Illustrated STRIPSCHRIFT

Beroemde strips
in woord en beeld

NO. 193/194 — Cent 800 — Fr. 165

ILLUSTRATED CLASSICS

HIP COMICS

UMBERTO ECO OVER SUPERMAN

STRIP SCHRIFT

nr. 193/194 – 19e jaargang, maart/april 1985

Uitgegeven door Vonk/Uitgevers B.V. voor Het Stripschap, Nederlands Centrum voor Belangstellenden in Strips, goedgekeurd bij K.B. 30 sept. 1968.

Redaktie: Postbus 15268, 1001 MG Amsterdam (020-250975).
Uitgevers: Vonk/Uitgevers B.V., Postbus 420, 3700 AK Zeist, tel. 03404-52292, telex 70042.
Advertentie-exploitatie: Inlichtingen en tarieven: Bureau Nassau, Jan van Nassaustraat 18, 2596 BT Den Haag, telefoon 070-249500. U kunt ook uw advertenties direct inzenden aan de uitgever, Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Klachten over bezorging, adreswijzigingen en inlichtingen over abonnementen uitsluitend via Postbus 420, 3700 AK Zeist.

Redaktie: Har Brok, Rob van Eijck, Hans Frederiks, Mat Schifferstein, Wim van Helden (eindredaktie).

Nieuwsredaktie: Donald Stroomberg.

Vaste medewerkers: Dick de Boer, Ruud Booms, Jac Drewes, Peter de Raaf, Jan Smet, Bert Smit, René Smulders, Hennie Wesseling.

Aan dit nummer werkten verder mee: Dick de Boer, Joan van der Wyck en de Peters Kuipers, Nieuwendijk, Penning en de Vos.

Vormgeving: Hans Frederiks.

Stripschrift is verkrijgbaar:
- via een lidmaatschap/abonnement à *f* 64,50. Postgiro 1513000 of bankrekening 42.11.38.114, beide t.n.v. Het Stripschap te Amsterdam.
- via een abonnement (jan. t/m dec.) à *f* 49,50. (buitenland *f* 59,—.
- via een CJP-abonnement à *f* 42,75.
- losse nummers (ook verkrijgbaar in de boekhandel) à *f* 6,— Dubbele nummers *f* 8,—. Postgiro 209948 t.n.v. 'Stripschrift' te Zeist.

Houders van een CJP-paspoort dienen zich via hun CJP-buro op te geven. Lopende (bestaande) abonnementen kunnen eerst worden omgezet in het komende kalenderjaar. Abonnementen op Stripschrift, opgegeven in de loop van een kalenderjaar, omvatten alle in de desbetreffende jaargang te verschijnen nummers.

Distributie voor België: Persagentschap Vervoer en Distributie, Klein- Eilandstraat 1, 1070 Brussel, tel. (02) 5240130.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stripschrift en auteurs.

De verantwoordelijkheid voor de geplaatste artikelen berust bij de auteurs.

ISSN 0165-845X.

Druk: Vonk Zeist.

INHOUD

Illustrated Classics
'... een wegwijzer naar het land van de grote literatuur...', aldus de uitgevers van deze niet altijd even doelmatig geïllustreerde literaire klassiekers. Een historisch overzicht van Rob van Eijck... / **3**

De tekenaars van de Illustrated Classics
hadden niet allemaal evenveel kwaliteit. Rob van Eijck, die ze als kind vaak natekende, legt hun werk nogmaals op de lichtbak... / **13**

Classics bibliografie
Jawel, alle (Nederlandse) titels op een rij, de corresponderende Amerikaanse nummers en titels, de tekenaars, de schrijvers. Rob van Eijck en Peter de Vos inventariseerden... / **19**

Esperanto voor Analfabeten?
Har Brok onderzoekt de literaire waarde van de Classics reeks... / **8**

Hip Comics /Bibliografie Hip Comics
Amerikaanse Superhelden hadden Hip Comics nodig om Nederland te veroveren. Rob van Eijck heeft het overzicht... / **28**

Stan Lee
beschreven door Amerikanoloog Jac Drewester... / **35**

De Mythe van Superman
De Reus van Recht en Orde uit de ruimte. Umberto Eco, nu eens niet over de Naam van de Reus, wèl over diens Diepere Achtergronde... / **31**

Wertheim Revisited
De terugkeer naar de Comic Code? Jac Drewes weet er meer van... / **35**

Spinneman,
Herdruk van het eerste avontuur van Spinneman... / **37**

Het ralisme van Rudolf Kahl
Ruud Kahl vertelt aan Peter Pennings over zijn Handelingen en zijn Herinneringen... / **44**

'... Ge zijt erdoor gebeten of ge zijt er niet door gebeten...'
aldus cartonist Rob Vincke. Peter Nieuwendijk hing aan zijn lippen... / **46**

Angoulème 12
Voor de 12e keer in Angoulème: de *Salon International de la Bande* Dessinée. Onder de bezoekers: Mat Schifferstein en Har Brok; de eerstgenoemde rapporteert... / **49**

Boekbespreking
Mythen van Dick Matena... / **51**

Boeken in 't kort **53**
Nieuws **54**

Onder voorbehoud
In het volgende nummer (195) een interview met Martin Lodewijk en aandacht voor *bondage* in de strip. Een boeiend nummer.

Voor de omslag met dank aan Stripantiquariaat Lambiek.

Illustrated Classis 'Een wegwijzer naar het land van de grote literatuur'

door Rob van Eijck (met dank aan Peter de Vos)

In 1956 verscheen een nieuwe serie op de Nederlandse stripmarkt onder de welluidende, hoewel on-Nederlandse titel *Illustrated Classics*. Het nieuwe van deze reeks lag niet alleen in het feit dat het eerste nummer ervan verscheen, maar vooral in de *vorm* van dat eerste nummer.

In Nederland kende men tot die tijd stripbladen, met wekelijks terugkerende vervolgverhalen van wisselende figuren of met wekelijks korte verhalen van telkens dezelfde hoofdrolspelers, en daarnaast de albums met volledige verhalen van suksesrijke stripseries. De vorm waarin de *Illustrated Classics* verschenen was echter die van de Amerikaanse *comics*: een boekje dat kleiner was dan de normale albums, zonder harde kaft, waarin elke twee weken een nieuw afgerond verhaal werd gepubliceerd van telkens wisselende personages. Een Nederlands woord voor deze stripvorm bestaat (nog) niet. Meestal wordt door liefhebbers van het genre de Amerikaanse term 'comics' gebruikt, of de verzamelnaam 'classics', omdat uitgeverij Classics de meeste van deze boekjes op de Nederlandse markt heeft gebracht en de serie *Illustrated Classics* de eerste vertegenwoordiger van deze toen nog nieuwe vorm was. Hans Matla hanteert in het *Ten geleide* van zijn *Stripkatalogus* voor dit verschijnsel de term 'tijdschriftalbum', *stripboek met de kenmerken van een tijdschrift,* wat aardig gevonden is, maar wel een hele mond vol, waarin het ook niet lekker ligt. Hoe dan ook, de tijd zal leren welke benaming de juiste zal blijken te zijn.

Het opzetten van een nieuwe stripserie met een tweewekelijkse frekwentie was in 1956 een gedurfde onderneming, mede omdat het medium strip toen nog in brede kringen als hoogst verdacht gold. Daarom moest de uitgever zich bij voorbaat indekken tegen een mogelijk kritische benadering van zijn produkt door verontruste ouders. En bij *Illustrated Classics* gebeurde dat indekken op doortastende wijze, ook al omdat de uitgever een sterk argument meende te hebben in de inhoud van zijn boekjes. Op de binnenzijde van het omslag verscheen in de eerste afleveringen een inleidend praatje van een zekere Clarence Day, die zich over de hoofden van de kinderen richtte tot hun opvoeders, in onder andere de volgende bewoordingen: '(–) Met vele kleurige illustraties wil deze uitgave het de millioenen jongeren (maar ook ouderen!) over de gehele wereld, die anders misschien nooit de weg naar het oorspronkelijke werk zouden vinden, iets bijbrengen van de schoonheid der grote werken. Alle illustraties geven een zo nauwkeurig mogelijk beeld van de

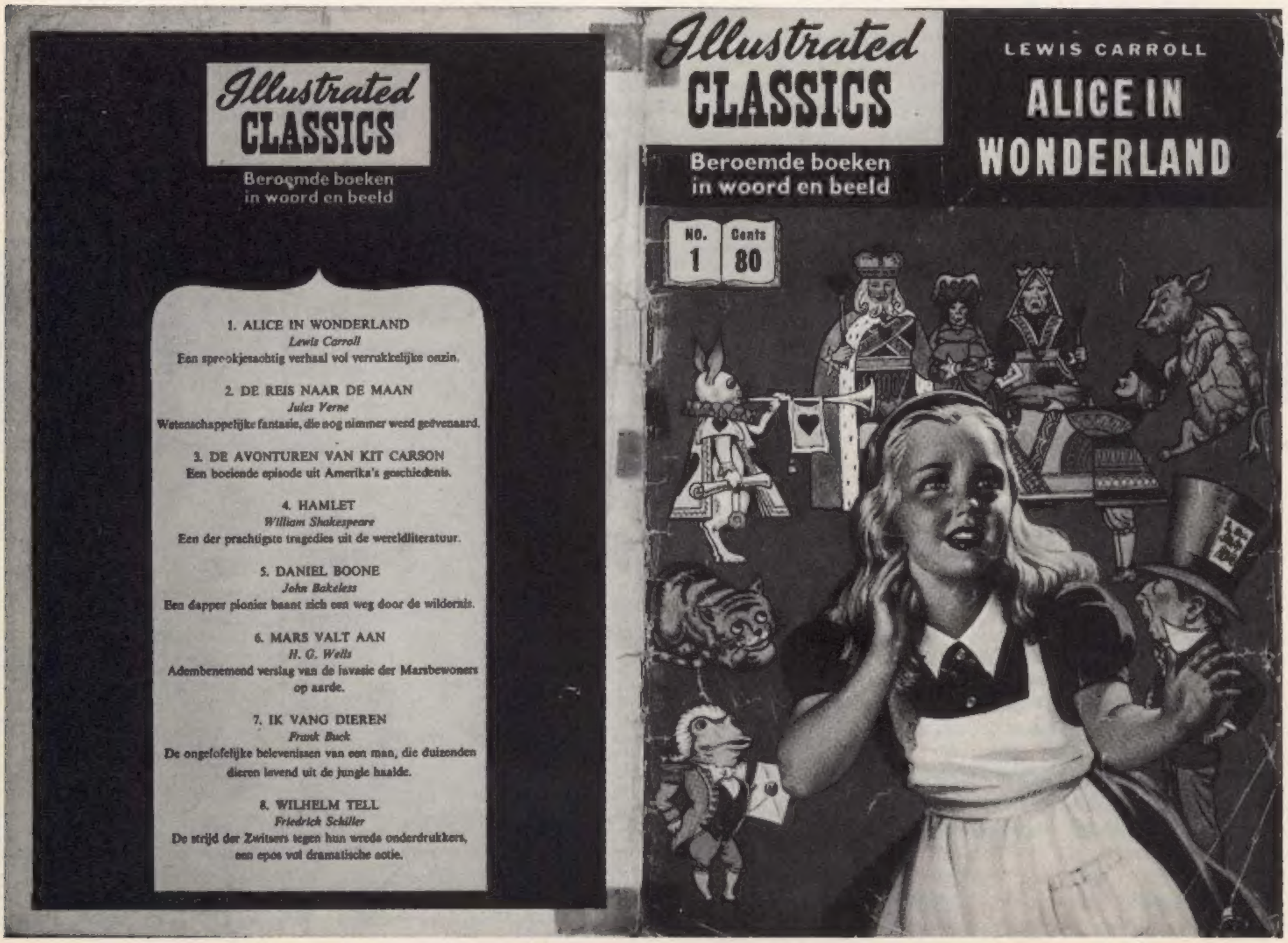
Illustrated
CLASSICS
Beroemde boeken
in woord en beeld
1. ALICE IN WONDERLAND
Lewis Carroll
Een sprookjesachtig verhaal vol verrukkelijke onzin.
2. DE REIS NAAR DE MAAN
Jules Verne
Wetenschappelijke fantasie, die nog nimmer werd geëvenaard.
3. DE AVONTUREN VAN KIT CARSON
Een boeiende episode uit Amerika's geschiedenis.
4. HAMLET
William Shakespeare
Een der prachtigste tragedies uit de wereldliteratuur.
5. DANIEL BOONE
John Bakeless
Een dapper pionier baant zich een weg door de wildernis.
6. MARS VALT AAN
H. G. Wells
Adembenemend verslag van de invasie der Marsbewoners op aarde.
7. IK VANG DIEREN
Frank Buck
De ongelofelijke belevenissen van een man, die duizenden dieren levend uit de jungle haalde.
8. WILHELM TELL
Friedrich Schiller
De strijd der Zwitsers tegen hun wrede onderdrukkers, een epos vol dramatische actie.
Illustrated
CLASSICS
Beroemde boeken
in woord en beeld
NO. 1
Cents 80
LEWIS CARROLL
ALICE IN WONDERLAND

De oorspronkelijke omslag in lijntekening van deel 1 van de Amerikaanse reeks, uit 1941, en de geschilderde omslag uit 1956

sfeer en de werkelijkheid van het origineel. Hoewel u veel van de oorspronkelijke tekst in dit boek zult aantreffen, hopen wij toch dat het lezen van deze uitgave bij u het verlangen zal wakker maken kennis te nemen van het werk zelf. (–) Dan ook heeft deze uitgave – in een vorm die bij tientallen millioenen mensen populair is, maar meestal verkeerd wordt gebruikt – aan haar doel beantwoord: een duidelijke wegwijzer en een aantrekkelijke gids te zijn naar het land van de grote literatuur. (–)'.

Een uiterst geruststellend praatje dus, zij het met een diskutabele inhoud, waaruit de geminachte positie van het medium strip in die tijd duidelijk naar voren komt. En omdat het stripverhaal vooral in onderwijskringen zo verdacht was, moest men, als men met een uitgave kwam die een bewerking bevatte van wereldliteratuur, toch minstens het terrein dat zich daarmee beroepsmatig bezighoudt, het onderwijs dus, zien te paaien. Bij dit ene praatje vooraf bleef het dan ook niet. Achterin de eerste Classics ging men onverdroten voort zich tegen het medium strip af te zetten in een oproep om een bibliotheek van Illustrated Classics op te bouwen: 'Maandelijks vinden de Classics in Engeland driekwart millioen lezers en in Amerika – waar zij de slechte beeldroman meer en meer verdringen – zelfs vijf millioen! Op vele scholen in Engeland en Amerika zijn 'Classics Illustrated' de enige beeldverhalen die de leerlingen in hun bezit mogen hebben.' Vanaf deel 11 verviel de inleiding van Day, maar de vervangende tekst loog er ook niet om: '(–) Spanning, emotie en sensatie! Ja, maar toch zijn de beeldromans van 'Illustrated Classics' gezonde, robuuste en frisse lectuur! Met succes verdringen zij de slechte en onbenullige beeldroman. (–)'.

Uit deze citaten is ook de opzet van de *Illustrated Classics* duidelijk af te lezen, voor zover de naam al niet voor zichzelf spreekt, Het zijn bewerkingen van Grote Meesterwerken uit de Wereldliteratuur, via een gemakkelijk medium toegankelijk gemaakt voor een jeugdig publiek.

We komen in de Classic-reeks dan ook illustere namen tegen als Shakepeare, Homerus, Dumas, Schiller, Zola, Dickens en Wilde, maar ook mindere goden als James Fenimore Cooper, H.G. Wells, Jules Verne en H. Rider Haggard, en onbekenden als Emerson Hough, Francis Parkman, Charles Hawes, Bret Harte en Ann Stephans. Deze laatste schrijvers zijn allemaal Amerikanen en de aanwezigheid van hun werken in de *Illustrated Classics* wordt dan ook verklaard door het feit dat de eerste 139 Nederlandse Classic-delen vertalingen zijn van de Amerikaanse reeks *Classics Illustrated.* Het initiatief tot deze Amerikaanse sereie werd genomen door Albert Kanter, een Russische emigrant – zo blijkt kultuur in de Verenigde Staten, zelfs in zijn meest versimpelde vorm, toch weer door Europeanen gestimuleerd te moeten worden... Deze Kanter maakte zich ernstige zorgen omdat zijn kinderen uitsluitend comics lazen en geen serieuze literatuur. Daarom zocht hij een kompromis en dat vond hij in literatuur in comic-vorm. In 1941 verscheen dan ook bij uitgeverij Gilberton de eerste *Classic Comic, The Three Musketeers,* getekend door Malcolm Kildale.

Tijdens de tweede wereldoorlog verschenen de *Classic Comics,* die in 1947 hun naam wijzigden in *Classics Illustrated* omdat die naam de lading beter dekte, nogal onregelmatig wegens de heersende papierschaarste. Na de oorlog kregen de *Classics* over het algemeen een maandelijkse verschijningsfrekwentie. Tot 1951 werd de omslag gesierd door een lijntekening in dezelfde stijl als de strip, maar vanaf nummer 81 ging de uitgeverij over op geschilderde covers die meestal nauwelijks meer enige overeekomst vertoonden met het gebodene binnenin. Ook alle afleveringen vóór 81 werden bij herdrukken van omslagen in de nieuwe stijl voorzien, althans die afleveringen die een herdruk waard geacht werden: elf oudere nummers werden bij gebrek aan sukses niet geprolongeerd. Vijf daarvan hebben echter wel een Nederlandse druk gekend (nrs 53, 94, 104, 108 en 109).

Halverwege de vijftiger jaren begonnen de *Classics Illustrated* geleidelijk minder goed te lopen en een aantal delen was ook niet

Aan het einde van de strip was meestal een aansporing te vinden om ook het originele werk te gaan lezen

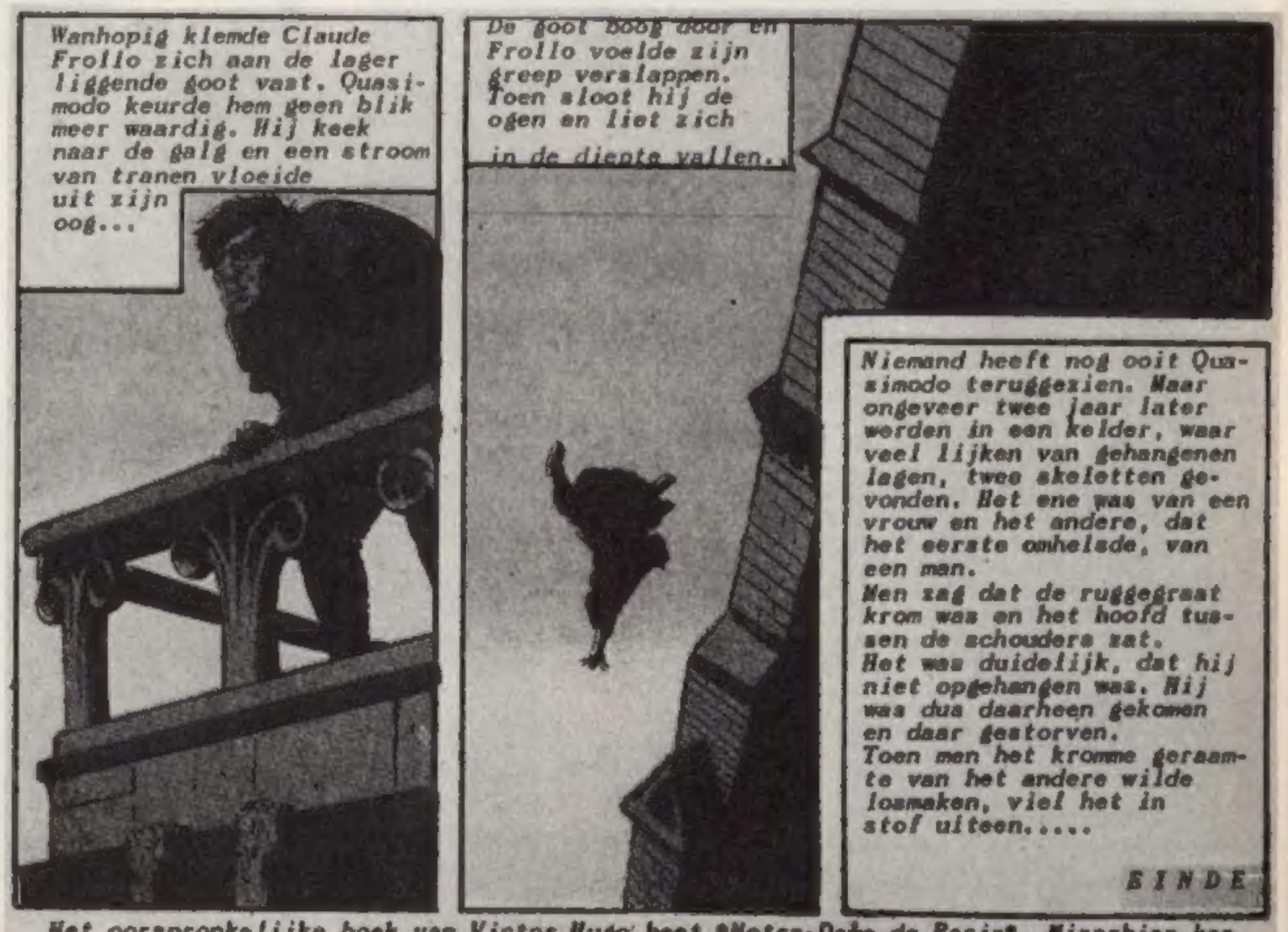
Wanhopig klemde Claude Frollo zich aan de lager liggende goot vast. Quasimodo keurde hem geen blik meer waardig. Hij keek naar de galg en een stroom van tranen vloeide uit zijn oog...
De goot boog door en Frollo voelde zijn greep verslappen. Toen sloot hij de ogen en liet zich in de diepte vallen..
Niemand heeft nog ooit Quasimodo teruggezien. Maar ongeveer twee jaar later werden in een kelder, waar veel lijken van gehangenen lagen, twee skeletten gevonden. Het ene was van een vrouw en het andere, dat het eerste omhelsde, van een man.
Men zag dat de ruggegraat krom was en het hoofd tussen de schouders zat.
Het was duidelijk, dat hij niet opgehangen was. Hij was dus daarheen gekomen en daar gestorven.
Toen men het kromme geraamte van het andere wilde losmaken, viel het in stof uiteen.....
EINDE

Het oorspronkelijke boek van Victor Hugo heet "Notre-Dame de Paris". Misschien kan je in de bibliotheek of bij de boekhandel een Nederlandse uitgave ervan bemachtigen. In 1953 verscheen er een pocketuitgave bij de Uitgeverij Ceres in Heppel. Veel succes..... en nog meer plezier dan met deze Classic!

meer uit een konstante voorraad leverbaar. In diezelfde periode begon uitgever Gilberton zijn terrein te verbreden. In 1953 verscheen de eerste *Classics Illustrated Junior* (Sprookjes in Beeld), in 1956 de eerste *Classics Special Issues* (Speciale Editie) en in 1958 de eerste *World Around Us* (Wereld in Beeld). Ondanks deze marktverbreding raakte Gilberton in financiële problemen, met als gevolg dat de *Classics Illustrated* in 1962 werden stopgezet met als laatste aflevering nummer 167, *Faust.* Toch bleven gedurende de zestiger jaren nog steeds ongeveer 140 titels in herdruk leverbaar en die situatie veranderde niet toen Gilberton de *Classics* verkocht aan uitgeverij Twin Circle, die doorging met het herdrukken van meer dan honderd titels en zelfs in 1969 twee nieuwe delen liet verschijnen, 168 *In Freedom's cause* en 169 *Negro Americans*. Misschien lagen die verhalen al jaren op de plank, want *In freedom's cause* was in 1962 al aangekondigd geweest in nummer 167. In 1972 werd het herdrukken stopgezet omdat de verkoop steeds verder terugliep, waarna de bestaande voorraad geleidelijk werd uitverkocht. En dat betekende het definitieve einde van de Amerikaanse *Classics Illustrated.*

In Nederland en de Skandinavische landen hebben de *Classics* hun Amerikaanse voorbeeld nog enkele jaren overleefd. Deze landen hebben de langste series gekend: in Nederland 214 delen, dus aanzienlijk meer dan de 169 Amerikaanse.

Toen de Nederlandse *Classic*-serie van start ging, waren er in de Verenigde Staten al ruim 130 afleveringen verschenen, en dat betekende dat men voor de Nederlandse reeks een ruime keuzemogelijkheid had. Veel lijn valt er echter niet te ontdekken in de volgorde waarin men die keuze bepaalde. Om met *Alice in Wonderland* te beginnen lag naar mijn idee niet zo heel erg voor de hand: als je een serie Meesterwerken uit de Wereldliteratuur opzet, neem dan een Shakespeare, een Dickens, een Dumas, of desnoods een Walter Scott. Maar misschien is de keuze van *Alice* te wijten geweest aan persoonlijke voorkeur van een redakteur of redaktrice, of was het boek in de jaren vijftig in Nederland razend populair of zo. Als tweede koos men voor Jules Vernes, en dat valt alleszins te billijken, zeker als men zich richt op een jeugdig publiek.

Maar dan komt Ann Stephans op de proppen, een Amerikaanse pulpschrijfster uit de 19e eeuw die aan de lopende band wildwestwerkjes afscheidde. Ook de afleveringen 12, 15 en 27 zijn van haar hand. Over *Meesterwerken der Literatuur* gesproken... Maar men zal waarschijnlijk wel gedacht hebben dat wildwestverhalen er bij een jeugdig publiek ingaan als gods woord in een dominee.

Na dit trio komt dan Shakespeare aan bod, gevolgd door Wells, Schiller en Homerus, afgewisseld door mindere goden als de mij onbekende John Bakeless (alweer een wildwestverhaal) en Frank Buck, een dierenvanger die zijn belevenissen autobiografisch van zich af heeft geschreven en in de *Classics* nog twee keer opduikt. Daarna wordt de keus wat duidelijker en komen er echt grote literatoren aan bod, hoewel er verhoudingsgewijs nogal veel Amerikaanse schrijvers van wat lager allooi tussendoor zwerven. Maar voor een Amerikaanse serie is dat nauwelijks onbegrijpelijk te noemen. De volgorde waarin de Nederlandse *Classics* verschenen staat aanvankelijk in geen enkel logisch verband met de volgorde waarin ze in de Verenigde Staten zijn verschenen. Te hooi en te gras plukte men er wat titels uit, waarbij men de vroegste periode meed, tot de delen 17 *Moby Dick* (VS 5) en 19 *Huckleberry Finn* (VS 19). Dat zal geen toeval zijn, omdat beide delen kort voor hun Nederlandse verschijning in Amerika hertekend zijn. Eigenaardig is dan weer wel dat men het tussenliggende deel 18 *Prins en bedelknaap,* dat in de Verenigde Staten in 1946 als nummer 29 is verschenen, in de oude tekenversie heeft gepubliceerd.

Hertekende versies van de oudste delen zien we daarna in de Nederlandse reeks regelmatig terugkeren, zoals van *In Londen en Parijs* (VS 6), *Robinson Crusoë* (VS 20), *Ivanhoe* (VS 2), *De graaf van Monte Cristo* (VS 3) en *Robin Hood* (VS 7), zodat de veronderstelling gerechtvaardigd is dat deze delen met het oog op de Europese verspreiding hertekend zijn. Erg veel lijn valt er verder niet te ontdekken in de keuze uit de Amerikaanse voorraad, behalve dan dat men geleidelijk wel de in de Verenigde Staten nieuw verschenen delen op enige af-

LEWIS CARROLL

Door de verrukkelijke onzin, die hij aan een kind vertelde, heeft Charles Lutwidge Dodson, professor in de Wiskunde aan de Universiteit van Oxford, de wereld voor zich gewonnen. Als LEWIS CARROLL maakte hij zich overal, waar ook sprookjes verteld worden, bekend en bemind.

Vier jonge oesters haastten zich
Om bij het feest te zijn...
Hun jasjes in de plooi, de snoetjes schoon,
Hun schoentjes, blinkend en zo rein.
En dat is wel 'n beetje gek.
Als je voeten foetsie zijn...

Lewis Carroll hield van kinderen in het algemeen, maar het was zijn genegenheid voor een kind in het bijzonder, die hem tot *Alice in Wonderland* inspireerde. Het meisje heette Alice Liddell en ze kwam vaak bij Carroll op bezoek. En tijdens deze bezoeken liet de Oxfordse professor zijn waardigheid varen en vertelde hij het verrukte meisje van de gewichtige Walrus, de zure Hertogin en de grappige Schildpad.

O kind, met je stralende gezicht,
En ogen vol dromen, zo blij.
Ofschoon de tijd verstrijkt en tussen jou en mij
Een half mensenleven ligt,
Geniet je met je liefste lach
Van sprookjes, die ik vertellen mag.

Om die glimlach - de lach van een kind van een vriend - en niet om de gunst van de wereld te verwerven, werkte Lewis Carroll aan de fantastische satire, die men in zijn *Alice* vindt. Het kostte zijn vrienden veel moeite, hem zover te krijgen, dat hij in 1865 accoord ging met publicatie van het boek. *Alice in Wonderland* werd uitgegeven als een kinderboek, maar het werd spoedig ook bij de ouderen populair. Volwassenen zagen in de onzinnige verzen een amusante veroordeling van de Victoriaanse manieren en die van de tijdgenoten van de schrijver. Sommigen zagen meer in de *Spiegel* dan zij er in konden lezen. Heel Engeland lachte om de dwaasheden van de zelfbewuste wezens, die door *Alice* rondstappen. De auteur kende geen heilige huisjes! In een adem noemde Carroll kalfjes en koninginnen en de Koningin zelf bewonderde het talent van deze Engelsman, die op zo'n voortreffelijke manier en met zoveel goede smaak overal de draak mee stak.

De walrus zei: Het is tijd om zoetjes
Eens te praten over vele dingen:
Over schoenen - schepen - koetjes -
Kalfjes en koninginnen
En waarom de zee zo kan koken -
En of varkens kunnen roken.

Alice in Wonderland is een verhaal van blijvende waarde. Alle kinderen van Alice Liddell's leeftijd, voor wie het eigenlijk geschreven is, kunnen er behagen in scheppen en vermaak uit puren. Dat geldt ook voor hen, die jong van hart zijn. Velen hebben zich het hoofd gebroken over de betekenis van Carroll's figuren, die zo'n heerlijke onzin uitkramen. Sommigen hebben zich afgevraagd of Carroll niet voor zichzelf sprak toen hij Hompie-Dompie liet zeggen: *Als ik een woord gebruik, wil ik, dat het betekent wat ik wil dat het betekent - niet meer en niet minder.*

Charles Lutwidge Dodson, in Januari 1832 geboren, stierf in Januari 1898. Bekend en bemind als Lewis Carroll, schrijver van heerlijke onzin voor kinderen en ouderen.

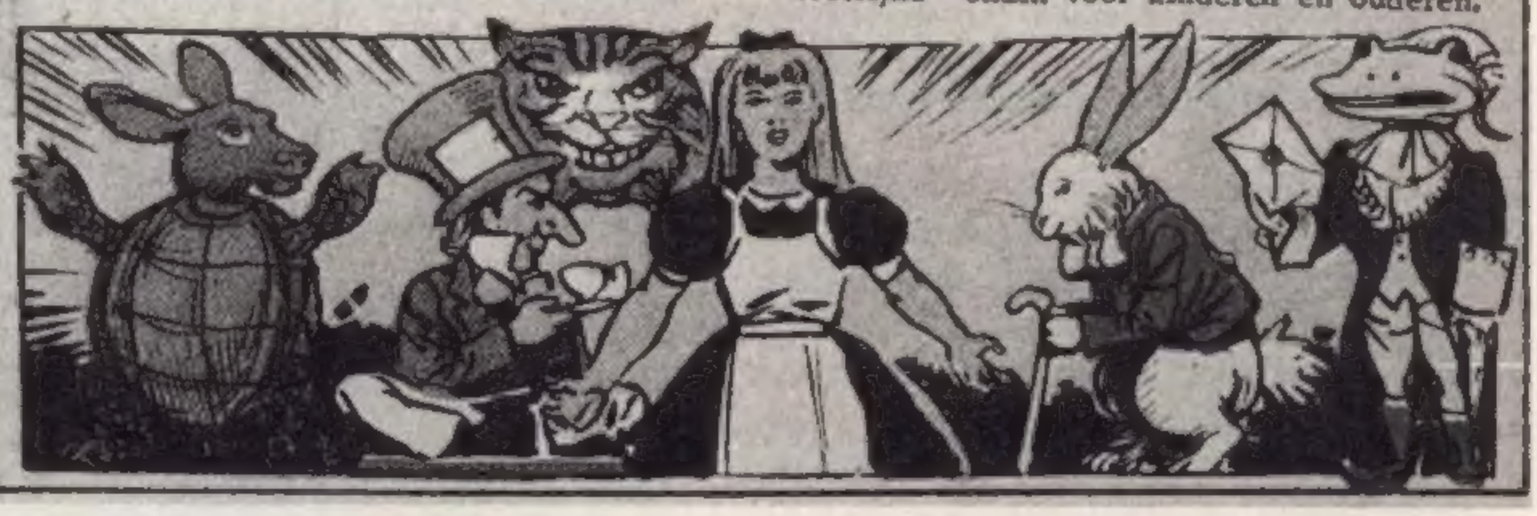

Lange tijd verschenen achterin de Classics biografieën van de auteurs op wier werk de strips waren gebaseerd

Al voordat in 1956 de officiële reeks *Illustrated Classics* van start ging, waren er enkele verhalen uit de Amerikaanse serie in Nederland verschenen. Zo heeft het tijdschrift *Doe Mee* in 1948 en 1949 in afleveringen *Oliver Twist* (in de oorspronkelijke versie als in Classic nr 20) gepubliceerd, terwijl *Don Quichotte* (dezelfde versie als in Classic nr 112) en *Tom Sawyer* (in de oorspronkelijke versie van Rubano) moesten worden afgebroken wegens de opheffing van *Doe Mee*;
Omstreeks 1951 heeft *De Spaarnestad* het verhaal *De laatste der Mohikanen* in boekvorm uitgegeven, in de oude versie uit 1942 van Ray Ramsay. Het bijzondere van deze uitgave is de omslagtekening van Frans Piët.

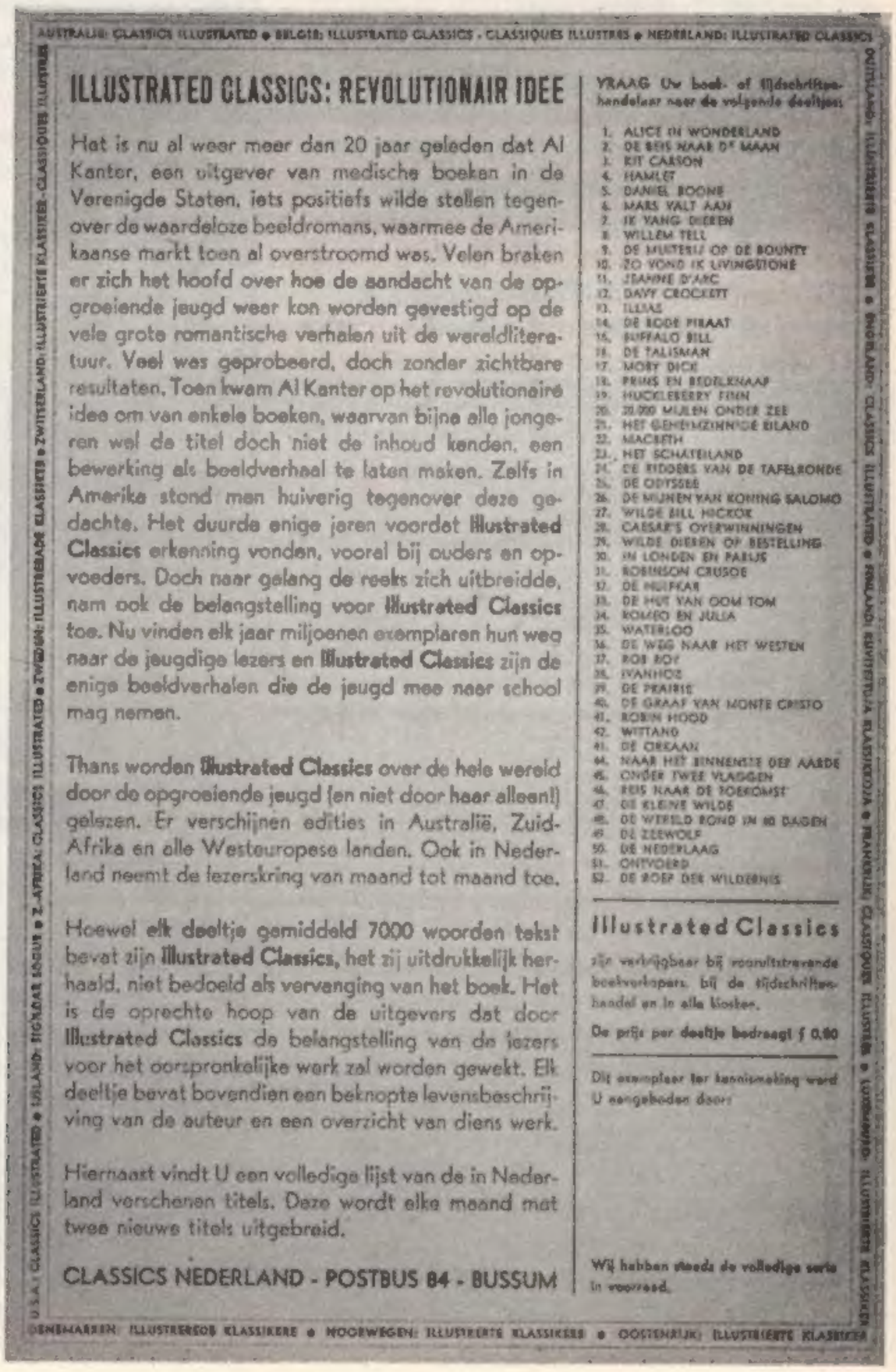
AUSTRALIË: CLASSICS ILLUSTRATED • BELGIË: ILLUSTRATED CLASSICS - CLASSIQUES ILLUSTRES • NEDERLAND: ILLUSTRATED CLASSICS

ILLUSTRATED CLASSICS: REVOLUTIONAIR IDEE

Het is nu al weer meer dan 20 jaar geleden dat Al Kanter, een uitgever van medische boeken in de Verenigde Staten, iets positiefs wilde stellen tegenover de waardeloze beeldromans, waarmee de Amerikaanse markt toen al overstroomd was. Velen braken er zich het hoofd over hoe de aandacht van de opgroeiende jeugd weer kon worden gevestigd op de vele grote romantische verhalen uit de wereldliteratuur. Veel was geprobeerd, doch zonder zichtbare resultaten. Toen kwam Al Kanter op het revolutionaire idee om van enkele boeken, waarvan bijna alle jongeren wel de titel doch niet de inhoud kenden, een bewerking als beeldverhaal te laten maken. Zelfs in Amerika stond men huiverig tegenover deze gedachte. Het duurde enige jaren voordat **Illustrated Classics** erkenning vonden, vooral bij ouders en opvoeders. Doch naar gelang de reeks zich uitbreidde, nam ook de belangstelling voor **Illustrated Classics** toe. Nu vinden elk jaar miljoenen exemplaren hun weg naar de jeugdige lezers en **Illustrated Classics** zijn de enige beeldverhalen die de jeugd mee naar school mag nemen.

Thans worden **Illustrated Classics** over de hele wereld door de opgroeiende jeugd (en niet door haar alleen!) gelezen. Er verschijnen edities in Australië, Zuid-Afrika en alle Westeuropese landen. Ook in Nederland neemt de lezerskring van maand tot maand toe.

Hoewel **elk deeltje** gemiddeld 7000 woorden tekst bevat zijn **Illustrated Classics**, het zij uitdrukkelijk herhaald, niet bedoeld als vervanging van het boek. Het is de oprechte hoop van de uitgevers dat door **Illustrated Classics** de belangstelling van de lezers voor het oorspronkelijke werk zal worden gewekt. Elk deeltje bevat bovendien een beknopte levensbeschrijving van de auteur en een overzicht van diens werk.

Hiernaast vindt U een volledige lijst van de in Nederland verschenen titels. Deze wordt elke maand met twee nieuwe titels uitgebreid.

CLASSICS NEDERLAND - POSTBUS 84 - BUSSUM

VRAAG Uw boek- of tijdschriftenhandelaar naar de volgende deeltjes:

1. ALICE IN WONDERLAND
2. DE REIS NAAR DE MAAN
3. KIT CARSON
4. HAMLET
5. DANIEL BOONE
6. MARS VALT AAN
7. IK VANG DIEREN
8. WILLEM TELL
9. DE MUITERIJ OP DE BOUNTY
10. ZO VOND IK LIVINGSTONE
11. JEANNE D'ARC
12. DAVY CROCKETT
13. ILIAS
14. DE RODE PIRAAT
15. BUFFALO BILL
16. DE TALISMAN
17. MOBY DICK
18. PRINS EN BEDELKNAAP
19. HUCKLEBERRY FINN
20. 20.000 MIJLEN ONDER ZEE
21. HET GEHEIMZINNIGE EILAND
22. MACBETH
23. HET SCHATEILAND
24. DE RIDDERS VAN DE TAFELRONDE
25. DE ODYSSEE
26. DE MIJNEN VAN KONING SALOMO
27. WILDE BILL HICKOK
28. CAESAR'S OVERWINNINGEN
29. WILDE DIEREN OP BESTELLING
30. IN LONDEN EN PARIJS
31. ROBINSON CRUSOE
32. DE HULPKAR
33. DE HUT VAN OOM TOM
34. ROMEO EN JULIA
35. WATERLOO
36. DE WEG NAAR HET WESTEN
37. ROB ROY
38. IVANHOE
39. DE PRAIRIE
40. DE GRAAF VAN MONTE CRISTO
41. ROBIN HOOD
42. WITTAND
43. DE ORKAAN
44. NAAR HET BINNENSTE DER AARDE
45. ONDER TWEE VLAGGEN
46. REIS NAAR DE TOEKOMST
47. DE KLEINE WILDE
48. DE WERELD ROND IN 80 DAGEN
49. DE ZEEWOLF
50. DE NEDERLAAG
51. ONTVOERD
52. DE ROEP DER WILDERNIS

Illustrated Classics

zijn verkrijgbaar bij vooruitstrevende boekverkopers, bij de tijdschriftenhandel en in alle kiosken.

De prijs per deeltje bedraagt f 0.80

Dit exemplaar ter kennismaking wordt U aangeboden door:

Wij hebben steeds de volledige serie in voorraad.

DENEMARKEN: ILLUSTRERede KLASSIKERE • NOORWEGEN: ILLUSTRERTE KLASSIKERE • OOSTENRIJK: ILLUSTRIERTE KLASSIKER

Tot tweemaal toe, in 1957 en 1958, hebben de *Illustrated Classics* geprobeerd vaste voet in de scholen te krijgen. Daartoe werden de delen 18 en 19 gratis op scholen verspreid met een nieuwe tekst op de achterkant geplakt, die zich ter verdediging van de kulturele waarde van de Classics sterk afzette tegen de 'waardeloze beeldromans'.

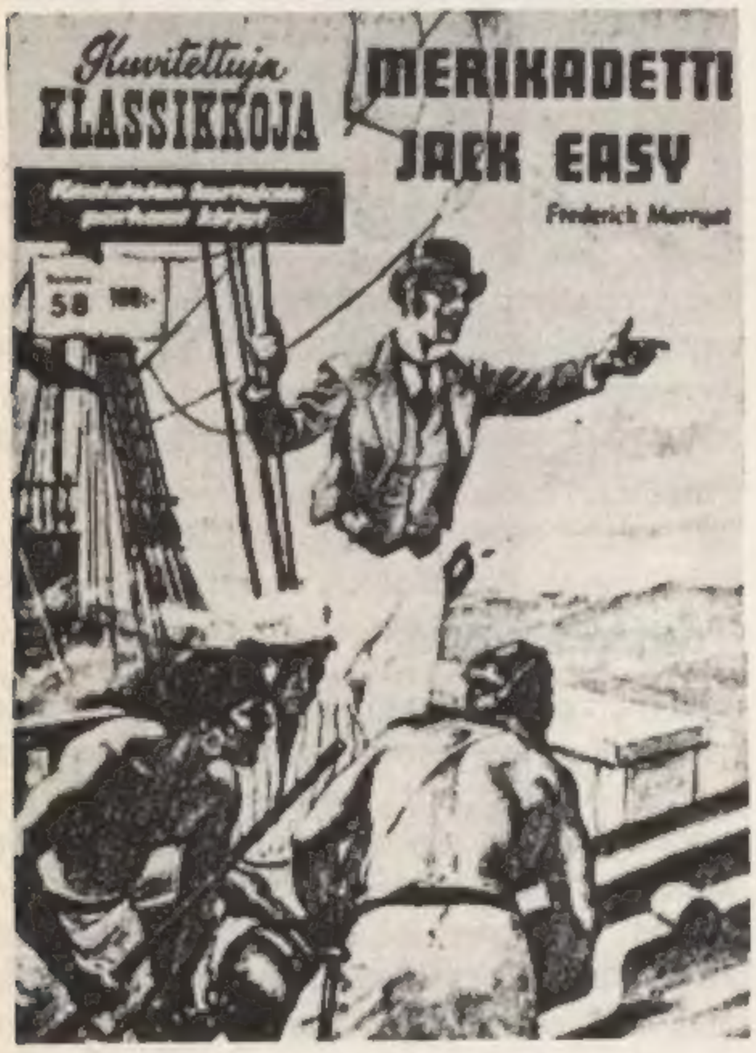

stand begint te volgen, terwijl men tussendoor willekeurige grepen doet uit het oudere werk.

Vanaf de Nederlandse aflevering 93 valt daarin een duidelijker patroon te herkennen: dan bestaat elk derde of vierde deel

De internationale verspreiding van de Illustrated Classics

uit een in de Verenigde Staten recent verschenen aflevering, waarbij men meestal ook de zelfde volgorde aanhoudt.
Aflevering 140 is het eerste deel in de Nederlandse reeks dat niet uit Amerika afkomstig is, maar uit Engeland. Die Engelse afleveringen worden gevolgd tot en met deel 150, met nog twee Amerikaanse afleveringen er tussendoor, maar daarna raken we het spoor grotendeels bijster. De delen 151 en 153 komen nog uit de Verenigde Staten, en 155, 157, 158 en 159 vermoedelijk uit Engeland, maar de oorsprong van alle latere afleveringen is in nevelen gehuld, net als de identiteit van de tekenaars ervan en in vele gevallen ook die van de oorspronkelijke auteurs op wier werk deze *Classics* zijn gebaseerd. Want informatie daarover wordt in het geheel niet meer verstrekt. In het eerste gedeelte van de serie werd de auteursnaam bijna altijd keurig op de *cover* vermeld en werd achterin een biografietje van de schrijver gepubliceerd.
Vanaf nummer 156 gebeurt dat niet meer, op een enkele uitzondering na. Ook de oproepen die vroeger bijna altijd aan het eind van het verhaal verschenen om nu onmiddellijk het originele werk ter hand te nemen, zijn verdwenen. In het begin was die oproep nog in een vastliggende formulering gevat, maar vanaf nummer 114 werd er regelmatig meer werk van gemaakt. De oproep werd toegespitst op het onderhavige literaire meesterwerk, waarvan de originele titel werd vermeld, alsmede datum en uitgeverij van de meest recente Nederlandse vertaling; en als er geen Nederlandse vertaling bestond werd ook dat, met nauw verholen spijt, meegedeeld. Maar ook die service stopte in aflevering 155 en daarna werd de lezer geheel aan zijn lot overgelaten.
Daarmee verdween het oorspronkelijke doel, de edukatieve opzet, uit de *Illustrated Classics,* die zich vanaf die tijd dan ook nauwelijks meer onderscheidden van andere uitgaven van Classics Nederland BV. De tekeningen zien er steeds ongemotiveerder uit en de verhaalkeuze wordt dubieus. Toch komt er, vlak voor het definitieve afsterven van de serie, nog een laatste oprisping in de goede richting: op de laatste delen worden er plotseling weer wel de naam van de auteur vermeld, en daar zitten ineens weer grootheden als Gogol en Homerus tussen. Dat laatste moment van inkeer heeft echter niet meer mogen baten. Begin 1966 verscheen aflevering 214, *Erik Vuuroog,* een bewerking van een boek van H. Rider Haggard, en daarmee werd de reeks, *Illustrated Classics,* die ooit de Nederlandse jeugd tot het betere boek had willen bekeren met gebruikmaking van de vorm van een geminacht medium, definitief ten grave gedragen. Een juiste beslissing, want de laatste, pakweg, vijftig delen stelden inhoudelijk bijzonder weinig meer voor en konden niet in de schaduw staan van hun kollega's uit *Classics'* glorietijd. Het was overduidelijk dat de serie zichzelf had overleefd.

Illustrated Classics, esperanto voor analfabeten of gids naar het land van de grote literatuur?

door Har Brok*)

De reeks Illustrated Classics werd in 1957 in Nederland met maar weinig enthousiasme welkom geheten. In deze serie werden beroemde boeken uit de wereldliteratuur omgewerkt tot stripverhaal met het doel 'een duidelijke wegwijzer en een aantrekkelijke gids te zijn naar het land der grote literatuur', zoals in de Inleiding stond. Een pretentieuze doelstelling van een serie die, naar men aannam, eerder de weg tot die grote literatuur zou afsluiten. Had niet enkele jaren eerder G. Schückler de stelling geponeerd 'strips zijn het esperanto der analfabeten'... Illustrated Classics konden dat analfabetisme alleen maar doen toenemen.

He principe waarop de reeks Illustrated Classics gebaseerd is, is afkomstig uit Amerika, maar in feite is het al zo oud als de uitvinding van de boekdrukkunst. Eind 15de eeuw al verschenen er in druk bewerkingen van bijvoorbeeld de *Reinaert* en deze proza-volksboeken bleven voortleven als lektuur voor onontwikkelden en voor de kinderkamer tot in de 19de eeuw toen bij filologen weer belangstelling begon te ontstaan voor de oorspronkelijke middeleeuwse handschriften, die als literaire meesterwerken herontdekt werden. De faam van de avonturen *Van den vos Reinarde* was in de tussenliggende eeuwen echter gevestigd door deze volkse bewerkingen, waarop bijv. ook Goethe's bewerking in hexameters, *Reineke Fuchs* uit 1794, gebaseerd was. De omgekeerde wereld in zekere zin, die bevestigt dat literaire kunstwerken een uiterst elitaire zaak zijn. Dat geldt niet alleen voor literaire werken, ook nuttige en stichtende geschriften zijn vanaf de uitvinding van de boekdrukkunst al snel 'vervolkst': rijk geïllustreerde bijbels uit de 16de eeuw vormen daarvan een duidelijk bewijs met late uitlopers in de centsprenten of mannekensbladen uit de vorige eeuw. De macht van het beeld is van alle tijden. Wat mij betreft mogen literatoren en bijv. schilders die zaak onderling beslechten.

Macbeth

MACBETH EN BANQUO, EVENEENS 'N SCHOTSE EDELMAN, NADERDEN. ZIJ WAREN OP WEG NAAR DE KONING.
WIE ZIJN DIT? ZO SCHROMPLIG EN VERFOMFAAID VAN KLEDIJ? ZIJ LIJKEN GEEN BEWONERS VAN DEEZ' AARD EN ZIJN ER TOCH?
AL HEIL, MACBETH! HEIL, HEIL U, THAAN VAN GLAMIS!
AL HEIL, MACBETH! HEIL U, THAAN VAN CAWDOR!
AL HEIL, MACBETH, DIE EENS KONING ZULT ZIJN!

Toegankelijkheid

Feit blijft dat de Illustrated Classics hoe dan ook talloze beroemde meesterwerken een brede bekendheid hebben gegeven en vooral ook dat die bekendheid slechts tot stand kon komen door ingrepen in het origineel. Ook die ingrepen zijn niet door Amerika uitgevonden. Een vluchtige peiling leert namelijk dat de bekendheid van deze beroemde boeken maar zelden stoelt

*) Met medewerking van Jac Drewes, Rob van Eijck, Wim van Helden en Peter Kuipers.

op lezing van het origineel, laat staan in de originele taal. Het klinkt bedroevend, maar het is niet anders. Wie leest er nog Middelnederlands, 17de eeuws Engels of 19de eeuws slaapverwekkend Frans als dat van Jules Verne: de eigentijdse Nederlandse vertaling is in deze tijd al amper meer door te komen. En in feite blijkt de naoorlogse generatie allang uitsluitend bekend met grote delen van de wereldliteratuur door bewerkingen op jeugdniveau: series kinderboeken als Oud Goud of hoe ze ook al weer heetten. Vergankelijkheid alom: de hedendaagse Dik Trom heet Pipi Langkous en kinderen vallen in slaap (handig, maar dát kan de bedoeling niet geweest zijn!) bij voorlezing van de oorspronkelijke uitgave. Althans voor zover ze 's nachts niet liggen te piekeren over begrippen uit Dik Trom als *kreek, tobbe, wasdag* of *veldwachter*... In die zin kan het belang van bewerkingen en ook van verstrippingen niet onderschat worden. Zonder die 'vertalingen' zou er heel wat 'wereldberoemds' vergeten zijn. En dat geldt niet alleen voor het 'gewone volk'; ik zou de gymnasiasten alfa die Homerus integraal gelezen hebben (al was het maar in de vertaling van P.C. Boutens) daarover graag onder een gratis borrel willen en kunnen onderhouden. Een pleidooi voor bescheidenheid dus...

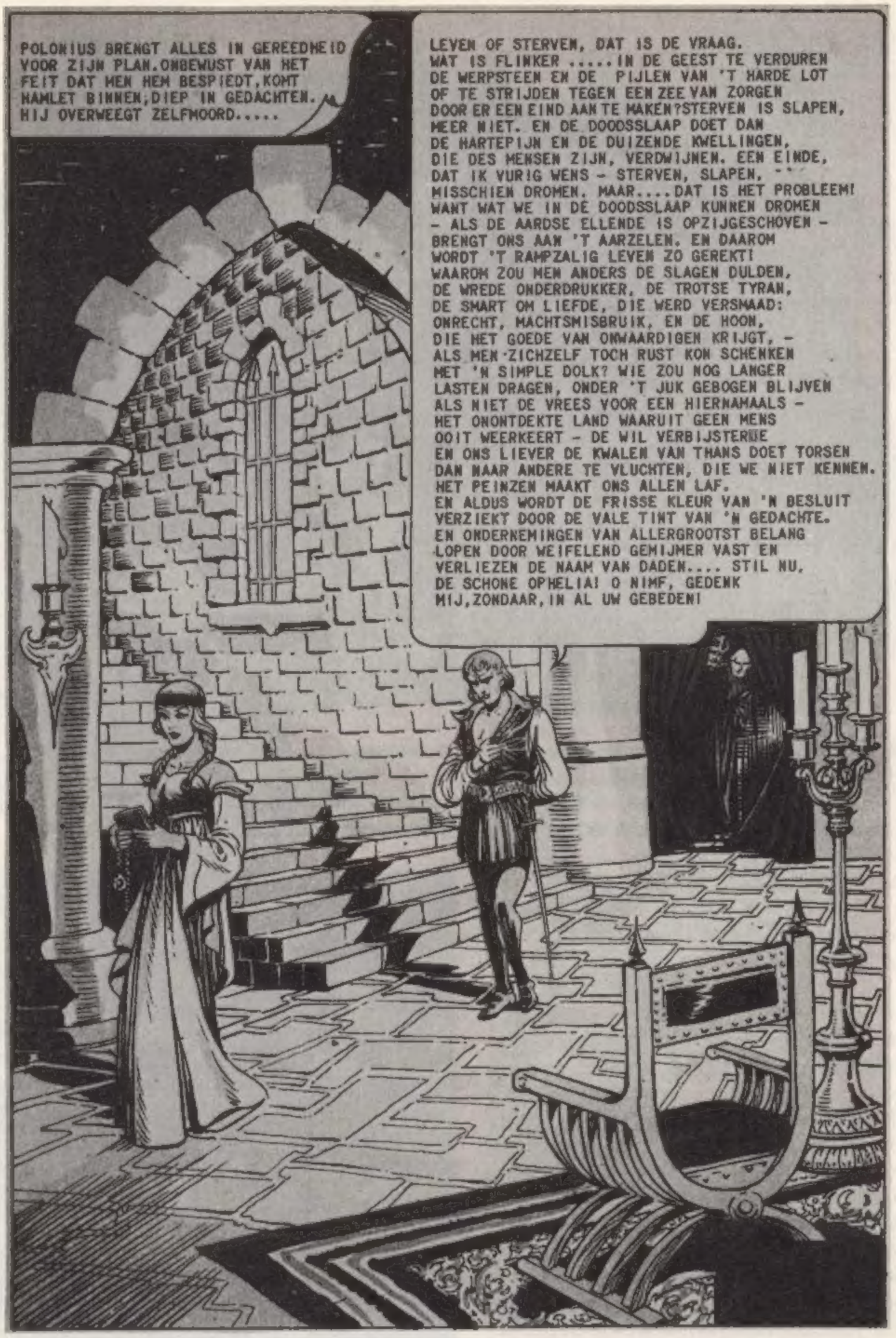
POLONIUS BRENGT ALLES IN GEREEDHEID VOOR ZIJN PLAN.ONBEWUST VAN HET FEIT DAT MEN HEM BESPIEDT,KOMT HAMLET BINNEN;DIEP IN GEDACHTEN. HIJ OVERWEEGT ZELFMOORD.....
LEVEN OF STERVEN, DAT IS DE VRAAG. WAT IS FLINKER .....IN DE GEEST TE VERDUREN DE WERPSTEEN EN DE PIJLEN VAN 'T HARDE LOT OF TE STRIJDEN TEGEN EEN ZEE VAN ZORGEN DOOR ER EEN EIND AAN TE MAKEN?STERVEN IS SLAPEN, MEER NIET. EN DE DOODSSLAAP DOET DAN DE HARTEPIJN EN DE DUIZENDE KWELLINGEN, DIE DES MENSEN ZIJN, VERDWIJNEN. EEN EINDE, DAT IK VURIG WENS - STERVEN, SLAPEN, -- MISSCHIEN DROMEN. MAAR....DAT IS HET PROBLEEM! WANT WAT WE IN DE DOODSSLAAP KUNNEN DROMEN - ALS DE AARDSE ELLENDE IS OPZIJGESCHOVEN - BRENGT ONS AAN 'T AARZELEN. EN DAAROM WORDT 'T RAMPZALIG LEVEN ZO GEREKT! WAAROM ZOU MEN ANDERS DE SLAGEN DULDEN, DE WREDE ONDERDRUKKER, DE TROTSE TYRAN, DE SMART OM LIEFDE, DIE WERD VERSMAAD: ONRECHT, MACHTSMISBRUIK, EN DE HOON, DIE HET GOEDE VAN ONWAARDIGEN KRIJGT, - ALS MEN ZICHZELF TOCH RUST KON SCHENKEN MET 'N SIMPLE DOLK? WIE ZOU NOG LANGER LASTEN DRAGEN, ONDER 'T JUK GEBOGEN BLIJVEN ALS NIET DE VREES VOOR EEN HIERNAMAALS - HET ONONTDEKTE LAND WAARUIT GEEN MENS OOIT WEERKEERT - DE WIL VERBIJSTERDE EN ONS LIEVER DE KWALEN VAN THANS DOET TORSEN DAN NAAR ANDERE TE VLUCHTEN, DIE WE NIET KENNEN. HET PEINZEN MAAKT ONS ALLEN LAF. EN ALDUS WORDT DE FRISSE KLEUR VAN 'N BESLUIT VERZIEKT DOOR DE VALE TINT VAN 'N GEDACHTE. EN ONDERNEMINGEN VAN ALLERGROOTST BELANG LOPEN DOOR WEIFELEND GEMIJMER VAST EN VERLIEZEN DE NAAM VAN DADEN.... STIL NU, DE SCHONE OPHELIA! O NIMF, GEDENK MIJ,ZONDAAR,IN AL UW GEBEDEN!

Algemene ontwikkeling

Met de keus uit ruim 200 nummers Illustrated Classics hebben we voor deze evaluatie een fors aantal mensen benaderd voor een nadere literaire analyse. Het kan aan de selektie liggen, alle benaderde personen hadden namelijk op enigerlei wijze voeling met het medium strip, en dat kan de zaak behoorlijk vertroebelen in dit verband, maar een deel moest al onmiddellijk afhaken, omdat hun bekendheid met de verstripte Classics bleek te berusten op jeugdbewerkingen, Vandersteenversies en dergelijke. Resteerde toch nog een aantal belezenen met een universitaire opleiding. Laat ik een van hun bevindingen op de voet volgen: 'De naam erudiet en belezen te zijn, waar ik me sinds mijn prille middelbare schooltijd in bescheiden mate in heb mogen verheugen, blijkt, los van de Oom Wim-verhalen uit *Robbedoes,* voor een deel te danken aan het feit dat ik hoogtepunten uit de wereldliteratuur aandachtig bestudeerd had in de vorm van de Illustrated Classics. Er zijn vele boeken, waarvan ik de vaste overtuiging had zeiin hun oorspronkelijke vorm gelezen te hebben en ze in mijn boekenkast te hebben. Nu blijkt, bij nalopen van de lijst Classics-titels (en mijn boekenkast) dat ik van een flink deel alleen maar de Classicsversie ken en bezit.'

Avonturen

Een globale inventarisatie van de reeks leert dat de nadruk sterk valt op zogenaamde avonturen-schrijvers, zoals Jules Verne, James Fenimore Cooper, Walter Scott, R. L. Stevenson, H. Rider Haggard, ook wel A. Dumas en dergelijke. De redenen daarvoor laten zich raden: het lezerspubliek, waarop men mikte en het feit dat zulke werken ook gemakkelijker te verstrippen zijn. Ook de mate van rechtlijnigheid blijkt gepleit te hebben voor opname in de reeks Illustrated Classics. In *Mars valt aan* (nr. 6) bijv. wordt het boek vrij getrouw gevolgd en de sfeer gehandhaafd, net als in *Reis naar de toekomst* (nr. 46) en in *Caesar's overwinningen* (nr. 28), maar bij deze drie boeken is het niet al te moeilijk om ze in stripvorm weer te geven, omdat het vrij eenvoudige romans zijn zonder echt literaire hoogstandjes met veel kunstzinnig taalgebruik. De *Ilias* (nr. 13) en *Odyssee* (nr. 25) zijn er dan ook heel wat minder fraai van afgekomen. De drie eerstgenoemde boeken zijn feitelijk rechtstreekse avonturenverhalen, die te verstrippen zijn zonder het origineel al te zeer te verkrachten. Dit geldt ook voor *De verovering van Mexico* (nr. 103) door Bernal Diaz del Castillo: deze man heeft de veroveringstocht van Cortes meegemaakt en daar naderhand in eenvoudige bewoordingen verslag van gedaan, dus ook hier weer geen literaire hoogstand. Hetzelfde geldt natuurlijk ook Xenofons *Anabasis* (nr. 165), waarin verslag gedaan wordt van de terugtocht van de 10.000 Griekse huurlingen die in Perzië voor een opstandige troonpretendent hebben gevochten. Het is geen toeval dat Xenofon op het gymnasium de eerste Griekse schrijver is die door de leerlingen gelezen wordt. Zijn stijl is simpel en rechtlijnig. Zelfs voor *Koning Haralds Saga* geldt dat, alweer een beknopte, wat norse stijl die zich kennelijk leent voor een stripbewerking en dat dat in dit geval (nr. 206) totaal mislukt is ligt meer aan de ongeïnspireerde tekenaar dan aan het (wereldberoemde) 'scenario'.

Voor jou gelden geen wetten, je kunt doen wat je wilt.
Ik wil alles beleven wat er te beleven is... het hoogste en het laagste, het verdriet en de vreugde... om zo mijn eigen "ik" te vergroten, tot het één is met de mensheid en ieders lot deelt.

Faust

Moge het beeld de Classics toegankelijker gemaakt hebben, zuiver artistiek bekeken is het grafische aspekt van de Illustrated Classics uiterst matig. In het beste geval klopt de sfeer van het tekenwerk met die van het origineel (zoals in nr. 122 *De Vrouw in het wit),* maar eigenlijk blijkt het tekenwerk vrijwel steeds de zaak ekstra en slordig te versimpelen. Een voorbeeld daarvan is *De Maansteen* (nr. 105), dat nog eens onnodig door de mand valt omdat de *gele* steen, waarvan in de tekst steeds sprake is konsekwent *rood* ten tonele gevoerd wordt. Ook in *Alice in Spiegelland* (nr. 143) zijn tekst en tekeningen soms in tegenspraak met elkaar, terwijl een dieptepunt wel bereikt wordt in *Alice in Wonderland* (nr. 1) waar in beeld de Maartse Haas identiek gemaakt wordt aan het Witte Konijn. Voor dit verhaal moet trouwens nog vermeld worden dat het verhaal van de Muis (een gedichtje in visuele staartvorm!), waarvoor een hele pagina wordt uit getrokken, niet tot zijn recht komt doordat het zetwerk niet op de juiste manier is uitgevoerd (zie ook de bijlage bij dit artikel).

Tekst

In een aantal gevallen is, zeker wat betreft smaakmakende citaten tamelijk zorgvuldig gehandeld. Niet dat daardoor de diepgang of karaktertekening uit de verf komt, maar wel dat de herkenningspunten erin verwerkt zijn. Natuurlijk vinden we Hamlet's monoloog 'To be or not to be' terug, evengoed ook *Ophelia's Madness Song* (eigenlijk pas door Marianne Faithfull in de zestiger jaren tot Classic verheven!), of de lijkrede van Marcus Antonius betreffende Caesar. Aan citaten dus geen gebrek, maar men kan zich wel voorstellen dat het harmonisch inlassen van feitelijke citaten niet te kombineren is met een evenwichtige weergave van het gehele meesterwerk. Ook striptechnisch leidde dat regelmatig tot onevenwichtige tekst- en beeldverhoudingen die eigenlijk alleen in het geval Oliver Blunder te rechtvaardigen zijn. In feite zorgde dit streven om het literaire karakter te behouden ervoor dat de Classics er nooit echt als strips uitzagen, maar veel meer als een verzameling geïllustreerde tekstballonnen met veelbelovende vierkleurenomslagen.

Oliver Twist

Amerikaans overwicht

Het feit dat de Illustrated Classics uit Amerika komen heeft tot gevolg gehad dat zeker tot nr. 139 (de 'Amerikaanse' periode) auteurs uit dat land, de Verenigde Staten dus, sterk oververtegenwoordigd zijn. De keuze uit de wereldliteratuur is daardoor absoluut niet objektief of representatief. Dit was toch al niet het geval, zoals bleek in het paragraafje *Avonturen* hiervoor. Wat betreft de nationaliteit van de auteurs is de reeks als volgt samengesteld:

Verenigde Staten:	59 nrs.
Engeland:	47 nrs.
Frankrijk:	28 nrs.
Schotland:	8 nrs.
'Klassieke Oudheid':	8 nrs.
Rusland:	6 nrs.
Duitsland:	3 nrs.

In het individuele klassement ziet de voorkeurslijst er als volgt uit:

De verstripping van Lewis Carrolls Alice in de Illustrated Classicsreeks

door Peter Kuipers

Alice in Wonderland

Aangezien het originele boek te lang was voor een stripversie heeft men drastisch moeten inkorten. De lijn der *gebeurtenissen* wordt grof genomen redelijk gevolgd. De bewerker heeft aan deze verhaalstruktuur een aantal (schijnbaar nogal willekeurig gekozen) uitspraken, gedeeltes van dialogen en gedachtengangen en een aantal gedichten uit het oorspronkelijke boek toegevoegd, die echter als los zand aan elkaar hangen. Dit maakt het verhaal tamelijk onzinnig en moeilijk te volgen.

In het oorspronkelijke boek zijn de gebeurtenissen op zich niet het belangrijkste, maar de gesprekken met de bewoners van Wonderland, waarvan de meeste er een absurde logica op na houden en anderen voornamelijk gevoelsmatig reageren. Alice is een kind dat ten allen tijde bereid is in diskussie te gaan met deze vreemde wezens en de dialogen en Alice's gedachtengangen over wat er (met haar) gebeurt nemen veel plaats in beslag in het origineel. De dialogen en gedachten zijn in deze strip teruggebracht tot sleutelwoorden, waardoor de karakters niet meer uit de verf komen. Hun grillige gedragingen worden hierdoor onbegrijpelijk. Grappen en woordspelingen zijn niet leuk meer omdat de clou te snel wordt weggegeven en sommige grappen gaan verloren doordat ze terugverwijzen naar een eerdere gebeurtenis die wel in het origineel voorkomt maar niet in deze bewerking (terwijl bepaalde teksten daar dus wél naar terugverwijzen). Sommige uitspraken worden in de mond gelegd van de verkeerde personen en sommige dingen slaan soms gewoon helemaal nergens op (wellicht door een verkeerde vertaling van de Engelse bewerking). Deze fouten zullen bij lezing echter nauwelijks opvallen omdat, zoals gezegd, het geheel uit losse flodders bestaat.

De tekeningen lijken op het eerste gezicht heel aardig, maar blijken bij nadere beschouwing (nog afgezien van het feit dat proporties en perspektieven vaak niet kloppen) niet bij te dragen aan het verhaal. Hoewel de figuren van *Tenniel* (de oorspronkelijke illustrator) bijna overal letterlijk gekopieerd worden, heeft deze tekenaar ze geen noemenswaardige expressie mee kunnen geven (een paar scènes uitgezonderd) die het karakter van de personen had kunnen ondersteunen. De zeer statische tekeningen geven ook nergens de sfeer van het oorspronkelijke verhaal weer. In enkele gevallen zijn de figuren nadrukkelijk *anders* getekend dan die van Tenniel (om onbegrijpelijke redenen). Het meest vreemde voorbeeld hiervan is wel het uitbeelden van de Maartse Haas (op de Gekke Theevisite) als zijnde dezelfde persoon als het Witte Konijn (sic!).

Nog wat losse opmerkingen: de enige keer dat de overpeinzingen van Alice (gedeeltelijk) aan bod komen zijn ze overbodig geïllustreerd (blz. 7) en voor de rest van het verhaal nauwelijks relevant. Het verhaal van de muis (blz. 11), een gedichtje in de vorm van een kronkelende muizestaart, waarvoor een hele pagina wordt uitgetrokken, komt niet tot zijn recht omdat het zetwerk niet op de juiste manier uitgevoerd is.

De gehele bewerking is gedaan zonder kennis van zaken (en ik denk zelfs zonder veel interesse in een behoorlijke weergave van het origineel, hoewel het voorwoord iets anders beweert). In het nawoord blijkt dit nog eens omdat alle citaten verwijzen naar het tweede deel van 'Alice' (*Spiegelland,* in Illustrated Classics nr. 143!) en omdat de naam van de auteur tot tweemaal toe verkeerd gespeld wordt (Charles Lutwidge Dodson, ip.v. Dodgson).

Niet zo positief allemaal. Een stripbewerking maken van een zo gekompliceerd boek als *Alice in Wonderland* valt weliswaar niet mee, maar moet toch tot aanzienlijk betere resultaten kunnen leiden.

Alice in Spiegelland (nr. 143)

Meer dan bij 'Wonderland' heeft de bewerker van 'Spiegelland' een poging gedaan het oorspronkelijke verhaal nauwgezet te volgen. Uiteraard zijn een aantal scènes en dialogen komen te vervallen, maar het totaal is een redelijk te volgen verhaal geworden. De strip bestaat hierdoor echter wel voor ongeveer de helft uit tekst. Ook hier is de tekst zodanig bewerkt dat het af en toe absoluut niet duidelijk is waar een uitspraak op slaat. Dit zal de lezer die het origineel niet kent echter niet opvallen omdat 'Spiegelland' sowieso een veel absurder verloop heeft dan 'Wonderland'. Het originele verhaal is ook doorspekt met gedichten, veelal oude Engelse kinderrijmpjes (die de Nederlandse lezer onbekend zijn, zodat de bedoeling ervan minder duidelijk is), waarop de situaties ook dikwijls inspelen. De verwerking hiervan in de strip komt meestal nogal geforceerd over, mede doordat de tekeningen niet of nauwelijks hierbij aansluiten.

De tekeningen zijn veel slechter dan in het eerste deel. Ze zijn getekend in een stijl met een bewust slordige lijnvoering, die in de jaren '60 veel gebruikt werd voor illustraties van kinderboeken, maar die voor strips volkomen ongechikt is. Hoewel ook hier weer Tenniel's figuren gekopieerd zijn, dragen ze niet veel bij tot het verhaal, onder andere door de onzorgvuldige en onvolledige uitwerking van de scènes. De grafische uitbeelding van de personen onderstreept nauwelijks hun karakter en evenmin wordt er van grafische mogelijkheden gebruik gemaakt om de plotselinge veranderingen van decor (die in het oorspronkelijke boek al niet erg makkelijk te volgen zijn) te verduidelijken. Er wordt ook veel tekst gebruikt op plaatsen waar de situatie beter en mooier duidelijk gemaakt had kunnen worden aan de lezer door de tekening (maar aangezien de tekening niet duidelijk is wordt dit dus door de tekst aangegeven). Op sommige plaatsen zijn ook tekst en tekening met elkaar in tegenspraak.

De bewerking van het verhaal, voor zover het de tekst betreft, is redelijk. De tekeningen halen het peil van deze strip echter flink omlaag. Dat de illustratrice niet erg veel kennis van het boek had blijkt o.a. uit de illustraties bij een raadsel in dichtvorm, die een heel verkeerd soort oplossing suggereren.

JULIA WIST NIET DAT ROMEO IN DE TUIN WAS. ZE KWAM OP HET BALKON EN SPRAK ..
O ROMEO, ROMEO ! WAAROM ZIJT GIJ ROMEO ?
VERLOOCHEN UW VADER EN WEIGER UW NAAM !
OF ALS GE DAT NIET WILT,
BEZWEER MIJ UW LIEFDE
DAN ZAL IK NIET LANGER EEN CAPULET ZIJN .
ZAL IK NOG LUISTEREN OF NU SPREKEN ?
HET IS ALLEEN UW NAAM, DIE MIJN VIJAND IS.
WAT IS MONTAGUE ? GEEN HAND, NOCH VOET,
GEEN ARM, GEEN GEZICHT NOCH ENIG ANDER DEEL DAT BIJ EEN MAN BEHOORT !
O, WEES EEN ANDERE NAAM !
WAT ZEGT EEN NAAM ?
WAT WIJ ROOS NOEMEN GEURDE EVEN ZOET ALS HET ANDERS HEETTE.
ZO ZOU OOK ROMEO, ALS HIJ NIET ROMEO HEETTE, EVEN VOORTREFFELIJK ZIJN !

10 nrs.	Jules Verne
9 nrs.	A. Dumas
6 nrs.	James Fenimore Cooper; R.L. Stevenson
5 nrs.	W. Shakespeare; H.G. Wells; Walter Scott; Samuel L. Clemens; H. Rider Haggard; Charles Dickens; George A. Henty
4 nrs.	C. Nordhoff/J. Hall; Jack London; Victor Hugo; Ann S. Stephans
3 nrs.	Frank Buck; Homerus; H. Melville; Stephen Crane; William Willkie Collins; Nicolai Gogol.

Kleinere aantallen zijn niet vermeld. Merk bovendien op dat van een aantal, vooral recentere nummers de auteur niet te achterhalen was en evenmin van sommige wel vermelde auteurs hun nationaliteit.
Deze lijstjes bevestigen het beeld van de reeks Illustrated Classics en onthullen een wel heel eenzijdige opvatting van 'wereldliteratuur'.

Ingrepen

Alleen al vanwege de zeer beperkte omvang van de Classic-deeltjes van tussen de 30 en 50 bladzijden er er steeds enorme ingrepen in het originele werk noodzakelijk geweest. Het beeld vangt natuurlijk wel wat beschrijvende tekst op, maar daar mag men zich bij deze reeks niet al te veel van voorstellen omdat vaak gekozen wordt voor aktiemomenten, die om de spanning erin te houden over zoveel mogelijk plaatjes verdeeld worden, waardoor de ruimtewinst weer verloren gaat.
Versimpeling van de plot is het meest gebruikte procédé om in te korten. Dat hoeft niet altijd storend te zijn, zoals bij *De vrouw in het wit* (nr. 122) dat op zich al een erg ingewikkelde intrige had. In een ander boek

Romeo en Julia

van W.W. Collins, *De Maansteen* (nr. 105), gaat dat echter te ver: de Classicsversie heeft 20 pagina's nodig voor de eerste 6 pagina's van het origineel, zodat er voor de resterende 350 nog maar 26 over waren!
Sommige ingrepen geven ook te denken, omdat ze rieken naar censuur. Zo is in de Classicsversie van *Gulliver's Travels* (nr. 92, dat overigens alleen de periode *Lilliput* bevat) gekonkel van de jaloerse legertop de voornaamste oorzaak van Gullivers overhaaste vertrek. In Swifts origineel speelt echter nog iets anders een rol. Nadat al vrij vroeg in het boek beschreven is wat een verpletterende indruk Gullivers urineren op het kleine volkje maakt, vliegt tegen het einde van het verhaal het paleis in brand. Het vuur grijpt snel om zich heen en de Liliputse brandweer staat machteloos. Het vervolg laat zich raden. Gulliver, die gelukkig de avond tevoren stevig had doorgedronken, ledigt langzaam zijn blaas over de de koninklijke vertrekken, daarmee zowel het pand als de levens der bewoners reddend. Hoewel op dat moment uiterst effektief, komt deze daad wat later toch in de reuk van majesteitsschennis te staan, wat Gullivers vertrek zeer bespoedigd heeft. Deze kostelijke scène is dus letterlijk gekuist, overigens net zoals in de mij bekende kinderboekenversies.

Besluit

Ondanks onze beperkte steekproef, kan gesteld worden dat de kwaliteit van de Illustrated Classics op zichzelf matig tot slecht is. In een bijlage bij dit artikel zet Peter Kuipers dat voor de twee *Alice*-verhalen van Lewis Carroll nog eens duidelijk uiteen. In zekere zin is dit uiterst verbazingwekkend, omdat er in het algemeen toch boeiende en/of aangrijpende 'scenario's' aan ten grondslag liggen: wereldberoemde zelfs! Twee konklusies dringen zich dan op. Of de wereldliteratuur leent zich niet voor verstripping, óf de makers van deze verstrippingen zijn van een te gering niveau om in deze vorm en in deze frekwentie een bevredigend resultaat te bereiken. De eerste konklusie verwerp ik om de eenvoudige reden dat er auteurs als Christin, Lob, Tardi, Pratt rondlopen. Omdat er wereldberoemde strips bestaan als *Barbarella* of *Phoebe Zeit-Geist.*
Resteert konklusie twee: slechte scenaristen, slechte tekenaars, een slechte formule, slechte betaling, het doet er niet zoveel toe, het bijvoegelijke naamwoord blijft hetzelfde: slecht!
Is hiermee nu ook gezegd dat de Illustrated Classics het lezen van de originele werken in de weg hebben gestaan? Nee, omdat gebleken is dat verfilmlingen of televisiebewerkingen van literaire werken die werken duidelijk frekwenter op literatuurlijsten laten verschijnen, wat betekent dat het mogelijk is van een kijker een lezer te maken. Docenten die dat niet onderkennen zijn het kontakt met hun leerlingen (en hun eigen jeugd) verloren. Tsja en dan helpen zelfs Illustrated Classics niet meer...!

De tekenaars van de Illustrated Classics; ofwel het verschil tussen Vlag en Lading

door Rob van Eijck

In de periode dat ik voor het eerst regelmatig strips aanschafte liet ik mij in mijn keuze nogal eens beïnvloeden door een fraaie omslag, met het gevolg dat ik niet zelden met enige *Illustrated Classics* thuiskwam. De geschilderde omslagen leken op de grote teklameschilderingen die toen nog de bioskopen sierden, en beide hadden op mij eenzelfde wervende uitwerking. Maar als ik zo'n *Classic* verlekkerd opensloeg om mij een half uurtje onder te dompelen in het mooie verhaal dat mij was voorgespiegeld, overviel mij soms een hevige teleurstelling: de tekeningen van de strip haalden het in de verste verte niet bij de omslagtekening. Hoewel ik in die tijd nog nauwelijks behept was met enige kritische zin ten opzichte van tekenstijlen en -technieken, had zelfs ik het kwaliteitsverschil in de gaten, zodat ik mij soms flink in de boot genomen voelde. Dat neemt echter niet weg dat ik vroeger vele *Classics* heb verslonden en dat ik steeds op zoek was naar nieuwe, terwijl ze ook tot mijn favoriete natekenstrips behoorden.

Een fraai geschilderde omslag, maar binnenin heel wat minder fraai tekenwerk

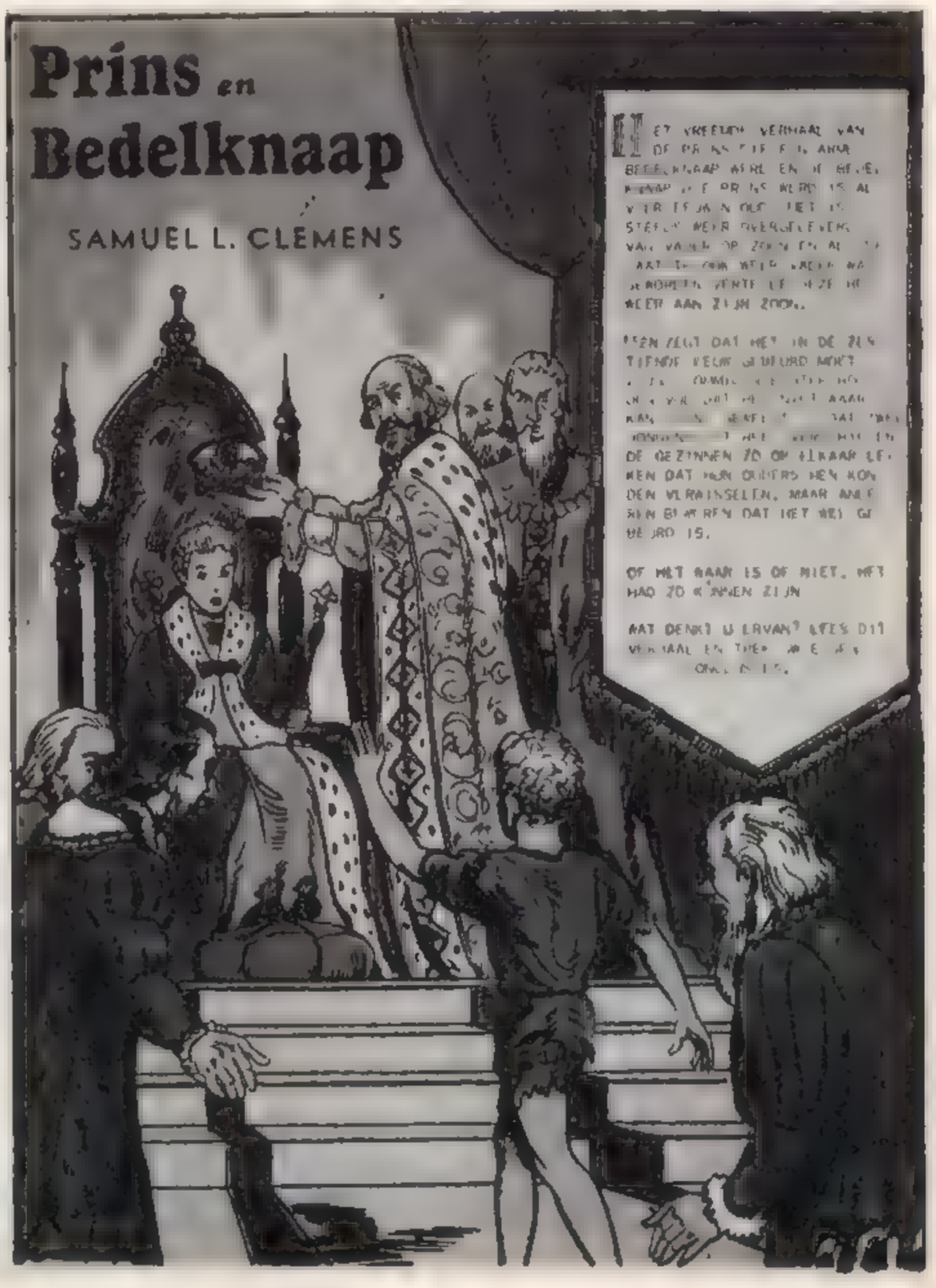

George Evans, de beste Classic-tekenaar

ZULLEN WE VECHTEN? HET IS VIJF TEGEN DRIE!
NEE, HEREN! WE ZIJN MET ONS VIEREN!
D'ARTAGNAN EN DE MUSKETIERS TROKKEN HUN DEGEN EN HET GEVECHT TEGEN DE GARDISTEN BEGON.

Een oordeel vellen over *'het'* tekenwerk van de *Illustrated Classics* is een ondoenlijke zaak. Aan de reeks hebben – althans aan dat gedeelte ervan dat van Amerikaanse oorsprong is – een zestigtal tekenaars meegewerkt, van wie het meerendeel slechts één deeltje op zijn naam heeft staan, met als gevolg dat de *Classics* dus een enorme variëteit aan stijlen en technieken van sterk wisselende kwaliteit vertonen.

Het is onmogelijk al deze tekenaars hier uitgebreid te bespreken en daarom zullen we ons moeten beperken tot diegenen die de meeste afleveringen hebben getekend, omdat zij het zijn geweest die het gezicht van de *Classics*, àls je daarvan al kunt spreken, het sterkst hebben bepaald.

De koploper is *Norman Nodel* met 19 delen, gevolgd door *Alex A. Blum* met 16, *Henry Kiefer* met 13, *George Evans* met 11 (waarvan 4 samen met *Reed Crandall*), *Lou Cameron* met 7, *Maurice del Bourgo* en *Rudy Palais* ieder met 8 en *Arnold Hicks* met 5 delen). Deze Nederlandse telling geeft geen juist beeld van het aandeel van deze tekenaars aan de Amerikaanse reeks, omdat in de Verenigde Staten een aantal oudere delen is hertekend en er bovendien 26 Amerikaanse *Classics* nooit in Nederland zijn verschenen. Maar omdat hier de Nederlandse reeks centraal staat, zullen we ons niet teveel van de Amerikaanse moederversie aantrekken.

Deze acht tekenaars, die samen 83 van de 143 in Nederland verschenen Amerikaanse delen hebben getekend, lijken in stijl nauwelijks op elkaar. Gedeeltelijk vloeit dat voort uit de periode waarin zij hun bijdragen hebben geleverd. Arnold Hicks bijvoorbeeld was een van de eerste *Classic*-tekenaars, die tussen 1943 en 1949 met een zekere regelmaat een aantal delen verzorgde. Sommige daarvan zijn in latere jaren in een modernere versie door anderen hertekend, maar desondanks heeft er nog een vijftal verhalen van zijn hand in de Nederlandse reeks weten door te dringen. Kiefer, Blum, Del Bourgo en Palais horen eveneens in de vroegere jaren thuis, tot ongeveer halverwege de vijftiger jaren, terwijl Nodel, Evans en Cameron uit de periode daarna dateren en naast nieuwe delen ook oude versies hertekend hebben.

Alex Blum, dramatische expressie

VERGEVEN WIJ ELKAAR, EDELE HAMLET MIJN DOOD EN DIE VAN MIJN VADER KOME NIET OVER JOUW HOOFD EN DE JOUWE NIET OVER HET MIJNE!
LAERTES STERFT, HAMLET ZAKT INEEN..
IK STERF, HORATIO GIJ LEEFT. ALS GIJ MIJ ACHT, VERKLAAR DAN AAN DE ANDEREN WAT IK DEED EN WAAROM HET ZO GEBEURDE..
NU BREEKT EEN EDEL HART. SLAAP WEL, LIEVE PRINS. ENGELENSCHAREN ZINGEN U TER RUSTE.....

Arnold Hicks heeft onder andere *Prins en bedelknaap, De Zwarte Pijl* en *Silas Marner* op zijn naam staan, en hij is een van die tekenaars die me vroeger hevig teleurstelden na het omslaan van de fraai geschilderde omslag. Hij tekent slordig, een beetje voddig en erg schetsmatig, zodat zijn strips als haastwerk overkomen. Hij besteedt nauwelijks aandacht aan dekors en gaat massascenes het liefst uit de weg, terwijl hij er tevens blijk van geeft nauwelijks enig benul te hebben van historische kostuums en gebouwen. In zijn grove stijl is weinig plaats voor details en die toch al gebrekkige detaillering wordt bij hem per deel gebrekkiger, zodat de tekeningen steeds leger worden. Het werk van Arnold Hicks kan niet echt beschouwd worden als een hoogtepunt in de *Classics*-reeks.

DIT heb ik je te zeggen, jongeheer!
Fn dit is 't antwoord
Heren gaan niet met elkaar op de vuist, vriendje! Ga even mee, dan zullen we dit op de JUISTE manier afhandelen, met het zwaard!
Tot je dienst !

Rudy Palais, een energieke, aktievolle stijl

Ook het werk van *Henry Kiefer* is geen feest voor het oog. Een van zijn eerste bijdragen was *De grote verwachtingen* en dat deel is uitermate krukkig getekend. Het is niet verbazingwekkend dat een aantal van zijn oudere *Classics* in latere jaren door heel wat bekwamere tekenaars van een nieuwe versie zijn voorzien, zoals *De laatste dagen van Pompeii* door Jack Kirby of *Het woeste paradijs* door Norman Nodel. Gelukkig kreeg Kiefer het vak snel beter onder de knie en raakte hij de krasserige, nerveuze stijl van het begin een beetje kwijt, maar helemaal in orde is het nooit gekomen. Akties kan hij niet tekenen en vooral in zijn Indianenverhalen komt zijn gebrek aan kennis van de menselijke anatomie op pijnlijke wijze breeduit naar voren. Houterig, stuntelig en streperig zijn de sleutelwoorden van het werk van Kiefer, die na Nodel en Blum de meeste *Classics* op zijn naam heeft staan. En veel vooruitgang zat er niet in. Het ene deel is misschien iets minder slecht dan het andere, maar van een opgaande lijn is helaas geen sprake geweest: de man kon het gewoon niet beter. Alleen in zijn laatste Classic, *De Talisman*, steeg hij een beetje boven zijn beperkte niveau uit. Maar hij is er daarna dan ook onmiddellijk mee gestopt.

Maurice del Bourgo, nogal zwaar en geladen, met emotionele uitdrukking

Beslist beter dan Kiefer was *Alex A. Blum,* die over een duidelijk eigen stijl beschikte. Zijn eerste bijdrage was tegelijk ook zijn beste: *Alice in Wonderland,* met heldere, verzorgde tekeningen. Zijn latere delen zijn slordiger en soms regelrecht haastwerk. Het meest opvallende kenmerk van zijn werk is de grote dramatiek die hij in zijn tekeningen legde: met weidse, overdreven gebaren worden emoties getoond, ongeveer op de wijze waarop men dat vroeger in toneelstukken placht te doen. Het zal dan ook geen toeval zijn dat juist hij drie van de vijf Shakespeare-*Classics* heeft getekend, want daarin kon hij met zijn theatrale stijl ruimschoots uit de voeten. Hij hanteerde een vrij harde lijnvoering met vrij veel zwart, wat zijn strips soms iets sombers en zelfs iets unheimisch meegeven. Hoewel Alex Blum bepaald geen virtuoze tekenaar was, hield hij een zeer herkenbare stijl die hem zeker niet tot de minste *Classic*-tekenaar maakte.

Rudy Palais lijkt qua stijl wel wat op Alex Blum. Hij hanteerde dezelfde tamelijk harde lijn, maar bij hem zijn de figuren wat vierkanter, wat hoekiger en lomper dan bij Blum, en zijn akties zijn minder theatraal. Hij beschikte over een energieke, aktievolle stijl, die nog geaccentueerd werd door zijn grove, maar efficiënte inschaduwing van de figuren. Daardoor maken zijn tekeningen een knoestige, ruige indruk.

Aanvankelijk was *Maurice del Bourgo* een stuk *cleaner* in zijn tekeningen dan Palais. Zijn lijnvoering was fijner en hij werkte minder met zwarte vlakken en grove schaduwen. Later werden zijn tekeningen echter zwaarder en geladener, waardoor hij dichter bij Palais kwam te liggen. Hij is een goede aktietekenaar en beter dan de eerdergenoemden in staat emoties in gezichten weer te geven. Hij is de eerste in deze galerij van acht tekenaars bij wie de figuren in

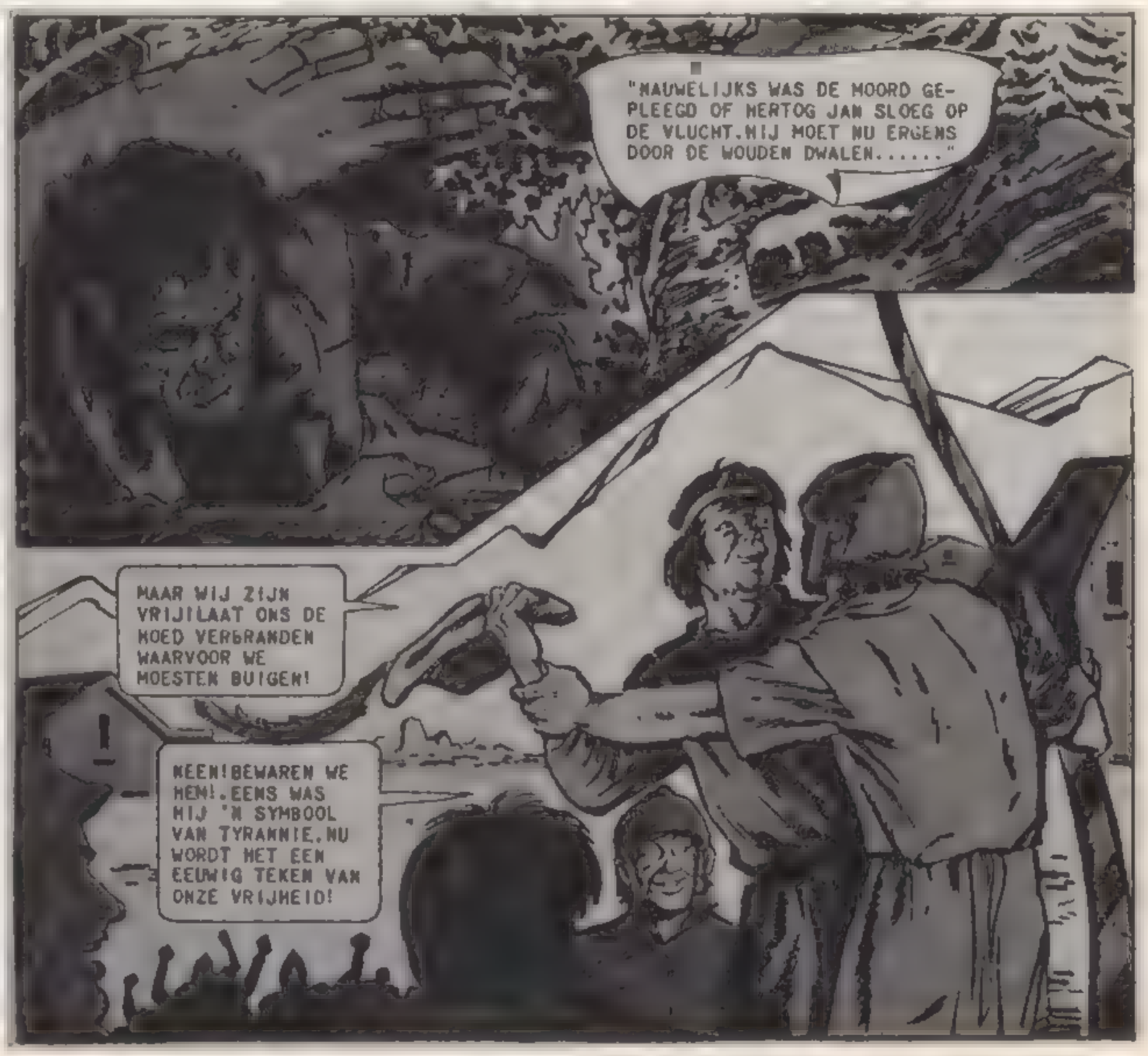
"NAUWELIJKS WAS DE MOORD GEPLEEGD OF HERTOG JAN SLOEG OP DE VLUCHT.HIJ MOET NU ERGENS DOOR DE WOUDEN DWALEN....."
MAAR WIJ ZIJN VRIJ!LAAT ONS DE HOED VERBRANDEN WAARVOOR WE MOESTEN BUIGEN!
NEEN!BEWAREN WE HEM!.EENS WAS HIJ 'N SYMBOOL VAN TYRANNIE.NU WORDT HET EEN EEUWIG TEKEN VAN ONZE VRIJHEID!

Weiss, kom mee, of ik ga alleen ! Doe niet zo dom! Ze zullen je doodschieten !
Nee,neel Ik ga niet weg ! Ik kan niet ! Schurken ! Schurken ! Ze vermoorden vrouwen en kinderen ! Ik loop niet weg, ik wil hier blijven en tegen die zwijnen vechten ! Ik haat ze, die Pruisen!
Delsherche holde weg. Weiss greep een geweer en begon te schieten!
Toen...
Er is bevel gegeven dat we terug moeten trekken ! Hou op !
Nee ! Ik ga niet opzij voor die noordenaars,die het op vrouwen en kinderen gemunt hebben ! Beestmensen zijn het!

Lou Cameron, helder en duidelijk

Norman Nodel, de topscorer van Illustrated Classics

hun houdingen en hele uiterlijk op een natuurlijke wijze overkomen.

De vijf tot nu toe besproken tekenaars hebben, tot op zekere hoogte, iets gemeenschappelijks dat de volgende drie niet hebben: hun tekeningen komen ouderwets over. Maurice del Bourgo is een tussenfiguur, maar toch kun je ook zijn tekeningen niet erg van deze tijd noemen. Bij Lou Cameron, Normal Nodel en George Evans is dat wèl het geval. Hun werk sluit meer aan bij het hedendaagse Amerikaanse realisme en is in zijn algemeenheid dan ook 'echter' te noemen dan dat van hun voorgangers. *Lou Cameron* tekende in een zeer duidelijke, heldere stijl met een nogal fijne lijnvoering en meestal uitgewerkte detaillering. Hij kon allerlei soorten situaties aan en leverde verzorgd werk, hoewel zijn tekeningen toch steeds een zekere stijfheid behielden, wat vooral in zijn aktiescenes wel eens de vaart uit het verhaal haalde. Maar dat is het enige dat er op zijn verhalen valt aan te merken, of het moet zijn dat hij wat teveel figuren tekende met de brede glamourglimlach van tandpastareklames.
Ongeveer in dezelfde stijl als Cameron werkte ook *Norman Nodel,* die de meeste delen van de Nederlandse reeks heeft getekend. Hij is zonder meer een bekwaam tekenaar, die zich kennelijk in alle tijden en verhaalgenres thuisvoelde. Zijn bijdragen aan de *Classic*-reeks liepen uiteen van *Ivanhoe* via *Faust* tot *De onzichtbare man.* Vergeleken met Cameron zijn Nodels tekeningen iets zwaarder, maar levendiger, hetgeen echter niet verhindert dat er soms een zekere saaiheid uit spreekt, alsof de tekenaar soms niet voor honderd procent in zijn onderwerp geinteresseerd was, wat ik me overigens bij een aantal delen van de *Classic*-serie levendig kan voorstellen. Bij Nodel zit er, wat duidelijker dan bij de andere tekenaars, ontwikkeling in zijn stijl. Geleidelijk laat hij het cleane, heldere dat zijn eerste verhalen kenmerkte schieten. Hij gaat met arceringen en meer zwart werken, wat zijn tekeningen zwaarder maar ook expressiever maakt. In het algemeen kunnen we stellen dat de man die de meeste *Classics* heeft getekend tegelijk ook tot de beste tekenaars behoorde.
En dan last but absoluut not least *George Evans,* wiens werk in het verlengde ligt van dat van Nodel en Cameron, maar dan in de overtreffende trap. Want Evans is naar mijn mening – en dat vond ik vroeger al toen ik mijn eerste *Classics* las – de beste tekenaar van alle zestig. In een realistische, heldere, open stijl vertelt hij zijn verhalen met mooie, maar toch uiterst funktionele beelden, de ene keer wat beter dan de andere, maar altijd goed. Het absolute hoogtepunt van zijn werk, en van de hele *Classic*-serie, is zijn *Drie Musketiers.* De wijze waarop dit deel verzorgd en levendig getekend is steekt ver uit boven alle middelmatigheid en slordigheid die vele andere

TOEN VELDE EEN KOGEL OOK MALCOLM GRAEME NEER....
EEN TIJDJE LATER KWAM HIJ BIJ BEWUSTZIJN. ALLES WAS NU STIL....
WAT IS HET KOUD...IK GELOOF DAT IK AAN HET BEVRIEZEN BEN....

George Evans, de beste Classic-tekenaar

Classics kenmerken. Met deze *Drie Musketiers* bewijst Evans dat hij over een uitzonderlijk talent beschikt, en tevens dat je van een literair meesterwerk een zeer aantrekkelijke stripbewerking kunt maken. Ook interessant is zijn versie van *The Buccaneer,* waarvan de datum van publikatie werd uitgesteld om gelijktijdig te kunnen verschijnen met het uitbrengen van de gelijknamige Cecil B. De Mille-film in 1959; en inderdaad is de gelijkenis van kaper Jean Lafitte met *Yu Brynner* en van generaal Jackson met *Charlton Heston* treffend, ook al is deze *Classic* met duidelijk grotere haast getekend dan Evans' andere delen. Maar zelfs dan blijft het grote talent van George Evans, die veel goedmaakt wat andere *Classic*-tekenaars verprutsen, recht overeind staan.

Vanaf nummer 140 komt er een einde aan de overname van in Amerika geproduceerde *Classic*-delen, op een viertal verspreid verschenen afleveringen na. De rest van de serie is vermoedelijk geheel in Europa gemaakt, hoewel het ons aan gegevens over de herkomst ontbreekt. Een aantal titels, zoals *Hrolf Kraki, Het schip Vasa, De helden van IJsland* en *Koning Haralds Saga* doen een Skandinavische oorsprong vermoeden, maar over de identiteit van de tekenaars verkeren we volledig in het duister. De kwaliteit van dit tweede gedeelte van de *Classic*-reeks is uiterst gevarieerd. Er zitten enkele talentvolle tekenaars bij met een eigen stijl, zoals gdegene die *De koningsring* en *Het schip Vasa* heeft getekend, maar ook prutsers, en het merendeel is van een middelmatige, onpersoonlijke non-kwaliteit. De laatste, pakweg, veertig delen vormen een stuitende eenheidsworst waarin de kwalitatieve uitschieters zeldzaam zijn.

NAUWELIJKS WAS DE MOORD GEBEURD OF DE GEHELE STAM RAAKTE IN OPWINDING.
ELKE DAG VERWACHTTEN ZIJ DE KOMST DER WRAAKZUCHTIGE DRAGONDERS. ZE VERGATEN DAT ER BIJNA 1400 KILOMETER WOESTENIJ TUSSEN LAG.

Henry Kiefer, houterig en stuntelig

Daarin onderscheidt het tweede, Europese, deel van de *Classic*-reeks zich in ongunstige zin van het eerste, Amerikaanse, deel, omdat het, ondanks alle kritiek die er te leveren valt op een aantal tekenaars daarvan, toch duidelijk is dat zij allen op een zeer persoonlijke manier in een eigen herkenbare stijl bezig zijn geweest en daarom niet zijn vervallen in het onherkenbare gebroddel dat het tweede deel van de *Classic*-serie grotendeels ongenietbaar maakt.

De oude versie van The man in the Iron Mask, getekend door August Frönlich in 1948, en de hertekende versie door Ken Battefield, in 1958. Ondanks de gedateerdheid van Frönlichs werk kun je je afvragen of hertekening wel steeds een verbetering is

..PHILLIPE THEN TURNS TO HIS MOTHER..
it I were not your son I should curse you, my mother for having rendered me so unhappy!
AS PHILLIPE TURNS TO LEAVE THE PALACE..
Excuse me Monseigneur, I am but a soldier and my oaths are the King's.
Brave friend and good heart! Cin D'Artagnan I follow you!
AS D'ARTAGNAN AND PHILLIPE RIDE TOWARDS THE BASTILLE..
A message from the King.
Read monseigneur!
M d'Artagnan will conduct the prisoner to the Ile STE Marguerite.
He will cover his face with an iron visor which the prisoner cannot raise without peril of his life.
It is a just decision. I am ready.
Aramis was right, this one is quite as much a King as the other!
Kapitein D'Artagnan moet de gevangene naar Iles Ste. Marguerite brengen.Het gelaat van de gevangene moet bedekt worden met een ijzeren masker,dat hij op straffe des doods nimmer mag verwijderen.
Lodewijk XIV
Als ik uw zoon niet was,moeder, zou ik u vervloeken omdat u mij zo ongelukkig heeft gemaakt!
Kom,menner,ik ben maar een soldaat en ik moet de koning dienen, niemand anders.
Dat is terecht vaardig,kom, ik ben gereed.
Aramis had gelijk. De een is evenzeer een koning als de ander.
EINDE.

Oud en Nieuw

Een groot aantal delen van de Amerikaanse reeks is hertekend, en in Nederland hebben wij dan steeds de hertekende versie gekregen. Waarschijnlijk voldeden vele oude *Classics* uit de veertiger jaren na verloop van tijd niet meer aan de gestegen kwaliteitseisen, of waren de tekeningen simpelweg te gedateerd geworden om ze nog langer aan een modern publiek te kunnen voorschotelen. Misschien ook heeft de mondiale verspreiding van de *Classics* die in de vijftiger jaren op gang kwam geleid tot een kritischer beschouwing van het oudere werk, met als gevolg dat een aantal verhalen die waarschijnlijk op grond van titelbekendheid *(De Drie Musketiers, Ivanhoe, Robinson Crusoe)* bestsellers zouden kunnen zijn, maar liever in een nieuw jasje gestoken werden alvorens ze aan het Europese publiek aan te bieden.
Ook de omslagen verjongden zich in de vijftiger jaren. De oorspronkelijke lijntekeningen werden vervangen door geschilderde omslagen van een heel wat hoger en minder op de sensatiezucht inspelend niveau, ook bij die delen waarin de oorspronkelijke tekeningen gehandhaafd bleven. Het verband tussen de nieuwe omslagen en de internationale verspreiding lijkt duidelijk, omdat de gehele Nederlandse reeks met de vernieuwde covers is uitgedost, waarvan er overigens een aantal niet in Amerika zijn verschenen, maar wel in andere Europese series, zoals de Engelse en Skandinavische.

De oude versie van de Hunchback of Notre Dame, getekend door Allen Simon in 1944, en de hertekende versie, door George Evans en Reed Crandall, in 1960

In triomf werd hij naar buiten gebracht...een angeloof...
HET IS QUASIMODO DE KLOKKEN-LUIDER!
QUASIMODO, DE BULTENAAR VAN DE "NOTRE DAME"!
ALLE DUIVELS! JIJ BENT HET MOOISTE STUK LELIJKHEID DAT IK OOIT HEB GEZIEN!
HIJ IS DOOF, SIRI
DOOF? OF DOOFSTOM? KAN HIJ ZIJN TONG OOK NIET GEBRUIKEN? KAN HIJ NIET PRATEN?
HIJ KAN WEL PRATEN, ALS HIJ WIL. HIJ IS DOOF GEWORDEN VAN HET GEBEIER VAN DE KLOKKEN.
Quasimodo werd op een draagbaar gezet, die door twaalf mannen op de schouders werd geheven. Toen zette de rumoerige, havelose processie zich in beweging om door de Parijse straten te trekken.
It's Quasimodo!
It's the hunchback of Notre Dame!
Who could be uglier?!
He's our pope!
I'll get him a crown!
...And a robe!
Hail to our pope!

Illustrated classics

Bibliografie door Rob van Eijck, met dank aan Peter de Vos

Nederlandse titel en jaar van uitgave		Amerikaanse titel en jaar van uitgave		Oorspronkelijke auteur(s)	Tekenaar(s)
1. Alice in Wonderland	1956	49. Alice in Wonderland	1948	1. Lewis Carroll	Alex Blum
2. De reis naar de maan	1956	105. From the earth to the moon	1953	2. Jules Verne	Alex Blum
3. Kit Carson	1956	112. Adventures of Kit Carson	1953	3. Ann S. Stephans	Rudy Palais
4. Hamlet	1956	99. Hamlet	1952	4. William Shakespeare	Alex Blum
5. Daniel Boone	1956	96. Daniel Boone	1952	5. John Bakeless	Alex Blum
6. Mars valt aan	1956	124. The war of the worlds	1955	6. Herbert G. Wells	Lou Cameron
7. Ik vang dieren	1957	104. Bring 'em back alive	1953	7. Frank Buck	Henry C. Kiefer
8. Wilhelm Tell	1957	101. William Tell	1952	8. Friedrich Schiller	Maurice del Bourgo
9. De muiterij op de Bounty	1957	100. Mutiny on the Bounty	1952	9. Charles Nordhof & James Hall	Morris Waldinger
10. Zo vond ik Livingstone	1957	115. How I found Livingstone	1954	10. Henry M. Stanley	S. Trapani & T. Galindo & D. Giordano
11. Jeanne d'Arc	1957	78. Joan of Arc	1950	11.	Henry C. Kiefer
12. Davy Crockett	1957	129. Davy Crockett	1955	12. Ann S. Stephans	Lou Cameron
13. De Ilias	1957	77. The Iliad	1950	13. Homerus	Alex Blum
14. De Rode Piraat	1957	114. The Red Rover	1953	14. James Fenimore Cooper	Peter Costanza
15. Buffalo Bill	1957	106. Buffalo Bill	1953	15. Ann S. Stephans	Maurice del Bourgo
16. De talisman	1957	111. The talisman	1953	16. Walter Scott	Henry C. Kiefer
17. Moby Dick	1957	5. Moby Dick	1942/1956	17. Herman Melville	Norman Nodel
18. Prins en bedelknaap	1957	29. The prince and the pauper	1946	18. Samuel L. Clemens (Mark Twain)	Arnold Hicks
19. Huckleberry Finn	1957	19. Huckleberry Finn	1944/1956	19. Samuel L. Clemens (Mark Twain)	David Gantz
20. 20.000 mijlen onder zee	1957	47. 20.000 leagues under the sea	1948	20. Jules Verne	Henry C. Kiefer
21. Het geheimzinnige eiland	1957	34. Mysterious Island	1947	21. Jules Verne	Robert Webb & David Heames
22. Macbeth	1957	128. Macbeth	1955	22. William Shakespeare	Alex Blum
23. Schateiland	1957	64. Treasure Island	1949	23. Robert Louis Stevenson	Alex Blum
24. De ridders van de Tafelronde	1957	108 Knights of the Round Table	1953	24.	Alex Blum
25. De Odyssee	1957	81. The Odyssey	1951	25. Homerus	Harley M. Griffiths
26. De mijnen van koning Salomon	1957	97. King Solomon's mines	1952	26. H. Rider Haggard	Henry C. Kiefer
27. Wilde Bill Hickok	1957	121. Wild Bill Hickok	1954	27. Ann S. Stephans	Medio Torio & Salvatore Trapani
28. Caesars overwinningen	1957	130. Caesar's conquests	1956	28. Julius Caesar	Joe Orlando
29. Wilde dieren op bestelling	1957	123. Fang and claw	1954	29. Frank Buck	Lin Streeter
30. In Londen en Parijs	1957	6. A tale of two cities	1942/1956	30. Charles Dickens	Joe Orlando
31. Robinson Crusoe	1958	10. Robinson Crusoe	1943/1957	31. Daniel Defoe	Sam Citron
32. De huifkar	1958	131. The covered wagon	1956	32. Emerson Hough	Norman Nodel
33. De hut van Oom Tom	1958	15. Uncle Tom's cabin	1943	33. Harriët Beecker Stowe	Rolland H. Livingstone
34. Romeo en Julia	1958	134. Romeo and Juliet	1956	34. Wiliam Shakespeare	George Evans
35. Waterloo	1958	135. Waterloo	1956	35. E. Erckmann & A. Chatrian	Graham Ingels
36. De weg naar het westen	1958	72. The Oregon Trail	1950	36. Francis Parkman	Henry C. Kiefer
37. Rob Roy	1958	118. Rob Roy	1954	37. Walter Scott	Rudy & Walt Palais
38. Ivanhoe	1958	2. Ivanhoe	1941/1957	38. Walter Scott	Norman Nodel
39. De prairie	1958	58. The prairie	1949	39. James Fenimore Cooper	Rudy Palais
40. De graaf van Monte Cristo	1958	3. The count of Monte Cristo	1942/1956	40. Alexandre Dumas	Lou Cameron
41. Robin Hood	1958	7. Robin Hood	1942/1957	41.	Jack Sparling
42. Wittand	1958	80. White Fang	1951	42. Jack London	Alex Blum
43. De orkaan	1958	120. The hurricane	1954	43. Charles Nordhoff & James Hall	Lou Cameron
44. Naar het midden der aarde	1958	138. Journey to the centre of the earth	1957	44. Jules Verne	Norman Nodel
45. Onder twee vlaggen	1958	86. Under two flags	1951	45. Marie Louisa de la Ramée (Ouida)	Maurice del Bourgo
46. Reis naar de toekomst	1958	133. The time machine	1956	46. Herbert G. Wells	Lou Cameron
47. De kleine wilde	1958	137. The little savage	1957	47. Frederick Marryat	George Evans
48. De wereld rond in 80 dagen	1958	69. Around the world in 80 days	1950	48. Jules Verne	Henry C. Kiefer
49. De Zeewolf	1958	85. The Seawolf	1951	49. Jack London	Alex Blum
50. De nederlaag	1958	126. The downfall	1955	50. Emile Zola	Lou Cameron
51. Ontvoerd	1958	46. Kidnapped	1948	51. Robert Louis Stevenson	Robert Webb
52. De roep der wildernis	1958	91. The call of the wild	1952	52. Jack London	Maurice del Bourgo

53.	De zwarte tulp	1958	73.	The black tulip	1950	53. Alexandre Dumas	Alex Blum
54.	Het donkere fregat	1958	132.	The dark frigate	1956	54. Charles B. Hawes	? & Heames
55.	Op jacht naar avontuur	1959	119.	Soldiers of fortune	1954	55. Richard H. Davis	Kurt Schaffenberger
56.	De man met het ijzeren masker	1959	54.	The man in the iron mask	1948/1958	56. Alexandre Dumas	Ken Battefield
57.	Mannen tegen wind en water	1959	103.	Men against the sea	1953	57. Charles Nordhoff & James Hall	Rudy Palais
58.	De spion	1959	51.	The spy	1948	58. James Fenimore Cooper	Arnold Hicks
59.	Strijd voor de vrijheid	1959	67.	Scottish chiefs	1950	59. Jane Porter	Alex Blum
60.	Aanval op Antwerpen	1959	113.	The forty-five guardsmen	1953	60. Alexandre Dumas	Maurice del Bourgo
61.	De eerlijke muiters	1959	122.	The mutineers	1954	61. Charles B. Hawes	Peter Costanza
62.	Onder het schrikbewind	1959	139.	In the reign of terror	1957	62. George A. Henty	George Evans
63.	Omstreden bastion	1959	141.	Castle dangerous	1957	63. Walter Scott	Stan Campbell
64.	Een midzomernacht droom	1959	87.	A midsummernight's dream	1951	64. William Shakespeare	Alex Blum
65.	De geest in de fles	1959	116.	The bottle imp	1954	65. Robert Louis Stevenson	Lou Cameron
66.	Cyrano de Bergerac	1959	79.	Cyrano de Bergerac	1951	66. Edmond Rostand	Alex Blum
67.	Toean Jim	1959	136.	Lord Jim	1957	67. Joseph Conrad	George Evans
68.	De eerste mensen op de maan	1959	144.	First men in the moon	1958	68. Herbert G. Wells	George Woodbridge & Al Williamson
69.	De jonge ridder	1959	88.	Men of iron	1951	69. Howard Pyle	Lawrence Dresser
70.	David Balfour	1959	94.	David Balfour	195?	70. Robert Louis Stevenson	Rudy Palais
71.	De koning der bandieten	1959	127.	The king of the mountains	1955	71. Edmond About	Norman Nodel
72.	David Copperfield	1959	48.	David Copperfield	1948	72. Charles Dickens	Henry C. Kiefer
73.	De gebroeders Durie	1959	82.	The master of Ballantrae	1951	73. Robert Louis Stevenson	Lawrence Dresser
74.	De spoorzoeker	1959	22.	The pathfinder	1944	74. James Fenimore Cooper	Louis Zansky
75.	Te vuur en te zwaard	1959	146.	With fire and sword	1958	75. Henryk Sienkiewicz	George Woodbridge
76.	Het woeste paradijs	1959	42.	Swiss Family Robinson	1947/1959	76. Johann Wyss	Norman Nodel
77.	Ik reisde dertien eeuwen terug	1960	24.	A Connecticut Yankee in King Arthur's court	1945/1957	77. Samuel L. Clemens (Mark Twain)	Jack Sparling
78.	Ben Hur	1960	147.	Ben Hur	1958	78. Lew Wallace	Joe Orlando
79.	De boekanier	1960	148.	The buccaneer	1959	79. Lyle Saxon	George Evans & Robert Jenney
80.	Sterke staaltjes uit de jungle	1960	140.	On jungle trails	1957	80. Frank Buck	Norman Nodel
81.	In de greep van de komeet	1960	149.	Off on a comet	1959	81. Jules Verne	Gerald McCann
82.	De avonturen van Marco Polo	1960	27.	Adventures of Marco Polo	1946	82. Marco Polo	Homer Fleming
83.	De laatste der Mohicanen	1960	4.	The last of the Mohicans	1942/1959	83. James Fenimore Cooper	John Severin & Stephen Addeo
84.	Het huis met de zeven gevels	1960	52.	The house of the 7 gables	1948/1958	84. Nathaniel Hawthorne	George Woodbridge
85.	De drie musketiers	1960	1.	The three musketeers	1941/1959	85. Alexandre Dumas	George Evans
86.	Abraham Lincoln	1960	142.	Abraham Lincoln	1958	86.	Norman Nodel
87.	Rip van Winkle	1960	12.	Rip van Winkle	1943/1959	87. Washington Irving	Norman Nodel
88.	Wild is het westen	1960	62.	Western Stories	1949	88. Bret Harte	Henry C. Kiefer
89.	De vechter uit Virginia	1961	150.	The Virginian	1959	89. Owen Wister	Norman Nodel
90.	Roem door het zwaard	1961	151.	Won by the sword	1959	90. George A. Henty	John Tartaglione
91.	Drama's uit de dierenwereld	1961	152.	Wild animals I have known	1959	91. Ernest Thompson Seton	Leonard B. Cole
92.	Gulliver's reizen	1961	16.	Gulliver's travels	1943	92. Jonathan Swift	Lillian Chestney
93.	De onzichtbare man	1961	153.	The invisible man	1959	93. Herbert G. Wells	Norman Nodel
94.	Avonturen van een adelborst	1961	74.	Mr. Midshipman Easy	1950	94. Frederick Marryat	Bob Lamme
95.	Silas Marner	1961	55.	Silas Marner	1949	95. Mary Ann Evans (George Eliot)	Arnold Hicks
96.	Twintig jaar later	1961	41.	Twenty years after	1947	96. Alexandre Dumas	Robert Burns
97.	De samenzwering van Pontiac	1961	154.	The conspiracy of Pontiac	1960	97. Francis Parkman	Gerald McCann
98.	In het heetst van de strijd	1961	98.	The red badge of courage	1952	98. Stephen Crane	Gustav Schrotter & Maurice del Bourgo
99.	Michael Strogoff	1961	28.	Michael Strogoff	1946	99. Jules Verne	Arnold Hicks
100.	De leeuw van het noorden	1961	155.	The lion of the north	1960	100. George A. Henty	Norman Nodel
101.	De geheimzinnige loods	1962	70.	The pilot	1950	101. James Fenimore Cooper	Alex Blum
102.	Lorna Doone	1962	32.	Lorna Doone	1946	102. R.D. Blackmore	Matt Baker
103.	De verovering van Mexico	1962	156.	The conquest of Mexico	1960	103. Bernal Diaz del Castillo	Bruno Premiani
104.	De broederschap van de roos	1962	14.	Westward Ho!	1943	104. Charles Kingsley	Allen Simon
105.	De maansteen	1962	30.	The moonstone	1946	105. William Wilkie Collins	Don Rico
106.	In de wieg verwisseld	1962	93.	Pudd'n'head Wilson	1952	106. Samuel L. Clemens (Mark Twain)	Henry C. Kiefer
107.	Dieren vechten voor hun leven	1962	157.	Life of the hunted	1960	107. Ernest Thompson Seton	Norman Nodel
108.	Het einde van de vendetta	1962	20.	The Corsican brothers	1944	108. Alexandre Dumas	Allen Simon
109.	De grote verwachtingen	1962	43.	Great Expectations	1947	109. Charles Dickens	Henry C. Kiefer
110.	Twee jaar voor de mast	1962	25.	Two years before the mast	1945	110. Richard H. Dana	Robert Webb & David Heames
111.	De samenzweerders	1962	158.	The conspirators	1960	111. Alexandre Dumas	Gerald McCann
112.	Don Quichot	1962	11.	Don Quichote	1943	112. Miguel de Cervantes	Louis Zansky
113.	De zwarte pijl	1963	31.	The black arrow	1946	113. Robert Louis Stevenson	Arnold Hicks
114.	De klokkenluider van de Notre Dame	1963	18.	The hunchback of Notre Dame	1944/1960	114. Victor Hugo	George Evans & Reed Crandall
115.	Het sein staat op roof	1963	159.	The octopus	1960	115. Frank Noris	Gray Morrow & George Evans
116.	De ellendigen	1963	9.	Les miserables	1943/1961	116. Victor Hugo	Norman Nodel
117.	Mijn paardeleven	1963	60.	Black Beauty	1949/1960	117. Anna Sewell	Norman Nodel & Leonard Cole & Stephen Addeo

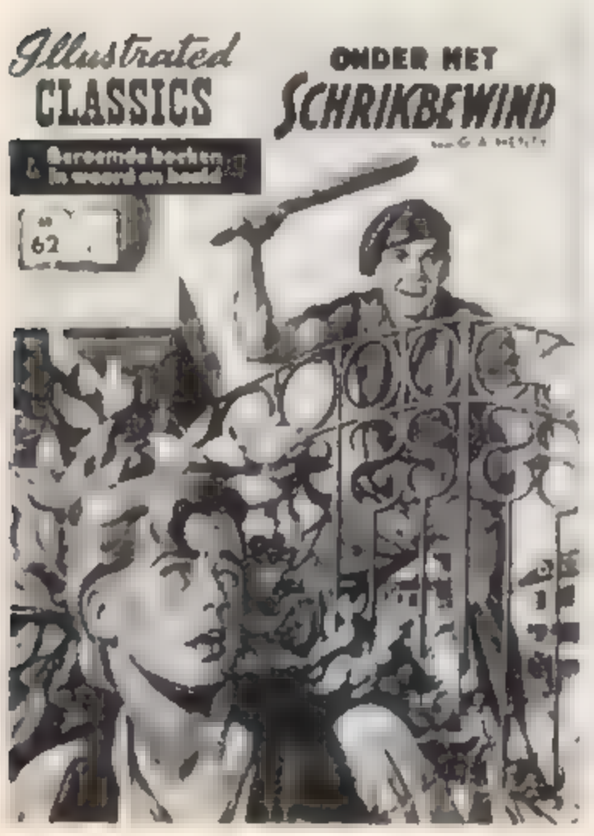

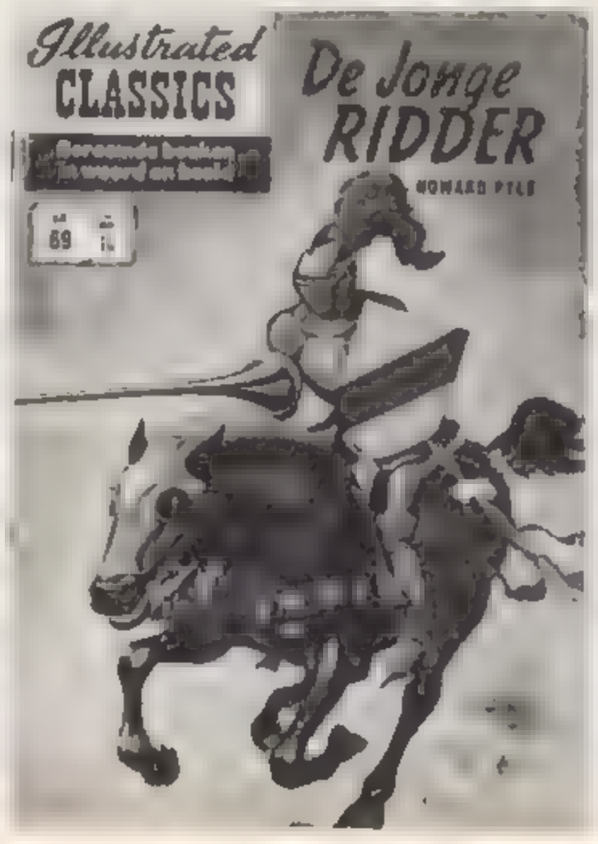

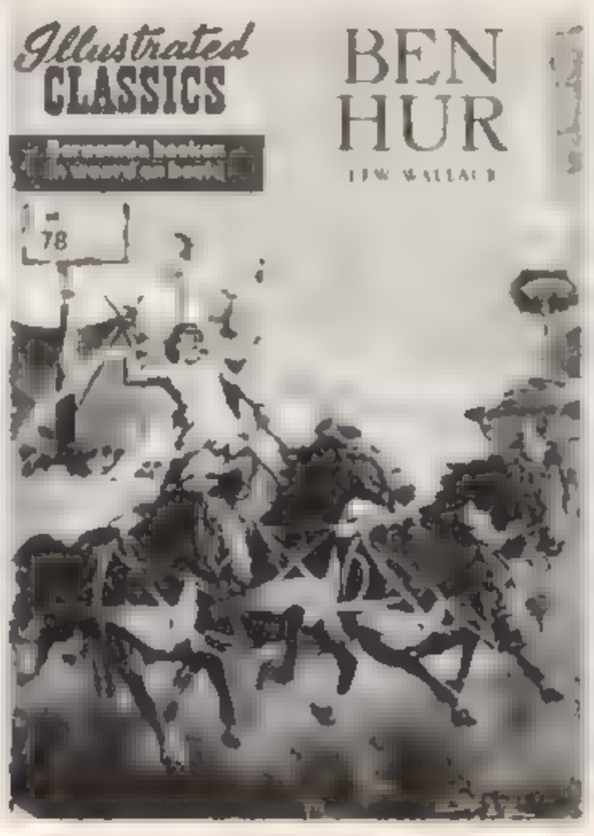

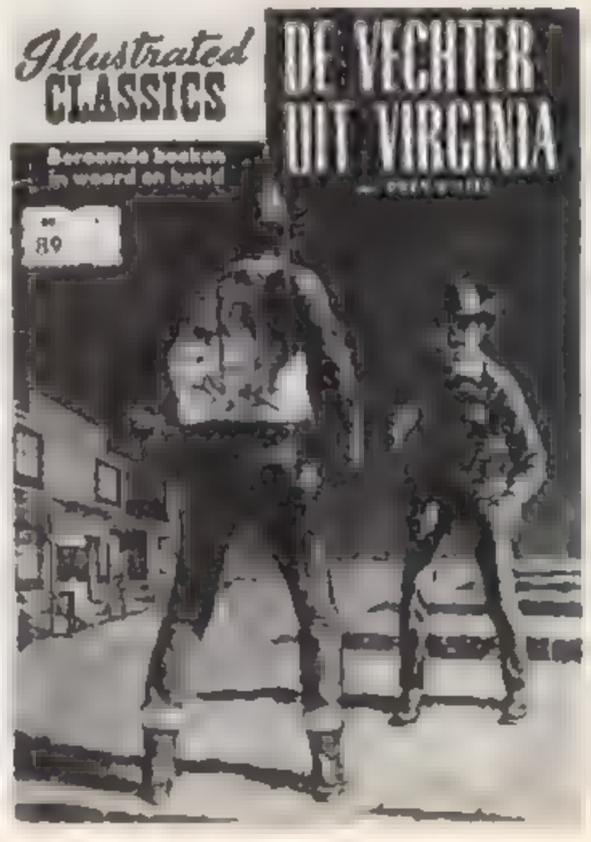

118. Julius Caesar	1963	68. Julius Caesar	1950/1962	118. William Shakespeare		George Evans & Reed Crandall
119. De spijs der goden	1963	160. The food of the gods	1960	119. Herbert G. Wells		Tony Tallarico
120. De man die altijd lacht	1963	71. The man who laughs	1950/1962	120. Victor Hugo		Norman Nodel
121. Benjamin Franklin	1963	65. Benjamin Franklin	1949	121.		Robert Hebberd
122. De vrouw in het wit	1963	61. The woman in white	1949	122. William Wilkie Collins		Alex Blum
123. Tom Browns schooljaren	1963	45. Tom Brown's schooldays	1948/1961	123. Thomas Hughes		John Tartaglione
124. Robur de veroveraar	1963	162. Robur the conqueror	1961	124. Jules Verne		Don Perlin
125. De man op de rotsen	1964	56. Toilers of the sea	1949/1962	125. Victor Hugo		Angelo Torres
126. Cleopatra	1964	161. Cleopatra	1961	126. H. Rider Haggard		Norman Nodel
127. De laatste dagen van Pompeji	1964	35. The last days of Pompeii	1947/1961	127. Edward Bulwer-Lytton		Jack Kirby
128. Jane Eyre	1964	39. Jane Eyre	1947/1962	128. Charlotte Brontë		H.J. Kihl
129. Oliver Twist	1964	23. Oliver Twist	1945/1961	129. Charles Dickens		George Evans & Reed Crandall
130. Vertellingen uit 1001 nacht	1964	8. Arabian Nights	1943/1961	130.		Charles Berger
131. Heerser der aarde	1964	163. Master of the world	1961	131. Jules Verne		Gray Morrow
132. In de macht der kannibalen	1964	36. Typee	1947	132. Herman Melville		Ezra Whiteman
133. Taras Boelba, koning der Kozakken	1964	164. The Cossack chief	1961	133. Nicolai Gogol		Sidney Miller
134. Man zonder vaderland	1964	63. Man without a country	1949/1962	134. Edward Everett Hale		
135. Tom Sawyer	1964	50. Adventures of Tom Sawyer	1948/1961	135. Samuel L. Clemens (Mark Twain)		
136. Benvenuto Cellini	1964	38. Adventures of Cellini	1947/1961	136. Benvenuto Cellini		
137. Het eiland Pitcairn	1965	109. Pitcairn's Island	1953	137. Charles Nordhoff & James Hall		Rudy Palais
138. Het meisje van het meer	1965	75. The lady of the lake	1950	138. Walter Scott		Henry C. Kiefer
139. Het halssnoer van hare majesteit	1965	165. The queen's necklace	1962	139. Alexandre Dumas		Gray Morrow
140. De duivel aan boord	1965			140. Daniel Defoe		
141. Het stoomhuis	1965	166. Tigers and traitors		141. Jules Verne	1962	Norman Nodel
142. De avonturen van baron Munchhausen	1965			142. Rudolph E. Raspe		
143. Alice in Spiegelland	1965			143. Lewis Carroll		Jennifer H. Robertson
144. Nachten vol verschrikking	1965			144. William W. Collins & Charles Dickens		
145. De goudkever	1965			145. Edgar Allan Poe		
146. De gorillajagers	1965			146. Robert M. Ballantyne		
147. Het spook van Canterville	1965			147. Oscar Wilde		
148. De hond van de woudloper	1965			148. Robert M. Ballantyne		
149. De gevangene van Zenda	1966	76. The prisoner of Zenda		149. Anthony Hope	1950	Henry C. Kiefer
150. Schoppenvrouw	1966			150. Alexander Pushkin		
151. Faust	1966	167. Faust		151. Johann Wolfgang von Goethe	1962	Norman Nodel
152. Hrolf Kraki en zijn kampioenen	1966			152. Snorri Sturluson		
153. Dood of victorie	1966	168. In freedom's cause		153. George A. Henty	1969	George Evans & Reed Crandall
154. Het schip Vasa	1966			154. Lars Widdings		
155. Meester en knecht	1966			155. Leo Tolstoy		
156. De koningsring	1966			156. Zacharias Topelius		
157. De Aeneis	1966			157. Vergilius		
158. Met de zee getrouwd	1966			158. Pierre Loti		
159. De Argonauten	1966			159.		
160. De dood van captain Cook	1966			160. James Cook & James King		
161. De verovering van Peru	1967			161. William H. Prescott		
162. Verschrikkelijke wraak	1967			162. Nicolai Gogol		
163. Zeeweg naar Indië	1967			163. Alvaro Velho		
164. Met een jol in de branding	1967			164. Stephen Crane		
165. De tocht der tienduizend	1967			165. Xenophon		
166. Het schip uit Buenos Aires	1967			166. Herman Melville		
167. De briganten	1967			167. Marie-Henri de Stendhal		
168. Vals spel	1967			168. Stephen Crane		
169. De vorst van Otranto	1967			169. Horace Walpole		
170. Wij ontdekten China	1967			170. Fernando Mendes Pinto		
171. De berejacht	1967			171.		
172. Tussen puin en rook	1967			172		
173. Het beleg van Quebec	1968			173		
174. De Denver Express	1968			174.		
175. De vlucht van de Inca	1968			175.		
176. De zwervende ruiter	1968			176.		
177. Wat is dat voor een oceaan?	1968			177.		
178. Willem de Veroveraar	1968			178.		
179. Het land van Zu Vendi	1968			179. H. Rider Haggard		
180. De wraak der Sioux	1968			180.		
181. Rome slaat hard toe	1968			181. Sallustius		
182. Krijgsheer van Mexico	1968			182.		

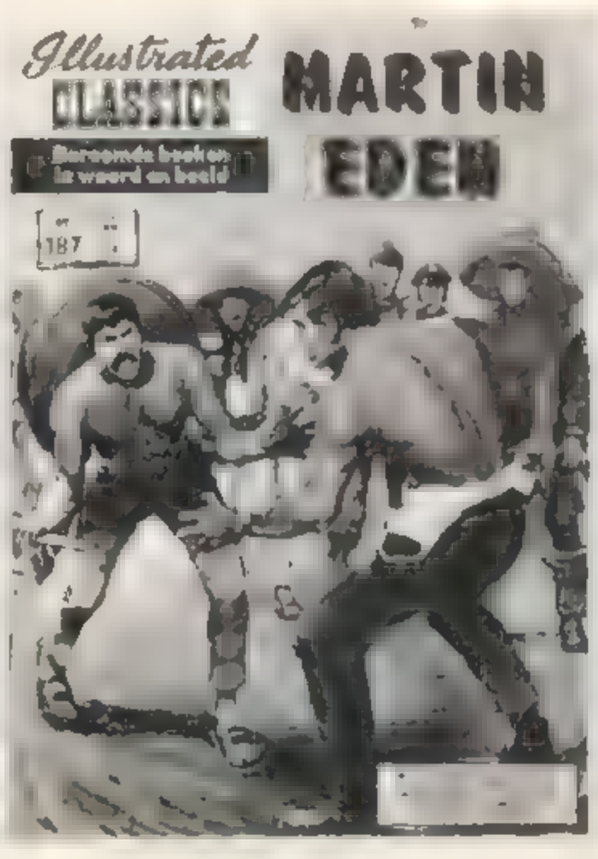

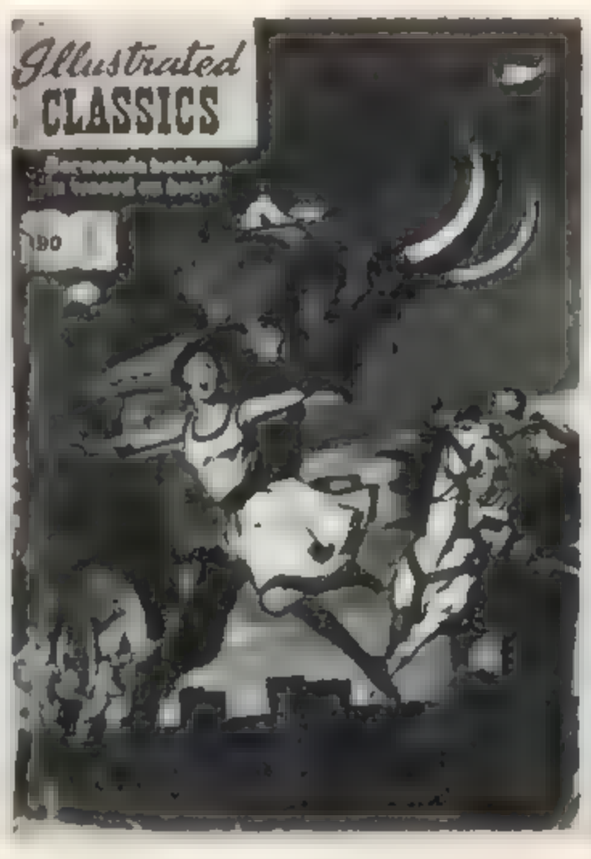

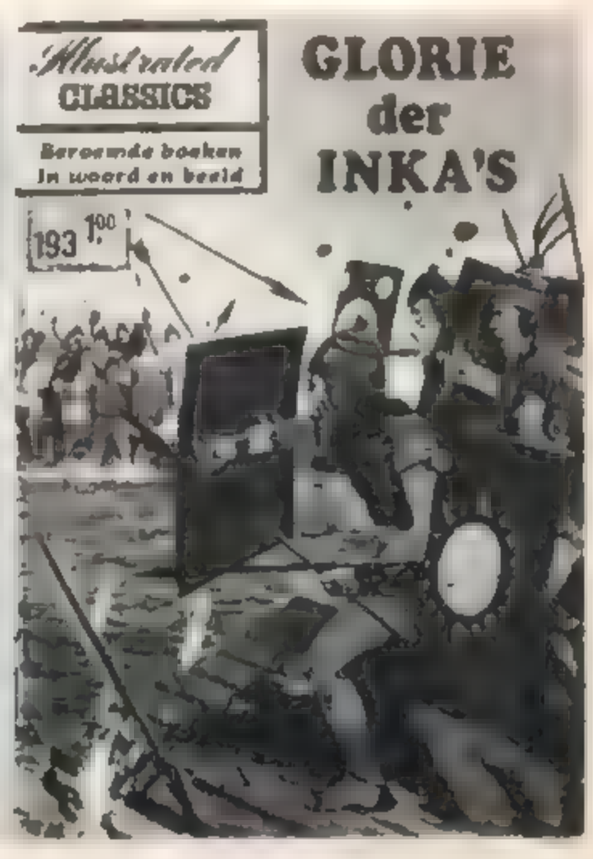

183. Opvarenden in nood	1969	183.	
184. Tussen scouts en vechters	1969	184.	Robert Rogers
185. Alexander de Grote	1969	185.	
186. Beschermer van de Indianen	1969	186.	
187. Martin Eden	1969	187.	Jack London
188. De slopende jacht	1969	188.	
189. De partizanenleider	1970	189.	
190. De jonge Carthager	1970	190.	
191. De zeven veroordeelden	1970	191.	
192. De ballade van de oud-matroos	1970	192.	Samuel T. Coleridge
193. Glorie der Inka's	1970	193.	
194. De holbewoners van Og	1971	194.	
195. Hadji Murad, de Tartaar	1971	195.	
196. De slag bij Salamis	1971	196.	
197. Uit het dodenhuis	1971	197.	Fjodor Dostojevski
198. De Romeinse burgeroorlog	1972	198.	Julius Caesar
199. Maiwa's wraak	1972	199.	H. Rider Haggard
200. Met Lee in Virginia	1972	200.	George A. Henty
201. De Makkabeeën	1972	201.	
202. De helden van IJsland	1973	202.	
203. De aapmensen van Afrika	1973	203.	
204. Geronimo, de Apacheleider	1973	204.	
205. De eerste Punische oorlog	1973	205.	
206. Koning Harolds saga	1974	206.	Snorri Sturluson
207. Naar de binnenlanden van Noord-Amerika	1974	207.	
208. De Rode Pimpernel	1974	208.	Emmuska Orczy
209. De wraakmoorden	1974	209.	Arthur Conan Doyle
210. De moorden in de Rue Morgue	1975	210.	Edgar Allan Poe
211. Het drijvende eiland	1975	211.	
212. Taras Bulba	1975	212.	Nicolai Gogol
213. De wrok van Achilles	1975	213.	Homerus
214. Erik Vuuroog	1976	214.	H. Rider Haggard

Amerikaanse Classics Illustrated, niet in de Nederlandse reeks verschenen

13. Dr. Jekyll and Mr. Hyde	1943	Robert Louis Stevenson
17. The deerslayer	1944	James Fenimore Cooper
21. Three famous mysteries	1944	Arthur Conan Doyle
26. Frankenstein	1945	Mary Shelley
33. The adventures of Sherlock Holmes		Arthur Conan Doyle
37. The pioneers	1947	James Fenimore Cooper
40. Mysteries	1947	Edgar Allan Poe
44. Mysteries of Paris	1947	Eugene Suèr
53. A Christmas Carol	1947	Charles Dickens
59. Wuthering Heights	1949	Henry Longfellow
66. The cloister and the hearth	1949	Emily Bronte
83. The Jungle Book	1949	Charles Reade
84. The gold bug	1951	Rudyard Kipling
89. Crime and punishment	1951	Edgar Allan Poe
90. Green mansions	1951	Fjodor Dostojevski
91. The courtship of Miles Standish	1951	W. H. Hudson
95. All quiet on the western front	1952	Henry Longfellow
102. The White Company	1952	Erich Maria Remarque
107. King of the Khyber Rifles	1952	Arthur Conan Doyle
110. A study in scarlet	1953	Talbot Mundy
117. Captains courageous	1953	Arthur Conan Doyle
125. The Ox-bow incident	1954	Rudyard Kipling
143. Kim	1955	
145. The crisis	1958	Rudyard Kipling
169. Negro Americans	1958	Winston Churchill
	1969	

HIP-Comics: De Amerikaanse superhelden veroveren Nederland

door Rob van Eijck

Een jaar of twee geleden, op een ruilbeurs, bladerde ik eens door een stapeltje comics die te koop – pardon, te *ruil* – werden aangeboden. Eigenlijk was ik op zoek naar *Illustrated Classics,* maar in de stapel trof ik enkele *HIP-Comics* aan die nog in mijn verzameling ontbraken. Argeloos informeerde ik naar de prijs en tot mijn niet geringe verbazing antwoordde de eigenaar zonder enige aarzeling: 'Een tientje per stuk.' Een *tientje!* Ik heb ze gelaten voor wat ze waren, want ik was gewend de *HIP-Comics* bij mijn lokale handelaar voor twee, hooguit drie kwartjes aan te schaffen.
Toen ik van mijn verbazing bekomen was – en inmiddels enkele *HIP-Comics* voor een heel wat soepeler bedrag op diezelfde beurs had aangeschaft – vroeg ik mij af waar deze hoge vraagprijs door gemotiveerd zou kunnen worden. Tot ik mij plotseling realiseerde dat deze *HIP-Comics* wel eens een zeer gezocht verzamelaarsobjekt zouden kunnen worden, of al zijn, omdat in deze reeks de eerste superheldencomics in Nederland zijn uitgegeven.

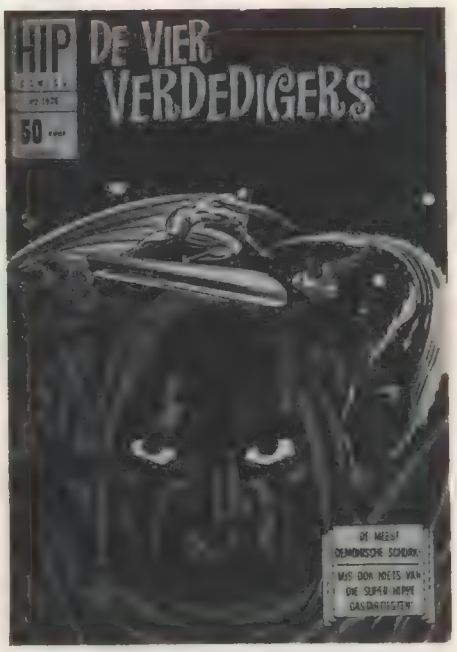

De eerste golf Amerikaanse superhelden dateert uit de periode van ongeveer 1938, toen *Superman* geboren werd, tot het einde van de veertiger jaren en heeft Nederland nagenoeg onberoerd gelaten. Superman is een tijdlang in *Robbedoes* verschenen, tijdens en vlak na de oorlog, maar verder? Wat hebben *Captain America, Batman, The Submariner, The Human Torch* en al die andere verklede krachtfiguren hier in Nederland gepresteerd? Niets. De tijd was hier duidelijk nog niet rijp voor dit stelletje karnavaleske krachtpatsers die zich uitdosten in pakken waarin alleen een beschonken kleuter zich in het openbaar zou durven vertonen.
Nederland heeft moeten wachten op de tweede populariteitsgolf van de superhelden die zich in het begin van de zestiger jaren in de Verenigde Staten begon af te tekenen met de start van de Marvel-helden *Spiderman* en *The Fantastic Four.* Die tweede golf bracht nieuwe elementen in de superstrip aan. De helden waren niet meer uitsluitend lompe vechtmachins, maar hanteerden ook een maf soort humor, dat in de Verenigde Staten *'camp'* werd genoemd, en werden veel menselijker: ze kregen een privé-leven en de daarmee samenhangende privé-problemen.
De superhelden waren niet zo super meer en dat kan hebben bijgedragen tot die tweede populariteitsgolf, vooral onder lezers van gevorderde leeftijd en een hogere opleidingsgraad. In ieder geval lag het onloochenbare feit van hun populariteit vast en dus was het geen wonder dat een Nederlandse uitgever die toch al veel uit Amerika importeerde, ook de superhelden naar Nederland haalde.
En zo verschenen in 1966 de eerste *HIP-Comics* (een naam waar ik ook toen al bezwaar tegen had), waarin aanvankelijk de twee topseries van Marvel, *Spinneman* en *De Vier Verdedigers,* hun best deden in Nederland even populair te worden als in Amerika. *Classics Nederland* paste in de *HIP-Comics* hetzelfde beproefde procedé toe als Marvel in de Verenigde Staten deed met *Amazing Adventures* en andere bladen. Die tijdschriften kenden geen vaste hoofdfiguur maar werden als een soort proeftuin voor nieuwe helden gebruikt. Als zo'n held bleek aan te slaan, kreeg hij zijn eigen serie. Een dergelijke werkwijze zien we ook in de *HIP-Comics.* Aanvankelijk wisselden *Spinneman* en *De Vier Verdedigers* elkaar per aflevering af, maar al snel doken in korte verhaaltjes achterin de Comics, waarbij normale Amerikaanse afleve-

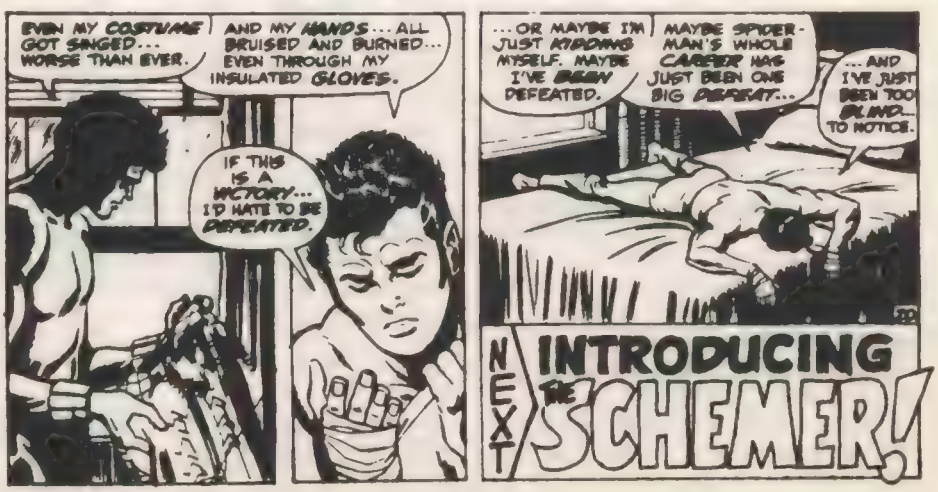
EVEN MY COSTUME GOT SINGED... WORSE THAN EVER.
AND MY HANDS... ALL BRUISED AND BURNED... EVEN THROUGH MY INSULATED GLOVES.
IF THIS IS A VICTORY... I'D HATE TO BE DEFEATED.
...OR MAYBE I'M JUST KIDDING MYSELF. MAYBE I'VE BEEN DEFEATED.
MAYBE SPIDER-MAN'S WHOLE CAREER HAS JUST BEEN ONE BIG DEFEAT...
...AND I'VE JUST BEEN TOO BLIND... TO NOTICE.
NEXT
INTRODUCING THE SCHEMER!

Spinneman, superheld vol frustaties

Het Ding, nooit te beroerd om er op los beuken

ringen in drie of meer moten werden gehakt, *De Rauwe Bonk* (The Hulk), *IJzeren Man* (Iron Man), *Prins Namor* (The Submariner) en *Thor* (Thor dus) op, aan wie later de eer gegund werd eigen nummers van de *HIP-Comics* te vullen. Daar kwamen dan ook nog de *X-mannen* (X Men) en de *Wrekers* (Avengers) bij, in wier prestaties de uitgeverij kennelijk zoveel vertrouwen had dat zij niet eerst in korte verhaaltjes hebben hoeven proefdraaien, maar onmiddellijk hun eigen Comics kregen.

Door de komst van al deze nieuwe gekostumeerde krachtfiguren werd de verschijningsfrekwentie van *Spinneman* en *De Vier Verdedigers* iets teruggeschroefd, maar dat zij nog steeds als de kopkopers gezien werden wordt bewezen door het feit dat zij meestal elke vierde aflevering vulden, tegen de rest van het stel gemiddeld elke achtste aflevering.
Als proeftuin kunnen de *Hip-Comics* zeker geslaagd genoemd worden, want bijna al deze superhelden hebben hun eigen serie gekregen, waarbij zich het eigenaardige feit voordeed dat die series begonnen met een volgnummer dat gebaseerd was op het aantal *HIP-Comics* dat al van de betreffende held verschenen was; van *De Vier Verdedigers* waren al 46 Comics verschenen, dus startte hun eigen reeks met nummer 47. Toen alle superhelden die bij het publiek waren aangeslagen in eigen series werden ondergebracht, stopte in 1971 dan ook de basisreeks die hen gelanceerd had.

De avonturen van superhelden zoals die in Nederland door de *HIP-Comics* grootschalig zijn geïntroduceerd, onderscheiden zich van de belevenissen van 'gewone' striphelden vooral kwantitatief. Het zijn superhelden en dus hebben hun avonturen meer om het lijf dan het oplossen van een simpel detective-klusje, het opsporen van verdwenen personen in niet geheel duidelijke omstandigheden, het veiligstellen van een omstreden erfenis of het scoren van doelpunten in een voetbalwedstrijd. De doeleinden die ze zich stellen bestaan niet zelden uit het redden van de gehele aarde, sterker nog, van hele zonnestelsels, en de schurken die zij daartoe dienen te bestrijden beschikken dan ook over krachten die de toch al niet geringe vermogens van de superhelden evenaren of zelfs overtreffen. Want daarin ligt de essentie van een superheld: hij of zij moet tenminste één bovenmenselijke kracht bezitten. Dat maakt hen tot de gelijken van de oude goden en halfgoden uit mythologieën van vroegere volkeren. De makers van superheldenstrips moeten dat zelf ook beseft hebben, want in *Thor* hebben ze de hele oud-Skandinavische godenwereld van stal gehaald en die een plaats gegeven tussen al hun zelf bedachte helden, op gelijkwaardig niveau.
Een ander belangrijk kenmerk van superhelden is dat zij zich uitdossen in fel gekleurde fantasiekostuums, die soms hun specifieke superbegaafdheid beklemtonen, en dat ze vaak – maar dat is niet per se noodzakelijk – een dubbele identiteit hebben: in het dagelijks leven leiden ze een onopvallend, soms zelfs nooddruftig bestaan en in hun naaste omgeving is (bijna) niemand op de hoogte van hun geheime leven als superheld.

De eerste golf superhelden dankte zijn populariteit vermoedelijk aan de periode van chaos en strijd waarin de wereld, en na enige aarzeling ook de Verenigde Staten, toen verkeerde: de tweede wereldoorlog. De Amerikaanse waarden moesten verdedigd worden tegen krachten die de wereld wilden beheersen en zelfs vernietigen, en dat was een titanenstrijd waarvoor de superhelden buitengewoon goed waren gekwalificeerd. Toen de oorlog afgelopen was en ook de nasleep ervan was uitgewoed, nam de populariteit van de superhelden af: hun aanwezigheid was niet langer noodzakelijk. De tweede populariteitsgolf van de superhelden, in het begin van de zestiger jaren, is moeilijker te verklaren. Misschien zou de oorzaak gezocht kunnen worden in de toegenomen angst voor wereldvernietiging door 'de bom', speciaal gestimuleerd door de Cuba-crisis in 1962, toen de supermachten op de rand van een atoomoorlog stonden. Wereldvernietiging leek toen zeer dichtbij, en misschien zijn de aktiviteiten van superhelden als *De Vier Verdedigers,* die zich vrijwel voortdurend bezighouden met het verijdelen van snode plannen tot wereldvernietiging, een reflektie van en afweer tegen deze diepgewortelde angsten. De superhelden van de tweede golf zijn anders dan die van de eerste. De oude helden sloegen gewoonlijk wild om zich heen om allerlei misstanden te klaren en van enige psychologische diepgang was zelden sprake. De nieuwe helden overtreffen hun voorgangers duidelijk op dit punt. Ook zij zijn niet te beroerd om wild om zich heen te slaan, denk bijvoorbeeld aan *The Thing* uit *The Fantastic Four,* maar ze laten het daar niet bij, zoals de oude helden deden. Er zit humor in hun avonturen, soms ironische humor en zelfspot. Ze nemen zichzelf niet altijd even serieus en zo wordt af en toe het genre zelf op de hak genomen, zodat je van een parodie op het superheldenthema kunt spreken. Daarnaast zijn de nieuwe helden veel menselijker. Ze kampen met allerlei privé-moeilijkheden, hebben relatieproblemen of zijn ook overigens niet erg ingenomen met hun situatie, zoals de *Hulk* en het *Ding,* die helemaal geen superheld willen zijn. Het meest problematische geval is natuurlijk *Spinneman,* wiens privéleven een regelrechte puinhoop is. Dat is waarschijnlijk de reden waarom juist hij, een anti-held, op de Amerikaanse universiteiten een enorme populariteit bereikte.
Die problemen en frustraties maken de nieuwe helden menselijker, waardoor er voor de lezers veel gemakkelijker met hen valt mee te leven omdat ze zich met hen gemakkelijker kunnen identificeren, gemakkelijker dan met de botte vechtmachines uit de eerste golf superhelden. En dat die problemen en frustraties soms zeer ver kunnen gaan toont *Captain America* aan, die eens de personifikatie was van het rotsvaste zelfvertrouwen van de Amerikaan in zijn eigen normen en waarden en die een zelfs nog duidelijker voorvechter is geweest van de *law* en *order* van de bestaande samenleving dan de andere superhelden. Want hoewel hij tegen het einde van de zestiger jaren zijn wansmakelijke pak nog steeds droeg, laat onderstaande strip zien dat zelfs het Amerikaanse patriottisme *in persoon* aan het twijfelen geslagen was.

Twee nieuwe delen!

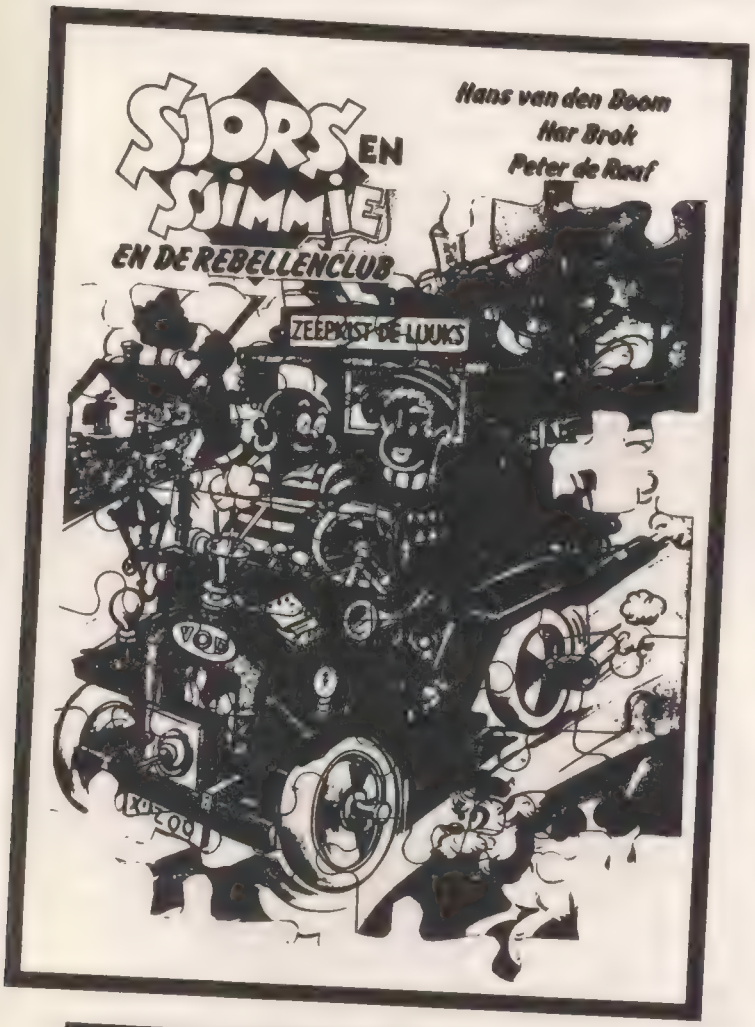

STRIPSCHRIFT-SPECIALS.

Deel zeven, **Sjors en Sjimmie en de rebellenclub**, is gewijd aan de talloze Nederlandse tekenaars van deze nog steeds immens populaire strip.
Van Frans Piët, wiens Sjors en Sjimmie de meeste ouderen nog wel helder voor de geest zal staan, tot aan Robert van der Kroft, die de strip nu voor het blad EPPO tekent. Talloze unieke illustraties en herdrukken verluchtigen het geheel, 76 pagina's, prijs *f* 25,—.

Deel acht, **Vrouwen van papier**, met als ondertitel 'Erotiek in Strips', is, zoals de ondertitel al aangeeft, gewijd aan de erotiek in de strip. In diverse hoofdstukken komen tekenaars aan bod zoals Guido Crepax, Pichard, Thé Tjong Khing, en onderwerpen als Pin-up-tekeningen, Seks in Amerikaanse Underground strips en Oh! Lala! in Frankrijk. Overbodig te zeggen dat alle artikelen ruim geïllustreerd zijn...
100 pagina's, prijs *f* 25,—

Deze specials, en de vorige delen, zijn te bestellen via de antwoordkaart in het hart van het blad.

Nog steeds verkrijgbaar:
Kuifje van leerlingjournalist tot wereldberoemd reporter, *f* 10,—
Lucky Luke, *f* 19,50
Suske en Wiske, *f* 19,50
De F van Guust Flater, *f* 25,—
De kleurrijke helden van Giraud/Moebius, *f* 25,—

Voor verzending van elk boek wordt *f* 4,25 portokosten in rekening gebracht.

Te bestellen bij:
Vonk Uitgevers
Antwoordnummer 420
3700 VB ZEIST

HIP-comics, 1966 – 1971

door Rob van Eijck

De verschijningsfrekwentie van de *HIP-Comics* is afwisselend wekelijks en tweewekelijks geweest, terwijl het aantal pagina's de eerste twee jaar 36 bedroeg, de volgende twee jaar 48 en gedurende de laatste periode wederom 36, waar echter wel tegenover stond dat die pagina's in kleur verschenen. De prijs was aanvankelijk 50 cent maar werd verdubbeld toen het aantal pagina's met de helft werd vermeerderd, om weer tot 80 cent te dalen toen de serie terug ging naar 36 pagina's in kleur.
De naam *HIP-Comics* werd met ingang van aflevering 122 gewijzigd in *HIP-Classics,* misschien om de aansluiting met de andere series van Classics Nederland te benadrukken. Op de inhoud heeft die naamswijziging geen enkele invloed gehad.

HIP-Comics
Alleen verhalen van serie-helden zijn in onderstaande lijst opgenomen en niet de verhalen zonder vaste hoofdpersoon.

1901	Spinneman	Spinneman contra de spinnijdige schorpioen.
1902	De Vier Verdedigers	De Vier Verdedigers vechten tegen de uitwerking van de Id-Machine!
1903	Spinneman	De klauwen van de Kat
1904	De Vier Verdedigers	De mokervoeten van Gorgon!
1905	Spinneman	Tart het noodlot niet!
1906	De Vier Verdedigers	Is dit werkelijk het einde?
1907	Spinneman	De IJzeren Man krijgt spijt...
	Thor	De wraak der goden!
1908	De Vier Verdedigers	De komst van Calactus
	IJzeren Man	Het produkt van een krankzinnige!
1909	Spinneman	Er was eens een robot...!
	Thor	De jacht naar roem!
1910	De Vier Verdedigers	Het protest van Zilveren Zwerver!
	IJzeren Man	De volgende ronde!
1911	Spinneman	Heel gewoon Joop!
	Thor	Koning van de onderwereld
1912	De Vier Verdedigers	Deze man... dit monster!
	IJzeren Man	Een vliegend paspoort
1913	Spinneman	Mijn plaaggeest, de Groene Kabouter!
	Thor	De man met de hamer
1914	De Vier Verdedigers	De Zwarte Panter
	Kapitein Amerika	'Zij!'
1915	Spinneman	Het einde van de Groene Kabouter
	Thor	De nasleep!
1916	De Vier Verdedigers	Zo is het gekomen!
	Kapitein Amerika	Het gevecht
1917	Spinneman	De horens van Rhino!
	De Rauwe Bonk	De duistere diepten!
1918	De Vier Verdedigers	De zaak van het boze oog!
	Kapitein Amerika	Tot ziens op kantoor
1919	Spinneman	De geboorte van een superheld
	De Rauwe Bonk	Rauwe Bonk contra Molleman
1920	De Vier Verdedigers	Als Zilveren Zwerver toeslaat!
	Prins Namor	Tot in de dood
1921	Spinneman	Rhino aan de rol!
1922	De Vier Verdedigers	Klaw de geluidsmeester
	Prins Namor	
1923	De Wrekers	De Vier contra de springvloed
	Thor	De wereldbestormers
1924	De X-mannen	Let op! Daar is de ...na-aper!
	Prins Namor	En één zal sterven
1925	Spinneman	De groeten van de Hagedis!
	De Rauwe Bonk	Het doek gaat op! We maken kennis met... Boemerang
1926	De Vier Verdedigers	De entree van Dr. Doem!
	Prins Namor	In de tang van Krang
1927	Prins Namor	Als het monster verrijst
	De Rauwe Bonk	De titaan en de marteling
	Thor	Het driegende superbeest
1928	Spinneman	Spinnie haalt uit!
	De Rauwe Bonk	De ontvoering
1929	De Vier Verdedigers	De bittere pil van de nederlaag!
	IJzeren Man	Onheil!
1930	De Wrekers	De terugkeer van de Reus!
	Thor	In hogere sferen
1931	De X-mannen	Brandoffer!
	Prins Namor	... een zal er sterven!
1932	Spinneman	De sinistere Schokker
	Prins Namor	Een prins wordt waanzinnig
1933	De Vier Verdedigers	De totale ondergang
	IJzeren Man	Op volle kracht
1934	Durfal	Blind geluk
	Thor	Zo wordt men onsterfelijk
1935	Prins Namor	De toorn van krijgsheer Krang
	De Rauwe Bonk	De zwanezang van Rauwe Bonk
	Thor	Een grote bedreiging
1936	Spinneman	In handen van Kraven
	Prins Namor	
1937	De Vier Verdedigers	De val van Doem
	IJzeren Man	Bezoek
1938	De Wrekers	De levende Laser
	Thor	De nieuw-mens
1939	De X-mannen	De na-aper is terug!
	Prins Namor	Een misser voorgoed
1940	Spinneman	De Gier is dood... leve de Gier!
	Prins Namor	Op naar de opperwereld
1941	De Vier Verdedigers	Slapeloze nachten van de Zandman
	Prins Namor	Neef Birrah, de ophitser
1942	Durfal	Vechten tegen de bierkaai
1943	Prins Namor	Krak, Krang in Atlantis
	De Rauwe Bonk	Stop de humanoïde!
	Thor	Het mens-beest valt aan
1944	Spinneman	Tropenkolder!
	Prins Namor	Er dreigt gevaar!
1945	De Vier Verdedigers	Triton de redder
	Prins Namor	Birrah's uitdaging
1946	De Wrekers	Levende Laser knapt af
	Thor	
1947	De X-mannen	Banshee's sirene
	De Rauwe Bonk	Dood de zielepoot!
1948	Spinneman	Spinneman geeft het op!
	Prins Namor	
1949	De Vier Verdedigers	Blastaar, de levende knots-boem
	Prins Namor	Birrah triomfator
1950	Durfal	De Kever zet een val
	Thor	De beproeving
1951	De Rauwe Bonk	De gruwel
	Thor	De overwinning
1952	Spinneman	In duel met de Kegelkoning
	Prins Namor	
1953	De Vier Verdedigers	De dag van de puinhoop
	Prins Namor	Buiten de poorten loert de dood
1954	De Wrekers	De Ultroïden vallen aan
	Thor	Ik ben Fafnir de draak
1955	De X-mannen	De super-afgang
	De Rauwe Bonk	Drama boven een wereldstad
1956	Spinneman	Sterven als een held
	Thor	Er gaat een wonder gebeuren
1957	De Vier Verdedigers	Gegrom van buiten aarde
	Prins Namor	De hel breekt los
1958	Durfal	Durfal gaat eerst
1959	Prins Namor	Het loopt als een mens
	De Rauwe Bonk	Wat een leven
	Thor	Het vertrek der vreemde snuiters
1960	Spinneman	Spinneman contra Dr. Octopus
	Spinneman	Kommensaal Dr. Octopus
1961	De Vier Verdedigers	Alicia in Gruwelland
	De Vier Verdedigers	Alicia zoekt de nieuw-mens
1962	De Wrekers	Alles draait om Ixar!
	De Wrekers	Een drinkbeker voor Hercules
1963	De X-mannen	De tovenaar ontwaakt
	De X-mannen	Vernietig de aartsgevaarlijke Kobalt-man!
1964	Spinneman	Rake klappen van Octopus!
	Spinneman	Octopus maakt er een potje van!
1965	De Vier Verdedigers	Zijn opdracht: vernietig de Vier Verdedigers
	De Vier Verdedigers	Door Ben verraden
1966	Prins Namor	Een vorst tegen een monster
	De Rauwe Bonk	Neem me met je mee, Zilveren Zwerver
	Prins Namor	De macht van de plunderaar
	De Rauwe Bonk	Weg van de aarde
1967	Durfal	De plakwedstrijd
	Durfal	De geestwisseling
1968	Spinneman	Daar hebben we Ka-zar
	Spinneman	Dood aan Spinneman
1969	De Vier Verdedigers	Ben is waanzinnig!
	De Vier Verdedigers	Zo eindigt het dan...
1970	De Wrekers	Marteling en triomf
	De Wrekers	Plotseling is daar de Onderzee-man!
1971	De X-mannen	Pas op voor de moloch, m'n zoon!
	De X-mannen	Naar de karmijnenkosmos
1972	Spinneman	Het merk van de Hersenspoeler
	Spinneman	Kegelkoning is mijn meester
1973	De Vier Verdedigers	Zilveren Zwerver vernietigd
	De Vier Verdedigers	De vlammende strijd
1974	Durfal	De uitroeier en het supersterke drietal
	Durfal	De gevallen held
1975	Prins Namor	Ergens ligt Doodskopeiland
	De Rauwe Bonk	Wat heb ik geschapen?
	Prins Namor	De soeverein en de wilden
	De Rauwe Bonk	De levende bliksem
1976	Spinneman	Wat weven we een warrig web
	Spinneman	De naam van madam is... Medusa!
1977	De Vier Verdedigers	De roep van Galactus
	De Vier Verdedigers	Werelden binnen werelden
1978	De Wrekers	Maak geen slapende draken wakker
	De Wrekers	Hercules mag Drakenman niet zo
1979	De X-mannen	Oorlog in een duistere wereld
	De X-mannen	Er kwam een spin langs
1980	Spinneman	De dode Gier leeft weer

	Spinneman	De Gier giert het laatst
1981	De Vier Verdedigers	Gestrand in Sub-Atomica
	De Vier Verdedigers	Zal de aarde blijven bestaan?
1982	Durfal	Verdoemd door Dr. Doem
	Durfal	De dood van Mike Murdock
1983	Prins Namor	De vernietiging van het eeuwige rijk
	De Rauwe Bonk	De kracht van een monster
	De Rauwe Bonk	Als het monster ontwaakt
	Prins Namor	Er breekt een hel los
1984	Spinneman	De onmogelijke ontsnapping
	Spinneman	Rare fratsen van Dr. Octopus
1985	De Vier Verdedigers	Het Ding is niet meer
	De Vier Verdedigers	We moeten tegen de X-mannen vechten
1986	De Wrekers	Rood is de kleur van de Rode Wachter
	De Wrekers	Ook dapperen sterven
1987	De X-mannen	Mekano leeft!
	De X-mannen	Wij, de jury
1988	Spinneman	De kermis van Mysterio
	Spinneman	Niets weerhoudt de Zandman
1989	De Vier Verdedigers	Een monster voorgoed
	De Vier Verdedigers	De Vreselijke Vier
1990	Durfal	Niemand lacht om de Nar
	Durfal	In gevecht met Kapitein Amerika
1991	Prins Namor & Bonk	Het gevecht van de Poppenmaker
	De Rauwe Bonk	In het rijk der onsterfelijken
	Prins Namor	Het kwaad lokt
1992	Spinneman	Dodenspel op de kermis
	Spinneman	Getekend voor vernietiging door Dr. Doem
1993	De Vier Verdedigers	Tomaazoma, de dodende totem
	De Vier Verdedigers	Ramp op de universiteit
1994	De Wrekers	Oorlog in het park
	De Wrekers	De mieren en de wervelwind
1995	De X-mannen	De Bobbel en de Verdwijner
	De X-mannen	Een man genaamd X
	De X-mannen	De noodlottige finale!
	De X-mannen	Zo ontstond de Cycloop
1996	Spinneman	Krisis op de universiteit
	Spinneman	Gevecht op leven en dood met de Gier
	Spinneman	Redder in de ruimte
1997	De Vier Verdedigers	Hoera! Voor de nieuwe poederdons
	De Vier Verdedigers	Het verdeelde huis
1998	Durfal	Ik, een moordenaar
	Durfal	Vind de moordenaar
1999	De Rauwe Bonk	Deze wereld is niet van hem
	De Rauwe Bonk	En nu de Ruimte-Parasiet
19100	Spinneman	Opdracht: verpletter de Kegelkoning
	Miereman	De uitdaging van geheim agent X
	Spinneman	Een superheld zoekt aansluiting
19101	De Vier Verdedigers	De hondsdolle dolleman
	De Vier Verdedigers	Verslagen door de Vreselijke Vier
19102	De Wrekers	Magneto bezoekt de aarde
	De Wrekers	De Zwarte Ridder leeft weer
19103	De X-mannen	Grotesk, de sub-mens!
	De X-mannen	De levende diamant
	De X-mannen	Als ik moet sterven
	De X-mannen	Einde of begin?
19104	Spinneman	Spinneman gezocht
	Spinneman	De angstwekkende dreiging
	Spinneman	Spinneman wordt gek van de verschrikkelijke Ketel-lapper
19105	De Vier Verdedigers	Zal de mens blijven voortleven?
	De Vier Verdedigers	Een blinde zal hen leiden
19106	Durfal	Durfal lacht het laatst
	Durfal	Broeder, pak mijn hand
19107	De Rauwe Bonk	Oorlog tussen twee stootblokken
	De Rauwe Bonk	Dit losgeslagen monster
19108	Spinneman	De draaikolk van kwikzilver
	Spinneman	Gevangen door J. Jonah Jameson
19109	De Vier Verdedigers	Bij Doem in Latveria
	De Vier Verdedigers	Waarom moet ik je doden... om je te redden
19110	De Wrekers	Ik heb de macht
	De Wrekers	Tem een titaan
19111	De X-mannen	De macht van Magneto
	De X-mannen	Noem hem maar Cycloop
	De X-mannen	Rode Raaf
	De X-mannen	Daar komt de IJsman
19112	Spinneman	De Schokker valt aan
	Spinneman	De dreiging van de Smeltman
19113	De Vier Verdedigers	In dit gekwelde land
	De Vier Verdedigers	De slag om het Baxter-gebouw
19114	Durfal	Vaarwel vriend Foggy
	Durfal	Durfal verdwijnt
19115	De Rauwe Bonk	Boven de aarde raast een titaan
	De Rauwe Bonk	Tien ringen heeft de Mandarijn
19116	Spinneman	Gewoon een gekkenhuis!
	Spinneman	Spinneman tegen de Menstoorts
	Spinneman	Bedreiging van het levende brein
19117	De Vier Verdedigers	Macht en trots in Latveria
	De Vier Verdedigers	Zij die ons willen vernietigen!
19118	De Wrekers	Uit de greep van de Verzamelaar
	De Wrekers	De wraakzuchtige Maaier
19119	De X-mannen	Mutant tegen mutant
	De X-mannen	De menigte riep om wraak
	De X-mannen	
	De X-mannen	En toen waren er twee
19120	Thor	De trollen-invasie
	Thor	De groeiende man
	Thor	Asgard: de strijd kan beginnen
19121	Kapitein Marvel	Uit de puinhopen rijst een held
	Kapitein Marvel	Uit het niets komt de Super Skrull
19122	Spinneman	Terugreis naar het mysterie!
	Spinneman	De terugkeer van de Aasgier
19123	De Vier Verdedigers	Wat een huis!
	De Vier Verdedigers	Oppassen geblazen in het Verborgen Land!
19124	Durfal	Missie: ruim Durfal uit de weg!
	Durfal	Angst voor de achtervolger
19125	De Rauwe Bonk	Een monster en een Mandarijn
	De Rauwe Bonk	De jungle van Ka-zar
19126	Prins Namor	Bemoei je niet met een barracuda
	Prins Namor	De moeilijke keus
19127	IJzerman	Opnieuw: de Mandarijn!
	IJzerman	Ontmaskerd!
19128	Spinneman	Het web sluit zich
	Spinneman	De dwingers
19129	De Vier Verdedigers	Tegen de Molleman
	De Vier Verdedigers	De slachtoffers
19130	De X-mannen	De tovenaar heeft drie gezichten
	De X-mannen	Ik ben de IJsman
	De X-mannen	Het kwaad komt van Computo
	De X-mannen	Het beest
19131	Thor	En nu... Galactus!
	Thor	In de val van Loki, de god van het kwaad
	Thor	Thor tegen de beul
19132	Spinneman	De Hagedis leeft!
	Miereman	Gevangene van de slavenwereld
	Spinneman	Keerpunt: de terugkeer van Dr. Octopus
19133	De Vier Verdedigers	De waanzin van de Molleman
	De Vier Verdedigers	De Vier Verdedigers ontmoeten de Skrulls uit de ruimte!
19134	Durfal	De nacht van de Panter
	Durfal	Hoe het is begonnen
19135	De Wrekers	Dood of niet dood
	De Wrekers	Aanschouw het visioen
19136	Spinneman	In de hitte van de strijd
	Spinneman	Ontmaskerd door Dr. Octopus
19137	De Vier Verdedigers	De slaaf van de Skrulls
	De Vier Verdedigers	Bedreigd door de Mirakelman
19138	Kapitein Marvel	Kwestie van leven of dood
	Kapitein Marvel	Het gevecht met de Onderzee-man
19139	Prins Namor	Een wereld tegen mij!
	Miereman	De wraak van de Rode Kever!
	Prins Namor	Dood, gij zult sterven!
19140	Spinneman	De nacht van de Sluiper!
	Spinneman	Bedreigd door... Mysterio!
19141	De Vier Verdedigers	De slavenhandelaars!
	De Vier Verdedigers	In gevecht met de Onderzee-man!
19142	IJzerman	Daar komt de Beheerser!
	Miereman	Misleid door de mieren
	IJzerman	Slaven van de Beheerser!
19143	De Rauwe Bonk	Umbu, de on-levende!
	De Rauwe Bonk	Ik tegen een wereld!
	De Rauwe Bonk	Waar blijft de Zandman?
19144	Spinneman	Stop de Sluiper
	Spinneman	Het grote gevecht met de Groene Kabouter
19145	De Vier Verdedigers	Ben Grimm, moordenaar
	De Vier Verdedigers	Gevangenen van de Poppenmaker
19146	De X-mannen	Wie neemt het op tegen de half-mensen?
	De X-mannen	Heil, koningin der mutanten
	Miereman	Miereman tegen het wezen uit de kosmos
19147	Thor	Kan een god falen?
	Thor	Het ontstaan van Galactus
19148	Spinneman	Op het spoor van de Kameleon
	Spinneman	Kraven de jager
19149	Durfal	Duel met de angst
	Durfal	De lafaard
19150	De Vier Verdedigers	Bij de gratie van Torgo!
	De Vier Verdedigers	Gevangenen van Kurrgo
19151	De Wrekers	Zijn naam is... Geeljak!
	De Wrekers	De bruiloft
19152	Spinneman	De komst van de Kangoeroe
	Spinneman	Duel met Durfal
19153	Durfal	De dood reed mee
	Durfal	In de kracht van zijn leven
19154	De Vier Verdedigers	De terugkeer van de Vreselijke Vier
	De Vier Verdedigers	Het einde van de Vreselijke Vier
19155	Kapitein Marvel	In de greep van de Metazoïde
	Kapitein Marvel	In de baan van Solam
19156	Spinneman	En toen kwam Electro!
	Spinneman	De terugkeer van de Groene Kabouter
19157	De Wrekers	Verraad
	De Wrekers	We staan voor de eindstrijd
19158	De Vier Verdedigers	Wereldoorlog Drie!
19159	Durfal	Kijk uit voor de torpedo
19160	Spinneman	De Beramer!
19161	De Wrekers	Het sinistere eskader
19162	De Vier Verdedigers	De Gekke Denker en zijn androïden des doods
19163	Durfal	Afrekening op zee
19164	Spinneman	De Kegelkoning slaat terug!
	Miereman	Miereman contra de Gekke Tijdmeester
19165	De Rauwe Bonk	Eindelijk neem ik wraak
19166	De Vier Verdedigers	Het monster van de Verloren Lagune
	Prins Namor	De grote speurtocht!
19167	IJzerman	Het nachtfantoom waart rond!
	Miereman	De verschrikkelijke valstrikken van Eihoofd!
19168	Spinneman	Het geheim van de beramer
	Miereman	Muziek om van te gillen
19169	Thor	Waar wonen de demonen?
	Thor	Gevangen door de duplikaatmensen

Stan Lee, de heruitvinder van de superhelden

door Jac Drewes

Superhelden als Superman en Batman werden geboren onder een gunstig gesternte. Vlak voor het uitbreken van de tweede wereldoorlog bedacht, bereikten zij in korte tijd een enorme populariteit. Zij waren de juiste verbeelding voor de collectieve behoefte aan een sterke held, die de wereld kon verlossen van de gesel van het nazi-dom en van de grootste schurk aller tijden, Hitler. Met veel succes hebben zij en hun collega-superhelden in de veertiger jaren de Duitsers en Japanners bestreden, en het grote publiek smulde ervan.

Toen het fascisme, dat de wereld teisterde, ook in werkelijkheid was verslagen, brak er voor de superhelden een moeilijke tijd aan. Alles zou voortaan anders worden en met de beteugeling van dit grootste kwaad aller tijden, leek alle boosheid voorgoed uitgebannen.

Begin vijftiger jaren leden de superhelden en de comic books, waarin zij hun avonturen beleefden, een kommervol bestaan. Zij hadden zich mokkend teruggetrokken in hun geheime schuilplaatsen en enkele gingen zelfs volledig ter ziele, bij gebrek aan waardige tegenstanders.

De amerikaanse hetze tegen comic books in de vijftiger jaren gaf velen de genadeslag, en het wachten was nog slechts op het definitieve einde van het superheldendom. We zouden nu meewarig op deze stripvorm teruggekeken hebben, zoals we dat doen op de stomme film en de oude pathefoon, als niet één man een stokje had gestoken voor dit voortijdige einde. Het gaat om *Stan Lee*, de man die begin zestiger jaren de superhelden nieuw leven inblies en daarmee als heruitvinder van het moderne superheldendom kan worden gezien.

Silver Age

Stan Lee, die eigenlijk Stan Leiber heet, heeft de hele ontwikkeling van de comic books en de superhelden van nabij meegemaakt. In 1939 trad hij op 17-jarige leeftijd in dienst bij *Timely*, de uitgever van beroemde superhelden uit de oorlogsjaren zoals de *Human Torch* van Carl Burgos, *Submariner* van Bill Everett en *Captain America* van Simon & Kirby. Lee was aanvankelijk als scenarist, later als scenarist/redakteur bij Timely werkzaam.

Toen de superhelden na de oorlog ter ziele gingen, ging de uitgeverij onder de nieuwe naam *Atlas* met Stan Lee aan het hoofd over op andere genres in de comic books, zoals western- en monsterverhalen.

In 1955 kwam er bij *National Publications*, het huidige DC, een eerste herleving van de superhelden in de vorm van een nieuwe *Flash*, maar Lee achtte de tijd nog niet ge-

Stan Lee als zijn 'geliefde schurk' dr. Doom

komen. In de bloeitijd van de superhelden ontleenden zij hun grote populariteit aan het bestrijden van de nazi's en de jappen. Die tijd wordt over het algemeen de *Golden Age* van de superhelden genoemd. Sommigen zien dan ook 1955 met de herleving van Flash als het begin van de *Silver Age,* maar de kenners leggen dit begin in 1961, het jaar waarin Stan Lee de nieuwe superhelden uitvond.

Nieuwe superhelden

In 1961 kwamen Stan Lee en tekenaar Jack Kirby met een heel nieuw concept voor de superheldenstrips. Zij creëerden een team van superhelden, de *Fantastic Four,* die onmiddellijk grote populariteit verkregen.
Het is niet zo eenvoudig om aan te geven, wat nu precies het nieuwe van deze superhelden van de inmiddels tot *Marvel* omgedoopte uitgeverij was.
Belangrijk verschil met de onoverwinnelijke en ongenaakbare superhelden van de oorlogsperiode was, dat deze nieuwe helden veel menselijker trekken vertonen en lang niet altijd als overwinnaar uit de strijd komen. In hun dagelijks bestaan leiden zij vaak een normaal leven, en zijn soms in de ogen van anderen wat minderwaardige mensen of *outcasts*.
Waarschijnlijk worden hierdoor de identificatiemogelijkheden, vooral bij jongeren, veel groter dan bij de oude superhelden.
Hetzelfde gaat ook op voor de schurken die Lee ten tonele voert. Hun misdadigheid of machtswellust wordt vaak aannemelijk gemaakt vanuit traumatische gebeurtenissen in het verleden. In hun totaliteit ademen de superheldenstrips van Stan Lee daardoor veel minder het zwart-wit karakter, dat de vroegere superheldencomics kenmerkte. Lee heeft dit eens als 'helden met fouten tegen geliefde schurken' omschreven.
In 1962 volgde *Spiderman* van de hand van Lee en Steve Ditko in Amazing Fantasy 15, spoedig gevolgd door de *Hulk, Thor* en *Iron Man,* allen weer van Kirby's hand. In 1963 volgde *Dr. Strange* in Strange Tales 110, weer getekend door Ditko, en in dat jaar werden ook twee nieuwe teams gevormd: *Avengers* en *X-men:* In 1964 volgde *Daredevil* en een jaar later werd ook Captain Amerika weer tot leven gewekt, nadat dat eerder al met de Human Torch als lid van de Fantastic Four en met Submariner was gebeurd. In 1966 beleefde de *Silver Surfer* zijn eerste optreden.

Marveldom

Behalve het menselijk karakter van de nieuwe helden en schurken, bedacht Lee nog een andere opzet voor de superheldencomics, die, ook zakelijk, in sterke mate bijdroeg tot het grote succes van de Marvelcomics. Veelvuldig liet hij de helden optreden in de avonturen van andere helden (*cross-overs*), waardoor de lezers van één serie ook nieuwsgierig werden naar andere series. Soms liet hij zelfs de verhaallijn van de ene in de andere serie overlopen, een gang van zaken, die tegenwoordig door Marvel veelvuldig wordt toegepast.

Op die manier ontstond er een ingewikkeld samenstel van alle superheldendaden, die een heel eigen wereld omvatten. Wie eenmaal in die wereld is gedoken, moet elke maand alle deeltjes kopen om bij te blijven. Veel tieners, maar tegenwoordig ook twintigers en dertigers, doen dat. Zij noemen zich Marvelites en men spreekt over het Marveldom.
Het nieuwe, menselijke karakter van de Marvel-superhelden, en de vestiging van dit Marveldom, maakten de Marvelcomics in korte tijd zeer populair, al bleef deze populariteit ver achter bij die van de Golden Age-superhelden. In 1966 werd Marvel de grootste comic book-uitgever en nog steeds heeft zij tweederde van de markt in handen. Ook in Nederland kennen de Marvelcomics via de uitgaven van de Juniorpress een grote populariteit.

Stan the Man

Stan Lee werd door dit alles een gevierd man. De studentenbeweging in Amerika eind zestiger jaren zag in de Marvel superhelden het begin van een nieuwe cultuur, en Lee werd veelvuldig uitgenodigd om toespraken te houden op de campussen. Marvelcomics werden als onderdeel van de nieuwe Pop-art gezien, iets waarmee de uitgeverij nog veelvuldig flirt.
De schrijfstijl van Lee is abundant, met veel alliteraties. Zichzelf noemde hij 'Stan the Man' en voor alle tekenaars had hij passende bijnamen. In 1972 werd Lee ook uitgever van Marvel en sinds 1979 heeft hij het hoofdredakteurschap overgedaan aan zijn veelverguisde epigoon Jim Strooter. Zonder veel eigen inbreng weet deze al jarenlang de succesformule van Stan Lee te imiteren.
De nu 62-jarige Lee houdt zich momenteel vooral bezig met de vele film- en TV-versies die er van zijn creaties worden gemaakt. Hij leest de comic books zelfs nog maar zelden en schrijft er nog zeer sporadisch verhalen voor. Van zijn hand zijn vele boeken verschenen, waarin hij op sappige wijze de Marvel-geschiedenis verhaalt, zoals: *Origins of Marvel Comics* (1974) en *Bring on the bad guys* (1976). Stan Lee zal de geschiedenis in gaan als de heruitvinder van de superhelden, en daarmee als de redder van de comic books.

Stripschrift

Oude nummers

Oude nummers van Stripschrift zijn nog steeds verkrijgbaar voor de oorspronkelijke prijs. Bestellingen kunt u richten aan:

Adm. Stripschrift
Antwoordnummer 420
3700 VB Zeist

Na overmaking van het totaalbedrag aan Stripschriften plus *f* 2,50 porto- en administratiekosten op gironummer 209948 tnv. 'Stripschrift', Zeist, wordt het bestelde u thuis gezonden.

19 (*f* 2,25): Kabouterstrips, Paulus de Boskabouter nr. 14.
65 plus (*f* 2,25): Interview Tibet, Rik Ringers leidt de dans (1955); Chick Bill; Tina; Jay Linch door Evert Geradts; De wonderen van Mu.
66 (*f* 2,25): Interview Franquin, Guust Flater, The Spirit van Wil Eisner, Dick Matena (over de Macaroni's); De wonderen van Mu.
67 (*f* 2,25): Nader tot Kuifje 3 over interessante drukvarianten; interview Carry Brugman; speciaal Roba met Bollie en Billie en De Sliert en een bibliografie; De Wonderen van Mu
70 (*f* 2,25): Marten Toonder 2 (Panda, Toonder-studio's); Jan van Haasteren; De wonderen van Mu; Tom Poes en de Schoonschijners.
74 (*f* 2,95): Zuiptor, Uco Egmond, Raymond Macherot (Chlorophyl, Poezekat); Domien ten Berge, Marten Toonder; profesor Pi...
77 (*f* 2,95): Gerrit Stapel, Mijn vriend Andries; Aart Clerkx.
78 (*f* 2,95): Daan Jippes, Intercity Incident; interview 'Forest Bud' Sagendorf Popeye; Modesty Blaise.
79 (*f* 2,95): Jules Feiffer; Moem; Piet Wijn De Moorse Tovenaar.
80 (*f* 2,95): Robbedoes, Fournier, The Hulk; De Tovenaar van Piet Wijn...
83 (*f* 2,95): Sjors en Pep (nu Eppo); Loriot; Dick Bos reclamestrip Glashard.
86 (*f* 2,95): inhoudsopgave van Stripschrift nr 49/50 t/m 84; Eddy Paape, SDCN...
87 (*f* 2,95): Bert Bus, herdruk Nitokris, kartoenrubriek Ong-gezien, Tomi Ungerer, Simpelman, Lucky Luke, LL-persiflage.
88 (*f* 2,95): Ridderspecial; Prins Valiant, De Rode Ridder, Vlaamse Ridderschap, Bob de Moor, prins Valiant-persiflage, Wood, Tarzoon.
89 (*f* 2,95): Uitgeverij Casterman, Jacques Martin, Jacques Tardi, Tardi-oorlogsstrip, de 4 Helden, Craenhals, Kresse.
92 (*f* 2,95): Jean Graton's Michel Vaillant, Julie Wood, en Van Strijd tot strip, Wim van Wieringen.
94/95 (*f* 3,60): Robbedoes-weekblad... Robbedoes index t/m nr. 2000; de dertigste verjaardag van het weekblad Kuifje, Pogo.
97 (*f* 3,25): Keizerstrip Trigië tekenaar Don Lawrence, Verdwenen Kuifjes door Har Brok teruggevonden, interview met Selby Kelly weduwe van Pogo-tekenaar Walt.
98 (*f* 3,25): Strips in de dertiger jaren: Doe Mee, Centsprenten en strips, Tripje, G. Rotman, G. van Raemdonck, Bulletje en Bonestaak en Thijs IJs en Gijsje Goochem.
99 (*f* 4,95): Milton Caniff, Wallace Wood interview, Stripkoerier en Gummi.
101 (*f* 3,95): Scenaristen special, Greg, Jacques Lob, Jean Michel Charlier, Jean-Pierre Dionnet; Blueberry, Pogopersiflage door Wallace Wood/Harvey Kurtzman, 66-ste en laatste Eric de Noorman-verhaal: De eerloze krijg.
102/103 (*f* 3,95): Kuifje weekblad, E.P. Jacobs, Bob de Moor en Claude Auclair, Lombard uitgaven, Rik Ringers, Eric de Noorman: De eerloze krijg.
104 (*f* 3,95): Interview met Joost Swarte door Herman Pieter de Boer, Pogo Herdruk, De eerloze krijg.
105 (*f* 3,95): 'Duckman' Carl Barks, herdruk van een van zijn eerste Donald Duck verhalen, Daan Jippes; tien jaar Het Stripschap, Tante Leny, Pogo en Eric de Noorman.
106 (*f* 4,95): Hugo Prattnummer, Luck Star O'Hara, VNU-story III, jaarlijkse stripdoorsnede, Pogo, Eric de Noorman.
107/108 (*f* 4,95): Kapitein Rob, Pieter Kuhn, kapitein Rob musical, Evert Werkman, Eric de Noorman en Smurfen...
109/110 (*f* 4,95): Eppo-special, Henk Kuijpers (Franka), Bert Bus, René Follet, Peer en Uco, De VNU-story IV, kritiek op vooroordelen Strips, Kuifje in Zwitserland, Pogo en Eric de Noorman...
111 (*f* 4,25): Stripproduktienummer: ontstaan van strips, tekenwerk (door Matena) scenario, lettering, inkten, inkleuring, merchandising en syndication, Kapitein Rob, Pogo en Eric de Noorman...
112/113/114 (*f* 5,95): detectivestrips, Eisner en zijn Spirit, The Shadow, Schlomo Raven, Jack Palmer (Pétillon), Loro, Jess Long, Detectivefilms, Eric de Noorman.
115 (*f* 4,25): Strips en politiek, Willem, Peter van Straaten, Behrendt, Crumb, Eric de Noorman.
116 (*f* 4,95): Centsprenten en strips, Ben van Voorn en Piet van Elk, Alain Saint-Ogan, Toonder en Piëts Bassie, Chantal Montellier, Martin Lodewijk en Eric de Noorman.
117/118 (*f* 6,50): Interview Blanc-Dumont, Jijé-polemiek, inhoudsopgave Stripschrift nrs. 85-117/118, Pogo afsluiting, Eric de Noorman.
119 (*f* 4,95): Lucky Luke, Morris en Goscinny, De Ballade van de Daltons, 50 jaar Kuifje, marketing van Stripschriften op de Nederlandse markt.
120 (*f* 4,95): Science Fiction met Leloup, Arman en Ilva, Dick Matena en Enki Bilal.
121 (*f* 4,95): Berni Wrightson, de horrorstrip op zijn best. De striphandel. De Stripkatalogus.
122/123 (*f* 6,50): Willy Vandersteen, Jerom, De blauwe reeks, Suske en Wiske wegwijzer.
124 (*f* 4,95): Palacios, strips op z'n Spaans, Noel Sickles, Stichter v.d. Caniffschool.
125 (*f* 4,95): Cuvelier-nummer met artikelen en herdruk, Pogo etc.
126/127 (*f* 6,50): De strips van Claire Bretécher, Ralph Bakshi, de animatieman.
128 (*f* 4,95): Guido Crepax en Valentina.
129/130 (*f* 6,50): Al Capp (1909-1979), Li'l Abner, Vakbond voor striptekenaars, Jacques Tardi.
131 (*f* 4,95): Dick Tracy, The Studio, Jeff Jones, Mike Kaluta, Berni Wrightson.
132 (*f* 4,95): Engelse dagbladstrips: Andy Capp, Jeff Hawke, Garth, Jane, The Perishers, Romeo Brown.
133 (*f* 4,95): Joost Swarte, Droomprijsvraag, Rose, Enquête.
134 (*f* 4,95): Beeldverhaal in de oorlog. Het beest is dood, Striphelden trekken ten oorlog.
135/136 (*f* 6,50): Willy Vandersteen artikelen, Klassieke strips uit Sprint, Blueberry, Jordaan.
137 (*f* 4,95): De kleine uitgevers, Rijperman, Yendor en Espee, De Vrije Balloen 5 jaar, Uderzo drinkt toverdrank.
138 (*f* 4,95): De familiestrips: Familie Snoek, Blondie, familie Doorzon, Jan, Jans en de kinderen, Prins Valiant.
139/140 (*f* 6,50): Theo van den Boogaard, Martin Lodewijk, Zweedse Strips.
141 (*f* 4,95): Daan Jippes naar Disney Studio's, Rostrum, Minitoe, Kapitein Rob en Romeo Brown.
142 (*f* 4,95): Droomprijsvraag, Dick Matena's witte kerst, The Empire strikes back, Indeks, Top-twintig.
143 (*f* 4,95): Amsterdam in strips, Kuifje voor het Amsterdamse gerecht, Lucca 14, Del Castillo.
144 (*f* 4,95): 1984, Ravian, Stripalbumkopers onderzocht, Prikkebeen.
145 (*f* 4,95): Frank Frazetta's Fantastische Wereld. 25 jaar Yrrah, Enki Bilal, Mort Walker: Sam's Strip.
146/147 (*f* 6,50): Floc'h. Dominique Hé, Terug naar de Klare Lijn.
148 (*f* 4,95): Robert Gigi, Scarlett Dream, Het gezicht van Eppo.
149 (*f* 4,95): Conan, Wie is dat?, Conan-strip, Romeo Brown, Sam's Strip.
150 (*f* 4,95): Krazy Kat, De dieren van Crumb, Nard'n' Pat, Garfield, De Shtunk, Li'l Abner, Dierenleed, Fat Freddy's Cat, Vlaamse smetjes, Romeo Brown.
151/152 (*f* 6,50): Jan Kordaat, Yves Chaland en de erfenis van Tillieux, Het voorbeeldige leven van Jijé, De Bende van vier.
153 (*f* 4,95): William Vance, Bruno Brazil, Bob Morane, Jerom in Tibet, Kapitein Rob, Chantal Montellier, Vlaamse Frutjes.
154 (*f* 4,95): Belgische strips, Didier Comès, De Rat-cisten een strip van Comès, EC herleeft, Kuifje op de knieën.
155 (*f* 5,25): Victor de la Fuente, Haxtur, Fernando Fernandez, Francisco Ibanez, De Disney films, de toplijsten van 1981.
156 (*f* 5,25): Nieuwe Nederlanders, Paul Teng, Dick Briel, Red Rat, Gezellig en leuk, Prutswerk.
157 (*f* 5,25): Jean-Claude Mézières, Heavy Metal, Eric Schreurs, Sterren stralen in Hollywood.
158 (*f* 5,25): Marten Toonder, François Bourgeon, Comicana, Jean-Louis Floc'h, De Zeven van Zeveneken.
159/160 (f 7,—): Engelse stripweekbladen, Strip against racism, Crumb's Sketchbook, Stripfiguren vogelvrij?
161 (*f* 5,25): Nieuwe stripbladen, Knudde, Bij de dood van Wallace Wood, Josep Toutain.
162/163 (f 7,—): Robbedoes is ook geen twintig meer, Flip Flink, German: De Guust Flater van de tachtiger jaren, Bercovici, Hislaire en Cossu, Morris, Plagiaat en piratendruk.
164 (*f* 5,25): Interview met Harvey Kurtzman, Lijk op de Imjin, Lezers over parodie en plagiaat.
165 (*f* 5,25): Interview met Frank Margerin en Raymond Reding. Een analyse van de strips van Cosey.
166 (*f* 5,25): Interview met Paul Gillon, schepper van Schipbreuk in de tijd en met Pierre Christin scenarist.
167 (f 6,—): De wereld van Richard Corben, Jan Strnad zijn bezielde scenarist. De toplijsten van 1982.
168/169 (f 8,—): De Bommelfilm, interviews met de makers: Marten Toonder, Harrie Geelen, Rob Houwer en Ben van Voorn. Walt Disney's Tron. In memoriam Hergé. Interview Serge Ernst.
170 (f 6,—): Interviews met Martin Veyron (tekenaar van Barend Terzijde), Bart van Erkel, en Chayé.
171 (f 6,—): Interview met Milo Manara (tekenaar van Guiseppe Bergman) en analyse van zijn strips. Interview met Frits Kloezeman (tekenaar van 'Rechter Tie').
172 (f 6,—): Krantestrips in Nederland. Interview met Nikita Mandryka (tekenaar van 'De gemaskerde Komkommer').
173 (f 6,—): Interiew met Ted Benoît (tekenaar van o.a. 'Morfeu Electrico'), Vijftig jaar Comics in Amerika. Interview met Dick Matena.
174/175 (f 8,—): Meeslepend interview met Peter Pontiac. Strips en Popmuziek. Boekbesprekingen.
176 (f 6,—): Fred en Liliane Funcken (Witte Ruiter, Harald de Viking enz.), Vijftien jaar Stripantiquariaat Lambiek. Strips en Onderwijs.
177/178 (f 8,—): Interviews met Schuiten, Renard en Peeters ('De medianen van Cymbiola'), analyses van hun strips. Interviews met Hermann ('Bernard Prince', 'Comanche', 'Jeremiah') Neal Adams en Tom Wilson. De toplijsten van 1983. Wendy Pini's Elfquest.

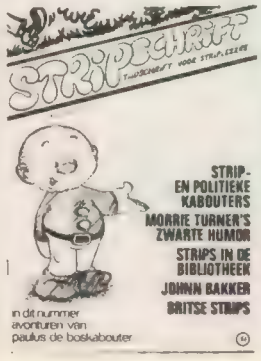

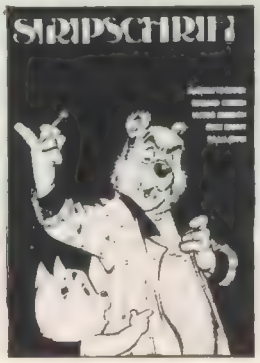

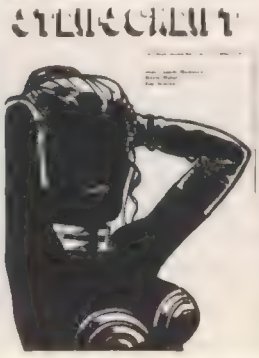

Superman kennen we allemaal. Of beter gezegd: we hebben allemaal zijn avonturen _gelezen._ Maar _kennen_ we deze Reus van Recht en Orde ook? Wat zijn zijn drijfveren, wat is zijn doel? _Umberto Eco_ schrijft dit keer niet over de _Naam_ van de Reus, wèl over zijn _motieven_ en zijn _wereldbeeld_.

De mythe van

Umberto Eco

Superman werd niet op aarde geboren, maar op de planeet _Krypton._ Voordat Krypton verwoest werd bracht de vader van Superman het kind aan boord van een raket; die raket voerde Superman naar onze planeet. Superman groeide in _Smalville_ op, en gaf al snel blijk bovenmenselijke krachten te bezitten.

Supermans kunnen is bijna onbeperkt: hij kan door de ruimte vliegen met de snelheid van het licht, en als hij nog sneller wil breekt hij door een tijdsbarrière heen, waardoor hij andere tijdperken kan bezoeken. Als hij zijn handen samenknijpt kan hij zo'n hitte ontwikkelen dat koolstof in diamant verandert. Hij kan ook, in enkele sekonden, een kompleet bos neermaaien en met het hout ervan een dorp of boot bouwen. Hij kan zich een weg boren door een bergmassief, oceaanstomers optillen, dijken platslaan of opwerpen. Zijn ogen hebben X-stralen; hij kan dus door alles héénkijken, zo ver als hij wil. Zijn blik kan ook metaal smelten. Zijn supergehoor kan alle geluiden horen, waar ze ook vandaan komen. Superman is mooi, bescheiden, goed en verdienstelijk: zijn levenstaak bestaat uit het bestrijden van de machten van het Kwaad. Onvermoeibaar staat hij de politie ter zijde.

Ondanks al deze bovenmenselijke eigenschappen blijft Superman herkenbaar voor de lezer. Want Superman leeft onder de mensen, vermomd als journalist *Clark Kent.* En Kent is zo te zien wat bang aangelegd, timide, middelmatig intelligent, bijziend en de mindere van zijn kollega *Lois Lane.* Lane, die smoorverliefd is op Superman en alleen maar verachting heeft voor Kent. Welke lezer herkent zich niet in de alledaagse Clark Kent, die vol frustraties zit en niet op waarde geschat wordt door zijn medemensen? Wie koestert niet de hoop dat er op een goede dag een bijzonder mens tevoorschijn zal komen uit wat nu niet meer dan een middelmatig iemand lijkt te zijn?

Mythe en roman

Van Herkules tot Siegfried, van Roeland tot Peter Pan: volkshelden beschikten altijd over krachten die de gewone man niet had. Superman is een personage dat een mythologische bijbetekenis heeft; toch verschilt hij fundamenteel van de traditionele helden die we kennen uit de klassieke of Noorse mythologieën, en van personages uit religieuze overleveringen. Verhalen over klassieke helden werden vroeger keer op keer verteld; de mensen kenden de helden, ze kenden hun eigenschappen en heldendaden, maar ze wilden de verhalen steeds opnieuw horen. Het plezier van een verhaal zat niet in het *nieuwe,* maar in het *al bekende;* als het verhaal goed verteld werd vond het keer op keer een aandachtig en enthousiast gehoor.

De lezer van een *roman* verlangt een heel ander verhaal; hij verlangt een verhaal dat hij nog niet kent, en dat hem boeit doordat het hem steeds verrast. Het personage uit een mythe is voorspelbaar en krijgt iets onbeweeglijks; wat hem overkomt ligt al vast. Het romanpersonage wil een mens als wij zijn; wat hem overkomt is even onvoorspelbaar als wat ons zou kunnen gebeuren. Dit personage kan gedrag vertonen en gevoelens bezitten die wij ook hebben, maar hij is niet universeel (wat de myhthische held wél is).

Superman: Mythische held in romantisch verhaal

Superman bevindt zich in een heel aparte situatie: hij moet uitdrukking zijn van vastliggende kollektieve verlangens; dat maakt hem tot een onbeweeglijk, precies vastgelegd personage dat voor iedereen herkenbaar is.

Maar omdat het publiek *romans* leest wordt hij in een romanverhaal ingepast, en overkomen hem dus dingen die met romanpersonages gebeuren.

Natuurlijk levert zo'n situatie de nodige problemen op. Om te beginnen kan Superman per definitie door niets of niemand ge-

hinderd worden. Hij kan dus eigenlijk ook geen tegenstander hebben, en zonder tegenstander is er geen verhaal te vertellen. Hoe los je dat probleem op?
Je kunt Superman verzwakken door een portie straling van kryptoniet, een metaal dat via een meteoriet op aarde beland is. Maar ook dat levert de tegenstanders weinig voordeel: Superman heeft zoveel intellektuele en fysieke superkracht achter de hand dat hij al snel weer de overhand heeft. Kryptoniet is verhaaltechnisch een slap trucje, en kan maar af en toe gebruikt worden.
Er zit niets anders op dan Superman te konfronteren met een reeks bizarre, onvoorspelbare obstakels: duivelse uitvindingen, ruimtewezens met vreemde eigenschappen, tijdmachines, enz..

De dood van Superman

In elk avontuur dat Superman een obstakel overwint stelt hij ook een daad, verricht hij een taak, en heeft hij als romanpersonage weer een deel van zijn leven geleefd. Elk handelen maakt Superman ouder, en brengt hem dus dichter bij zijn einde. (Het feit dat Superman tijdreizen kan maken verandert er niets aan dat hij zijn eigen tijd van leven konsumeert. Hij kan reizen wat hij wil, maar alle reizen kost tijd.)
Superman mag echter niet ouder worden, want hij is een mythe, en mythes verslijten niet.
Maar als Superman onsterfelijk zou zijn kan hij zich ook niet meer als Clark Kent onder de mensen begeven, want Kents omgeving ('gewone mensen') veroudert wel!
De scenaristen van Supermans verhalen moeten steeds opnieuw die tijdsparadox oplossen: Superman bezit de karakteristieken van de tijdloze mythe, maar hij wordt door de lezer alleen aanvaard doordat zijn avonturen zich afspelen in een alledaagse en menselijke wereld (waarin er wel een tijdsverloop is).
Een eerste oplossing voor dit probleem is de volgende: tijd veronderstelt *opeenvolging* (eerst gebeurt dit, daarna gebeurt dat). Opeenvolging wordt weer vaak gekoppeld met *kausaliteit,* ofwel oorzaakgevolgrelaties (dóórdat het een gebeurt, gebeurt vervolgens het ander; van het een komt het ander). Als je Supermans leven geen eigen tijdsverloop wilt geven moet je ervoor zorgen dat er *geen opeenvolging van gebeurtenissen* meer plaatsvindt; elke gebeurtenis uit het 'leven' van Superman moet op zichzelf staan, elke overwinning wordt beschreven in een apart avontuur.
Als je het ene avontuur niet meer in verband brengt met het andere, breng je ook geen tijdsverloop meer aan in Supermans leven: Superman blijft eeuwig jong.

Supermans droomwereld

Die manier van werken kun je jarenlang volhouden, maar op een gegeven ogenblik accepteert het publiek dit niet meer: *Little Orphan Annie,* die gedurende tientallen jaren een jeugd vol tegenslagen moest verwerken, werd mikpunt van talrijke satires.

De scenaristen van Superman hebben de Eeuwige Jeugd van Superman op een andere, veel originelere manier veiliggesteld: Superman beleeft zijn avonturen, maar er wordt ons niet duidelijk gemaakt *op welk tijdstip* die avonturen plaatsvinden; de tijdsaanduidingen zijn weggelaten, waardoor de verhalen zich, zonder dat de lezer dit merkt, in een soort droomwereld gaan afspelen. De verteller begint steeds opnieuw verhalen van Superman te vertellen, zonder dat er door de lezer een chronologie in aangebracht kan worden: verhalen van Superman, van *Superboy* (Superman als jongeman), en zelfs *Superbaby* (Superman als kleintje) worden kriskras door elkaar verteld, alsof de verteller iedere keer nog een verhaal vergeten had te vertellen.
Dat laatste is heel goed te demonstreren aan het geval van *Supergirl.* Op een gegeven moment duikt een nicht van Superman op, eveneens afkomstig van Krypton. Supergirl heet ze, en ze zou tot op dat moment niet genoemd zijn (vertellen ons de schrijvers) omdat ze onder de vermomming van een vrouwelijke kollega van Superman leefde totdat ze de puberteit bereikt had en haar ware ik aan de wereld kon tonen. Dan laten de schrijvers ons zien hoe Supergirl ook al in het verleden van Superman aanwezig was, maar inkognito; er worden ons vroegere avonturen van Superman geschetst, waarvan we echter tot dan toe niet op de hoogte waren of, nog sterker, er wordt gewoonweg teruggegrepen op al vertelde gebeurtenissen, waarvan de schrijvers bepaalde aspekten 'vergeten' hadden; dus worden die gebeurtenissen opnieuw verteld vanuit een ander gezichtspunt, zodat allerlei sekundaire details 'ontdekt' worden, zoals bijvoorbeeld de onzichtbare aanwezigheid van Supergirl.

AND EVERY DAY, AS THE AWED CITIZENS OF METROPOLIS GAZE UP TO SEE A RED-AND-BLUE FORM STREAKING THROUGH THE SKY...
LOOK! UP IN THE SKY!
IT'S BIR

Naast deze *niet-vertelde verhalen* ('untold tales') hebben de inventieve scenaristen ook *denkbeeldige verhalen* ('imaginary tales') verzonnen.
Je kunt je voorstellen Supergirl, die in dezelfde tijd leeft als Superman, door een tijdreis naar het verleden Superboy tegenkomt (Superman als jongen dus) en met hem speelt, en zelfs Superboy kan per ongeluk de tijdsbarrière doorbreken en Superman ontmoeten, ofwel zichzelf ontmoeten zoals hij jaren later zal zijn.
Zo'n gebeurtenis zou echter invloed kunnen hebben op latere handelingen van Superman, hetgeen onoplosbare problemen zou kunnen geven. Dus wordt het verhaal waarin Superboy Superman ontmoet afgesloten met de mededeling dat Superboy alles gedroomd heeft...
Het denkbeeldige verhaal kan een onmogelijk verhaal toch vertellen: waarom, vroeg het publiek zich af, trouwt Superman niet met de journaliste Lois Lane, van wie hij al zo lang houdt?
Verhaaltechnisch kennen we het antwoord: door een huwelijk zou Superman een stap verder in de richting van zijn dood zetten.
Maar het publiek moet ook tevreden gesteld worden; dus schreven de scenaristen een verhaal met wat gebeurd zou zijn *als* superman Lane gehuwd had. Het wordt verteld als ieder ander avontuur, maar op het eind blijkt nogmaals dat het een denkbeeldig verhaal was; het is allemaal niet echt gebeurd.
In deze stortvloed van verhalen, die zonder chronologie of enig ander houvast van realiteit gebeurtenissen vertellen die niet logisch en noodzakelijk zijn, verliest de lezer in ieder geval elke notie voor volgorde in de tijd. Hierdoor kan Superman als mythe zijn geloofwaardigheid behouden.

No future

Verhalen als die van Superman zijn echter niet zo maar verhaaltjes; hun enorme populariteit bewijst dit.
We hebben gezien dat Supermans avonturen zich in een eeuwig Nu afspelen. Ze vinden niet, heel voorbeeldig, plaats in een eeuwigheidsdimensie, maar ze worden ingepast in de stroom van de geschiedenis, terwijl ze echter de geschiedenis als *stroom-die-voortbeweegt* negeren: de geschiedenis wordt als een *onbeweeglijk Nu* gezien.
De lezer die, *als lid van de maatschappij,* geen opeenvolging van gebeurtenissen ervaart vergeet het bestaan van de vrijheid, van de mogelijkheid én de plicht om beslissingen te nemen, plannen te maken en te

handelen om gebeurtenissen te bewerkstelligen; hij vergeet zijn verantwoordelijkheden ten aanzien van zichzelf en zijn medemensen, hij vergeet uiteindelijk wat hem tot mens maakt.
De lezer van Superman is echter lid van een konsumptiemaatschappij, die tegen hem zegt: maak geen plannen, neem geen beslissingen; dat doen wij wel voor je. Wij (en niet jijzelf) bepalen jouw behoeftes, en wij zorgen dat je ze kunt bevredigen.
De manier waarop de verhalen van Superman verteld worden lijkt veel op de bovengenoemde opvoedkundige principes die de konsumptiemaatschappij reguleren.

Supermans bezigheden

Superman beschikt, net als de talloze superhelden die na hem zijn gekomen, over zulke krachten dat hij zonder moeite een regering in zijn greep zou kunnen krijgen, een leger zou kunnen verslaan, en het evenwicht tussen de machtsverhoudingen op aarde zou kunnen verleggen. Maar gelukkig is Superman, net als de andere superhelden, tot in zijn diepste wezen goed, moreel, en respekteert hij de wetten van de natuur en van de mens; zijn enorme krachten gebruikt hij alleen voor goede doeleinden. De pedagogische boodschap van de Supermanverhalen zou dus, in ieder geval voor kinderen, heel aanvaardbaar zijn; zelfs het veelvuldig aanwezige geweld lijkt alleen gericht te zijn op een afwijzing van het kwaad.
Maar laten we eens wat nauwkeuriger kijken naar wat Superman precies doet, en wat hij niet doet.
Superman is zo ongeveer almachtig wat betreft zijn lichamelijke, geestelijke en technologische capaciteiten; waartoe hij in staat is valt alleen met kosmische maatstaven te berekenen. Een wezen met zulke mogelijkheden, en dat gericht is op het welzijn van de mens zou, reëel gezien, enorm veel te doen hebben. Als hij in enkele sekonden tijds astronomische hoeveelheden arbeid kan verrichten en rijkdommen tevoorschijn toveren, kan hij ook onvoorstelbare politieke, ekonomische en technologische omwentelingen op wereldniveau teweegbrengen.
Maar Superman verricht zijn geweldige werk niet op kosmisch niveau; hij beperkt zijn aktiviteit tot de kleine gemeenschap waarin hij leeft (Smalltown tijdens zijn jeugd, *Metropolis* op volwassen leeftijd), en terwijl hij op zijn dooie gemak reizen onderneemt naar andere melkwegstelsels, weet hij nauwelijks wat de 'wereld' is, en helemaal niet wat de 'Verenigde Staten' zijn! (Jawel: één keer wordt hij president van de VS, maar in het kader van een denkbeeldig verhaal.)

Beschermer van het privé-bezit

De onderwereld is het enige kwaad, dat binnen de grenzen van Smalltown voorkomt. De onderwereld die een kraak zet in een bank, of een postwagen overvalt, maar niet de onderwereld die in verdovende middelen handelt, of ambtenaren en politici

omkoopt. Het kwaad heeft maar één zichtbare vorm: als bedreiging van persoonlijke bezittingen.
Het kwaad dat uit de ruimte komt heeft het karakter van een pikante anekdote; het is onverwacht en niet blijvend. Daarentegen is de onderwereld een inheemse ziekte, een soort vloek die op de mensheid rust. De onderwereld is de duistere kant van een wereld die alleen licht en donker kent: het *gezag* is altijd de goede zijde. En de slechterik is dóór en dóór slecht, zonder hoop op verbetering.
Superman handelt als een gewetensvolle burger, een burger die echter geen enkel politiek bewustzijn heeft.

Supermans aalmoezen

Wat het goede betreft zien we dat Superman enorm veel energie steekt in liefdadigheidsspektakels, die geld kunnen opleveren voor wezen en gebrekkigen. Diezelfde energie zou hij, we hebben het al gezegd, ook kunnen gebruiken om rechtstreeks, in veel grotere hoeveelheden, rijkdommen te produceren, of om de bestaande situatie op een meer strukturele manier te veranderen.
Zoals het enige Kwaad in de Supermanverhalen het privé-bezit aantast, zo is het enige Goed dat we te zien krijgen de *naastenliefde*. De morele wereld van Superman beperkt zich tot die twee tegengestelde aspekten. Maar Supermans handelingen moeten zo enorm beperkt blijven, want evenmin als Superman mag veranderen, mag de wereld waarin hij leeft anders worden. Het soort verhalen bepaalt de avonturen die Superman mag beleven, maar doordat hij een bepaald soort avonturen beleeft moeten de verhalen ook steeds hetzelfde blijven. Zo blijft Superman in stand en kunnen zijn verhalen eindeloos verteld worden in een maatschappij waar ze een eigen ideologische funktie vervullen.

Uit het Frans bewerkt door Mat Schifferstein. Oorspronkelijke titel: 'Le mythe de Superman'. Bron: Communications 24, Seuil (Parijs), 1976.

Kafka voor kinderen
De erfenis van Wertham

door Jac Drewers

Hoewel de comic books in Amerika in de oorlogsjaren een geweldige populariteit genoten, met name ook bij de amerikaanse soldaten aan het front, zijn zij in de vijftiger jaren ernstig in diskrediet geraakt. Er kwam een brede campagne op gang binnen de heksenjacht van McCarthy, die na de oorlog het amerikaanse kunstwezen teisterde.

Belangrijkste aanklager van de comic books was de psychiater *Dr. Frederic Wertham*, die in tijdschriftartikelen, het naar zijn mening verderfelijke karakter van de comic books voor de tere kinderziel breed wist uit te meten.

In 1954 legde de vorig jaar overleden Wertham zijn bevindingen vast in een in stripkringen inmiddels legendarisch boek: *The seduction of the Innocent*. Zonder dat veel mensen kennis hebben genomen van zijn beweringen, heeft Wertham zich met dit boek moeiteloos de faam verworven van de grootste bestrijder van stripverhalen aller tijden.

Haunt of Fears

Tot nu toe waren de uitspraken van Wertham eigenlijk alleen bestreden door comic book liefhebbers in de diverse fanzines en meer visueel door underground-tekenaars, die hem zelfs vereerden met een eigen titel van een underground comics-serie.
Vorig jaar verscheen in Engeland een diepgaande studie over de britse campagne tegen gruwelstrips in de vijftiger jaren van de hand van Martin Barker, waarin ook het werk van Wertham grondig wordt geanaly-

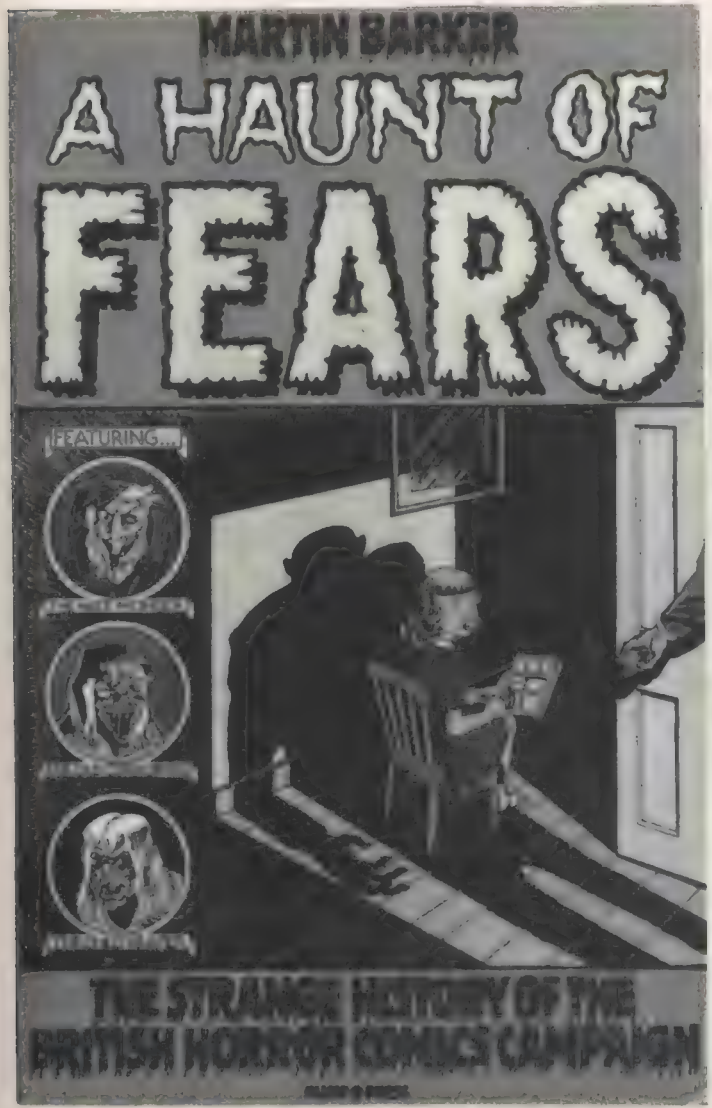

seerd, onder de titel *A Haunt of Fears*.
Barker komt tot de conclusie dat Werthams boodschap in het kort op het volgende neerkomt:

- Comic books bederven kinderen. Zij worden er zo door meegesleept, dat zij er geen weerstand aan kunnen bieden en geen verweer hebben tegen de erin vervatte boodschappen;
- Er vindt een identifikatie plaats met het gebeuren in het verhaal: de kinderen worden zelf hoofdpersoon en meten zich de kracht van deze aan;
- Zij identificeren zich met de supersterke en succesvolle valse helden en nemen hun wereld als meer reëel en aantrekkelijk dan hun eigen leefwereld;
- Zo worden de hele beleving en geest van het kind in beslag genomen en de morele normen en waarden beïnvloed. Het gewone schiet tekort. Het kind wordt verslaafd en hebben regelmatig steeds hogere doses comic books nodig.

Wertham beschrijft dit ergens als: 'Kafka for the kiddies'. In tegenstelling tot wat vaak wordt aangenomen, richtten Werthams bezwaren zich dus niet alleen op zogenaamde gruwelstrips, maar op alle comic books. Hij maakte niet alleen bezwaar tegen de afbeelding – in zijn ogen verheerlijking – van misdadigheid en erotiek, maar ook tegen het mogelijk fascistisch karakter van superheldencomics en tegen racistische trekken in de comic books. Als kind van zijn tijd veroordeelde hij echter ook de verbeelding van te mannelijke vrouwen, zoals dat b.v. in de Wonder Woman comic books gebeurde.
Het is dan ook niet zo verwonderlijk, dat Wertham voor zijn aktie medestanders vond in zeer uiteenlopende maatschappelijke groepen, al naar gelang de inhoud van de veroordeling die ten aanzien van bepaalde comic books werd uitgesproken.
Zo was de aktie tegen de comic books in Amerika sterk ingebed in de golf van anticommunisme van de vijftiger jaren. Barker analyseert in zijn boek, dat in Engeland juist de communistische partij de belangrijkste motor in de campagne tegen comic books was, vanuit een sterk antiamerikanisme!

De geest van Wertham

De geest van Wertham is inmiddels nog lang niet dood. Sinds enkele jaren woedt er in Amerika een zogenaamd 'keuringsdebat'. Men vraagt zich af, of comic books niet net als films onderworpen moeten worden aan een keuring vooraf, waarbij sommige comics op hun inhoud verplicht de vermelding 'Voor volwassenen' krijgen opgedrukt. Merkwaardig is, dat de roep om een dergelijke keuring uit de comic book industrie zelf voortkomt. Initiatiefnemer tot het debat was *Jan Strnad*, scenarist van o.a. Richard Corben, bekend om de pittige inhoud van zijn strips!
Een nummer van een ook in Nederland verspreid Jehova's getuigen-blad 'Ontwaakt' van november 1983, laat zien, dat er in die kringen nog weinig veranderd is in het denken over stripverhalen, hier voor het gemak op één lijn gesteld met comic books.
De duitse theoreticus *Wilfried Gottschalck* liet enkele jaren geleden zien, dat de grote voorliefde van duitse jongeren voor superheldenstrips wijst op een toenemend narcisme onder de jeugd. Hij baseerde zich daarbij op analyses van de pedagoog Hans-Georg Trescher in het tijdschrift *Kindheit* aan de hand van Supermans strijd tegen de *diamant-demon*.
De officiële keuring die de comic book industrie uit zelfbescherming in de vijftiger jaren invoerde: de *Comics-code*, blijkt inmiddels een wassen neus geworden.
Eind vorig jaar besloot DC om de griezelstrip *Swamp Thing* van de hand van de snel naam makende engelse schrijver Alan Moore en tekenaars Steve Bissette en John Tottleben voortaan niet meer aan de Comics Code voor te leggen en ongekeurd in de kiosken te brengen. De geest van Wertham is opnieuw uit de fles.

AMAZING
12¢ FANTASY
15 AUG
APPROVED BY THE COMICS CODE AUTHORITY
INTRODUCING SPIDER-MAN
THOUGH THE WORLD MAY MOCK PETER PARKER, THE TIMID TEEN AGER...
...IT WILL SOON MARVEL AT THE AWESOME MIGHT OF SPIDER-MAN!
ALSO IN THIS ISSUE:
AN IMPORTANT MESSAGE TO YOU, FROM THE EDITOR--ABOUT THE NEW AMAZING!

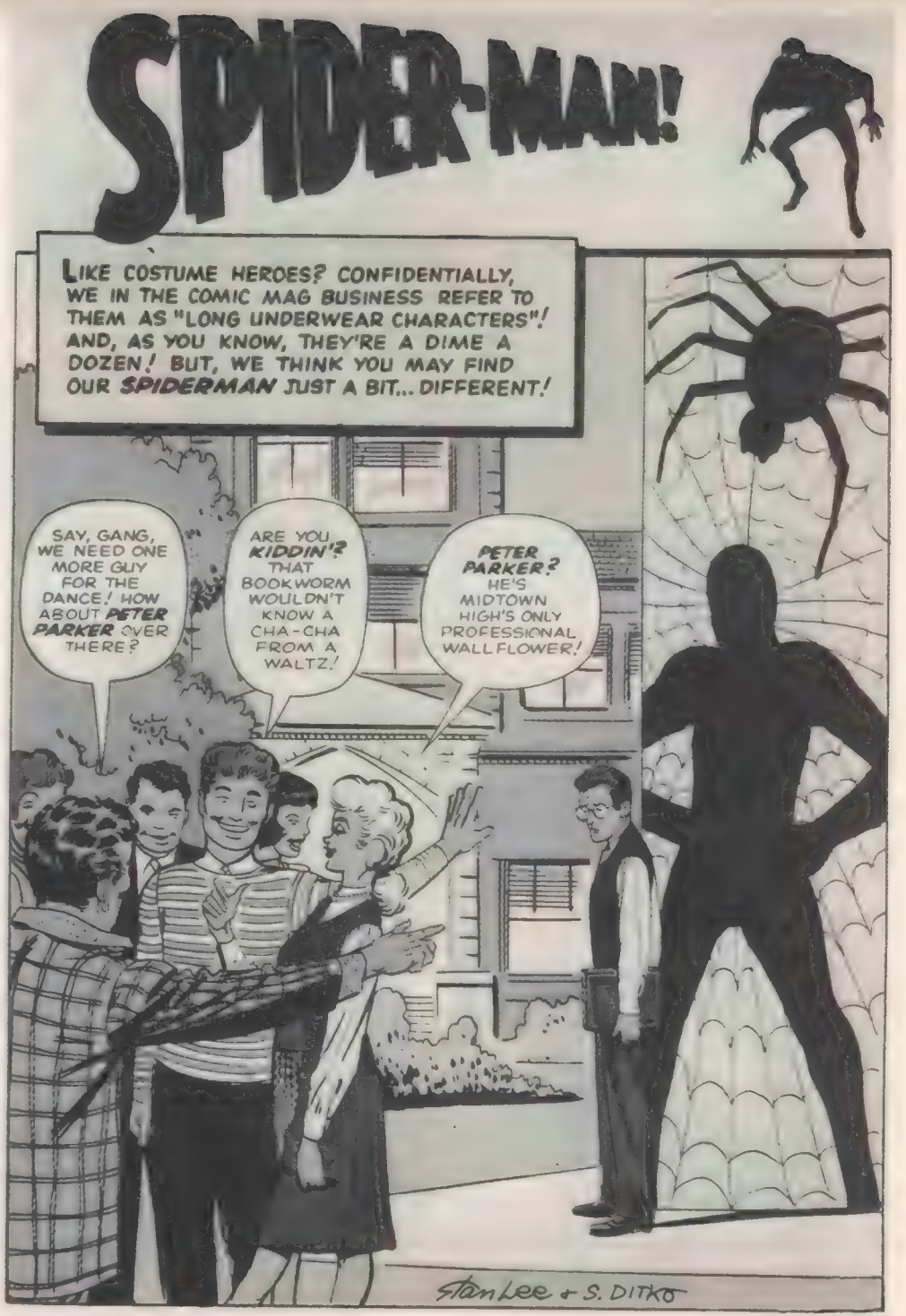
SPIDER-MAN!
LIKE COSTUME HEROES? CONFIDENTIALLY, WE IN THE COMIC MAG BUSINESS REFER TO THEM AS "LONG UNDERWEAR CHARACTERS"! AND, AS YOU KNOW, THEY'RE A DIME A DOZEN! BUT, WE THINK YOU MAY FIND OUR SPIDERMAN JUST A BIT... DIFFERENT!
SAY, GANG, WE NEED ONE MORE GUY FOR THE DANCE! HOW ABOUT PETER PARKER OVER THERE?
ARE YOU KIDDIN'? THAT BOOKWORM WOULDN'T KNOW A CHA-CHA FROM A WALTZ!
PETER PARKER? HE'S MIDTOWN HIGH'S ONLY PROFESSIONAL WALLFLOWER!
Stan Lee & S. DITKO

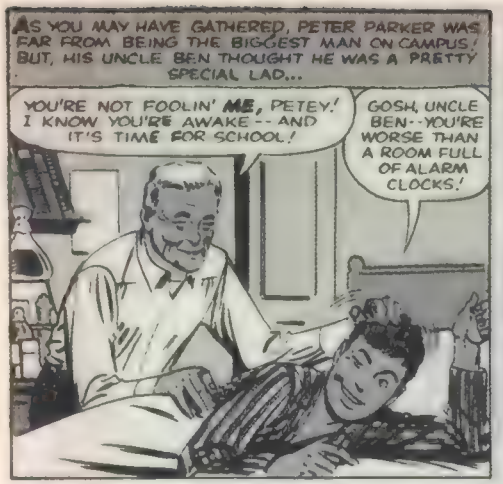
AS YOU MAY HAVE GATHERED, PETER PARKER WAS FAR FROM BEING THE BIGGEST MAN ON CAMPUS! BUT, HIS UNCLE BEN THOUGHT HE WAS A PRETTY SPECIAL LAD...
YOU'RE NOT FOOLIN' ME, PETEY! I KNOW YOU'RE AWAKE -- AND IT'S TIME FOR SCHOOL!
GOSH, UNCLE BEN--YOU'RE WORSE THAN A ROOM FULL OF ALARM CLOCKS!

AS FOR PETE'S AUNT MAY, SHE THOUGHT THE SUN ROSE AND SET UPON HER NEPHEW!
I COOKED YOUR FAVORITE BREAKFAST, PETEY--WHEATCAKES!
DON'T FATTEN HIM UP TOO MUCH, DEAR! I CAN HARDLY OUT-WRESTLE HIM NOW!

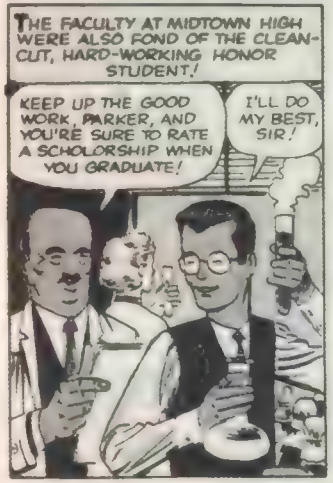
THE FACULTY AT MIDTOWN HIGH WERE ALSO FOND OF THE CLEAN-CUT, HARD-WORKING HONOR STUDENT!
KEEP UP THE GOOD WORK, PARKER, AND YOU'RE SURE TO RATE A SCHOLORSHIP WHEN YOU GRADUATE!
I'LL DO MY BEST, SIR!

BUT ALAS, OTHER TEEN-AGERS CAN SOMETIMES, UNWITTINGLY, BE SO VERY CRUEL TO A SHY YOUNG MAN...
SALLY, I, EH, WAS WONDERING IF YOU'RE BUSY TONIGHT...?
PETER. FOR THE UMPTEENTH TIME, YOU'RE JUST NOT MY TYPE...

...NOT WHEN DREAM BOATS LIKE FLASH THOMPSON ARE AROUND!
I ADMIRE YOUR GOOD TASTE, DOLL! GET LOST, BOOKWORM!

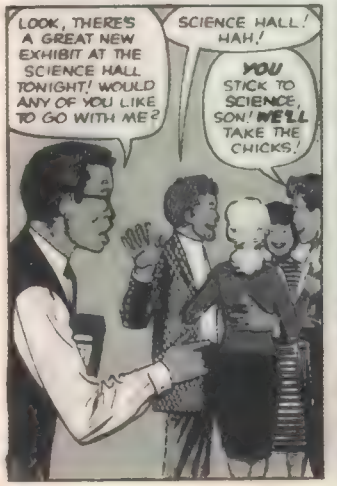
LOOK, THERE'S A GREAT NEW EXHIBIT AT THE SCIENCE HALL TONIGHT! WOULD ANY OF YOU LIKE TO GO WITH ME?
SCIENCE HALL! HAH!
YOU STICK TO SCIENCE, SON! WE'LL TAKE THE CHICKS!

YES, FOR SOME, BEING A TEEN-AGER HAS MANY HEART-BREAKING MOMENTS!
SEE YOU AROUND, BOOKWORM!
GIVE OUR REGARDS TO THE ATOM-SMASHERS, PETER!

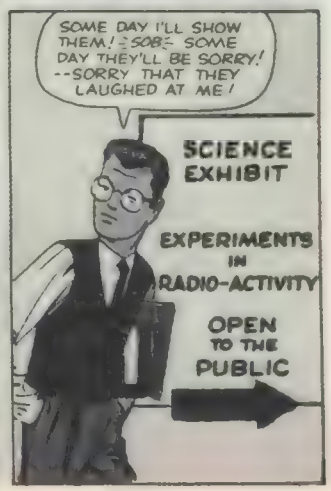
SOME DAY I'LL SHOW THEM! SOB! SOME DAY THEY'LL BE SORRY! --SORRY THAT THEY LAUGHED AT ME!
SCIENCE EXHIBIT
EXPERIMENTS IN RADIO-ACTIVITY
OPEN TO THE PUBLIC

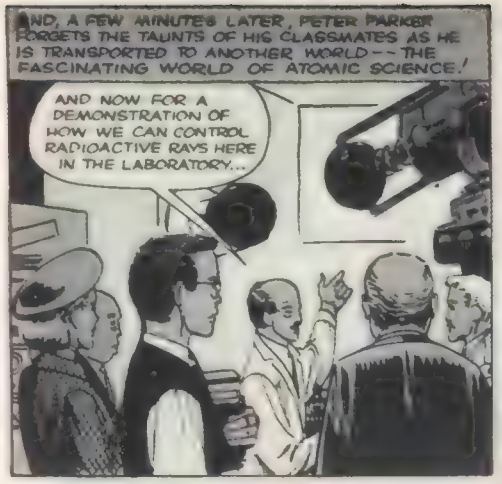
AND, A FEW MINUTES LATER, PETER PARKER FORGETS THE TAUNTS OF HIS CLASSMATES AS HE IS TRANSPORTED TO ANOTHER WORLD -- THE FASCINATING WORLD OF ATOMIC SCIENCE!
AND NOW FOR A DEMONSTRATION OF HOW WE CAN CONTROL RADIOACTIVE RAYS HERE IN THE LABORATORY...

BUT, AS THE EXPERIMENT BEGINS, NO ONE NOTICES A TINY SPIDER, DESCENDING FROM THE CEILING ON AN ALMOST INVISIBLE STRAND OF WEB...

A SPIDER WHOM FATE HAS GIVEN A STARRING, IF BRIEF, ROLE TO PLAY IN THE DRAMA WE CALL LIFE!

ACCIDENTALLY ABSORBING A FANTASTIC AMOUNT OF RADIOACTIVITY, THE DYING INSECT, IN SUDDEN SHOCK, BITES THE NEAREST LIVING THING, AT THE SPLIT SECOND BEFORE LIFE EBBS FROM ITS RADIOACTIVE BODY!
OW!

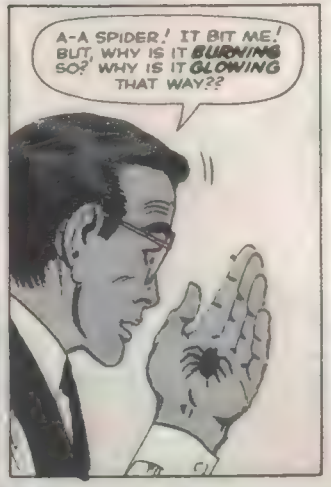
A-A SPIDER! IT BIT ME! BUT, WHY IS IT BURNING SO? WHY IS IT GLOWING THAT WAY??

MY HEAD--IT FEELS STRANGE! I-I NEED SOME AIR!
LOOKS AS THOUGH OUR EXPERIMENT UNNERVED YOUNG PARKER!
TOO BAD! HE MUST HAVE A WEAK STOMACH!

WHAT'S HAPPENING TO ME? I FEEL--DIFFERENT! AS THOUGH MY ENTIRE BODY IS CHARGED WITH SOME SORT OF FANTASTIC ENERGY!

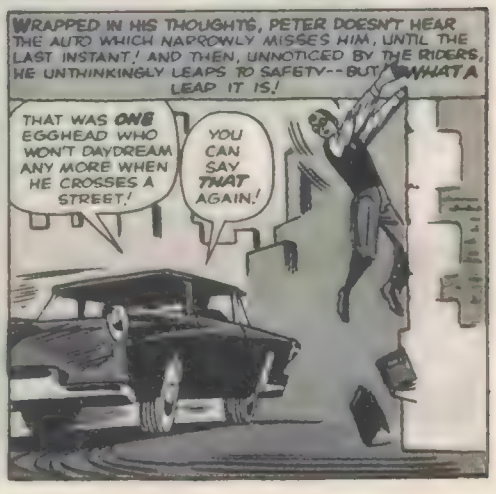
WRAPPED IN HIS THOUGHTS, PETER DOESN'T HEAR THE AUTO WHICH NARROWLY MISSES HIM, UNTIL THE LAST INSTANT! AND THEN, UNNOTICED BY THE RIDERS, HE UNTHINKINGLY LEAPS TO SAFETY--BUT WHAT A LEAP IT IS!
THAT WAS ONE EGGHEAD WHO WON'T DAYDREAM ANY MORE WHEN HE CROSSES A STREET!
YOU CAN SAY THAT AGAIN!

WHAT'S COME OVER ME! I-I'M SCALING THIS WALL JUST AS EASILY AS I CAN WALK!
MOMMY! LOOK AT THE MAN WALKING UP THE SIDE OF A BUILDING!
THAT'S THE LAST HORROR MOVIE I TAKE YOU TO, YOUNG MAN!
IT'S INCREDIBLE! I REACHED THE ROOF IN JUST A FEW SECONDS!
WHAT'S THIS?! I CRUSHED THIS STEEL PIPE AS THOUGH IT WERE PAPER!
IT'S THE SPIDER! IT HAS TO BE! SOMEHOW -- IN SOME MIRACULOUS WAY, HIS BITE HAS TRANSFERRED HIS OWN POWER -- TO ME!
I CAN WALK DOWN THIS CABLE AS EFFORTLESSLY AS THE SPIDER ITSELF CAN GLIDE ALONG ITS WEB!
I-I'VE GOT TO HAVE TIME TO THINK! I'VE GOT TO PLAN WHAT TO DO WITH THIS UNBELIEVABLE ABILITY WHICH FATE HAS GIVEN ME!
A FEW MINUTES LATER...
HMMM... THIS WILL BE A GOOD CHANCE TO TEST MY POWER AGAIN!
$100 TO THE MAN WHO CAN STAY IN THE RING THREE MINUTES WITH CRUSHER HOGAN!
FILLED WITH EXCITEMENT, PETE RACES BACK HOME, AND...
I'LL PUT ON SOME OLD CLOTHES, AND LEAVE MY GLASSES HERE! BUT--WHAT IF I FAIL? I DON'T WANT TO BE A LAUGHING STOCK! I-I'LL FIND SOME WAY TO DISGUISE MYSELF!

A FEW MINUTES LATER...
I'LL TRY FOR THAT HUNDRED DOLLARS, CRUSHER!
WELL, WELL! IF IT AIN'T A LITTLE MASKED MARVEL! STEP UP, SUCKER!
NOW JUST RELAX, SHORTY! I'LL TRY TO MAKE THIS AS PAINLESS AS POSSIBLE!
IT WORKS! I HAVE THE SPEED, THE AGILITY, THE VERY STRENGTH OF A GIGANTIC SPIDER!
HEY!
PUT ME DOWN! YOU WIN! YOU WIN!
YOU--YOU'RE NOT HUMAN! NOBODY CAN DO THAT!
WANNA BET?
GREATEST ACT I'VE EVER SEEN!
SENSATIONAL! FANTASTIC! AND THAT MASK GIMMICK GIVES HIM JUST THE RIGHT TOUCH OF MYSTERY! HE WAS TERRIFIC!
HMMM, THAT MASKED CHARACTER MAY BE JUST WHAT I'VE BEEN LOOKING FOR!

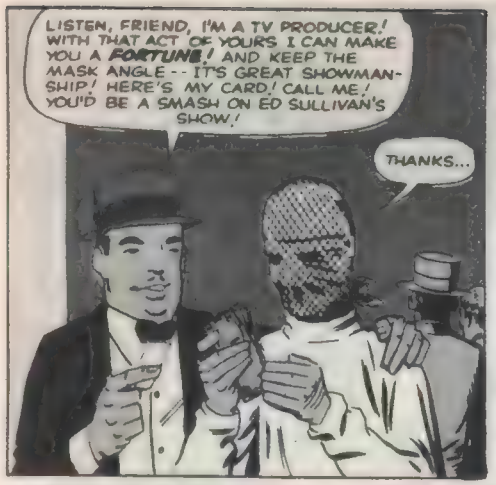
LISTEN, FRIEND, I'M A TV PRODUCER! WITH THAT ACT OF YOURS I CAN MAKE YOU A FORTUNE! AND KEEP THE MASK ANGLE -- IT'S GREAT SHOWMANSHIP! HERE'S MY CARD! CALL ME! YOU'D BE A SMASH ON ED SULLIVAN'S SHOW!
THANKS...

LATER, AT HOME AGAIN...
SHOWMANSHIP?? HE HASN'T SEEN ANYTHING YET! SINCE I HAVE THE POWERS OF A SPIDER, I'LL DESIGN MYSELF A SPIDER COSTUME! AND... OH, HI, AUNT MAY!
YOU LOOKED A LITTLE TIRED, PETEY, SO WE BROUGHT YOU SOME CRACKERS AND MILK!

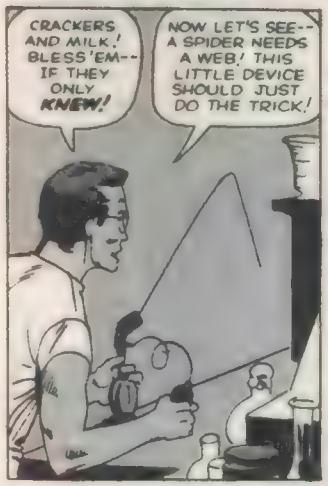
CRACKERS AND MILK! BLESS 'EM-- IF THEY ONLY KNEW!
NOW LET'S SEE-- A SPIDER NEEDS A WEB! THIS LITTLE DEVICE SHOULD JUST DO THE TRICK!

I'LL FASTEN ONE TO EACH ARM-- IT'LL OPERATE BY THE SLIGHTEST PRESSURE OF ANY FINGER!

I'LL NEED A NAME --WELL, GUESS SPIDERMAN IS AS GOOD AS ANY! LOOKS PRETTY GOOD, IF I DO SAY SO MYSELF!

SO, THEY LAUGHED AT ME FOR BEING A BOOKWORM, EH? WELL, ONLY A SCIENCE MAJOR COULD HAVE CREATED A DEVICE LIKE THIS!

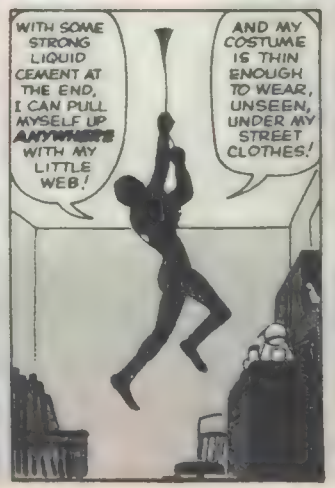
WITH SOME STRONG LIQUID CEMENT AT THE END, I CAN PULL MYSELF UP ANYWHERE WITH MY LITTLE WEB!
AND MY COSTUME IS THIN ENOUGH TO WEAR, UNSEEN, UNDER MY STREET CLOTHES!

OKAY, WORLD-- BETTER HANG ONTO YOUR HAT! HERE COMES THE SPIDERMAN!

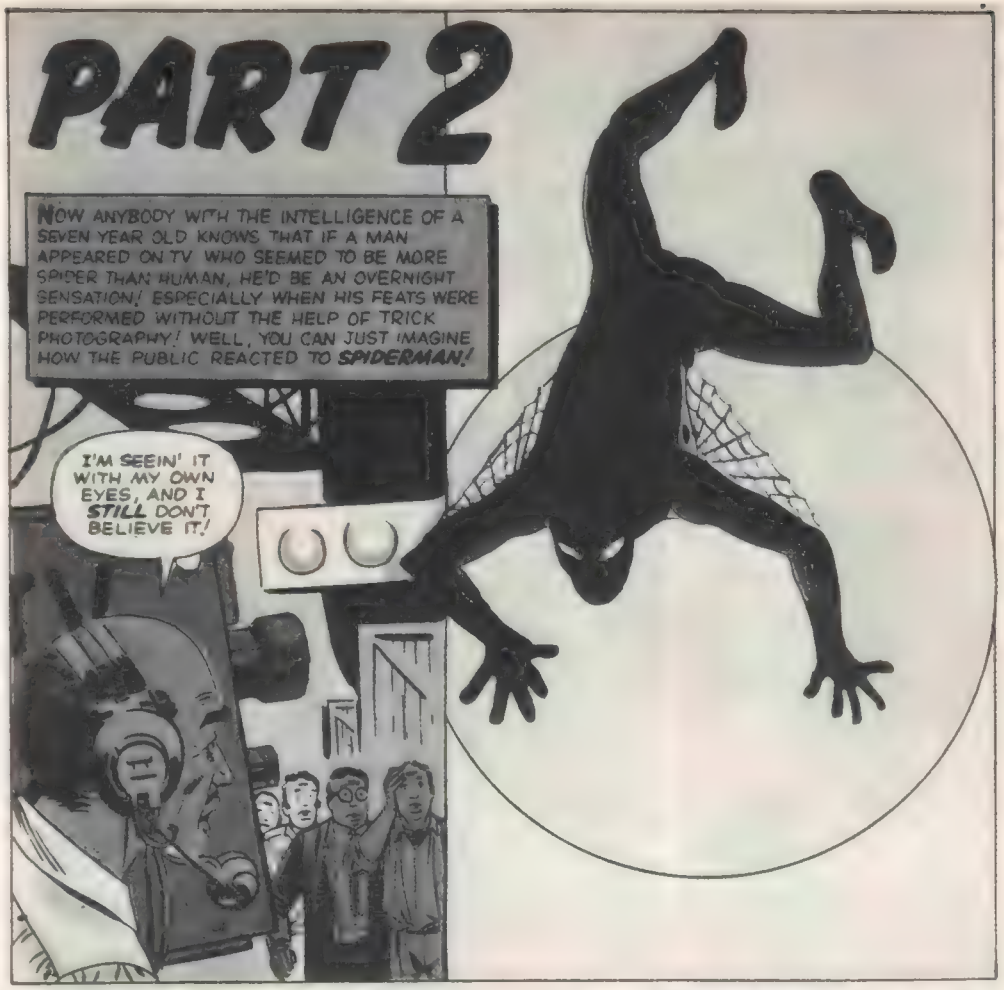
PART 2
NOW ANYBODY WITH THE INTELLIGENCE OF A SEVEN YEAR OLD KNOWS THAT IF A MAN APPEARED ON TV WHO SEEMED TO BE MORE SPIDER THAN HUMAN, HE'D BE AN OVERNIGHT SENSATION! ESPECIALLY WHEN HIS FEATS WERE PERFORMED WITHOUT THE HELP OF TRICK PHOTOGRAPHY! WELL, YOU CAN JUST IMAGINE HOW THE PUBLIC REACTED TO SPIDERMAN!
I'M SEEIN' IT WITH MY OWN EYES, AND I STILL DON'T BELIEVE IT!

SURE THEY LOOK AMAZED, INCREDIBLE, AWE-STRICKEN! WOULDN'T YOU!??

AFTER ALL, WHEN WAS THE LAST TIME YOU SAW A MAN WITH HIS OWN FANTASTIC SPIDER WEB???

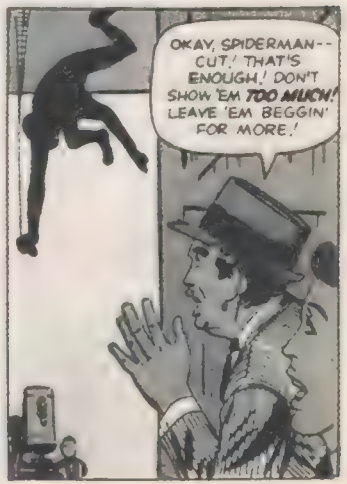
OKAY, SPIDERMAN-- CUT! THAT'S ENOUGH! DON'T SHOW 'EM TOO MUCH! LEAVE 'EM BEGGIN' FOR MORE!

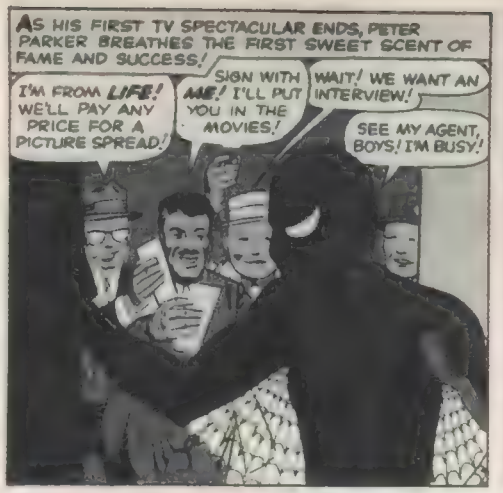
AS HIS FIRST TV SPECTACULAR ENDS, PETER PARKER BREATHES THE FIRST SWEET SCENT OF FAME AND SUCCESS!
I'M FROM LIFE! WE'LL PAY ANY PRICE FOR A PICTURE SPREAD!
SIGN WITH ME! I'LL PUT YOU IN THE MOVIES!
WAIT! WE WANT AN INTERVIEW!
SEE MY AGENT, BOYS! I'M BUSY!

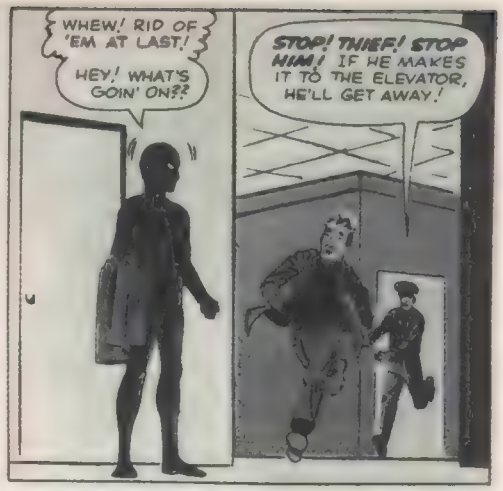
WHEW! RID OF 'EM AT LAST!
HEY! WHAT'S GOIN' ON??
STOP! THIEF! STOP HIM! IF HE MAKES IT TO THE ELEVATOR, HE'LL GET AWAY!

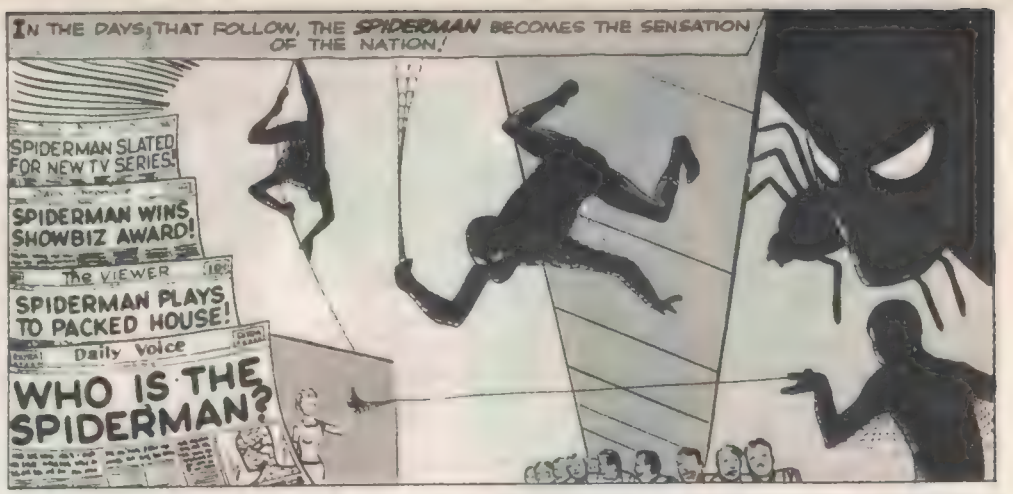
IN THE DAYS THAT FOLLOW, THE SPIDERMAN BECOMES THE SENSATION OF THE NATION!
SPIDERMAN SLATED FOR NEW TV SERIES
SPIDERMAN WINS SHOWBIZ AWARD!
The VIEWER
SPIDERMAN PLAYS TO PACKED HOUSE!
Daily Voice
WHO IS THE SPIDERMAN?

MADE IT!

I'M SAFE NOW! THAT COP CAN NEVER GET DOWN TO THE LOBBY AS FAST AS I CAN IN THIS HIGH-SPEED EXPRESS ELEVATOR! LUCKY THAT GOON IN A COSTUME DIDN'T STOP ME!

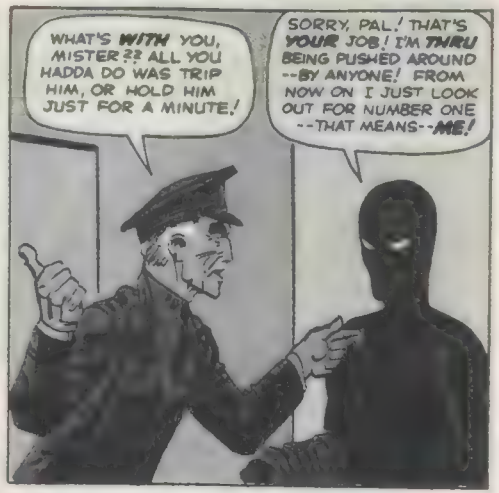
WHAT'S WITH YOU, MISTER?? ALL YOU HADDA DO WAS TRIP HIM, OR HOLD HIM JUST FOR A MINUTE!
SORRY, PAL! THAT'S YOUR JOB! I'M THRU BEING PUSHED AROUND --BY ANYONE! FROM NOW ON I JUST LOOK OUT FOR NUMBER ONE --THAT MEANS--ME!

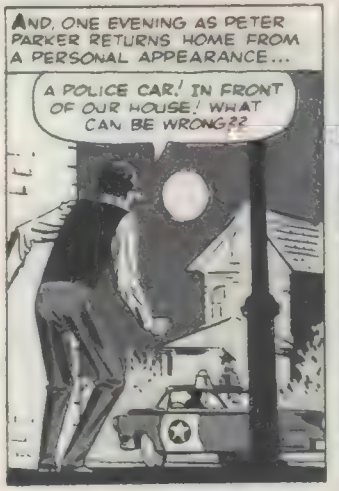
AND, ONE EVENING AS PETER PARKER RETURNS HOME FROM A PERSONAL APPEARANCE...
A POLICE CAR! IN FRONT OF OUR HOUSE! WHAT CAN BE WRONG??

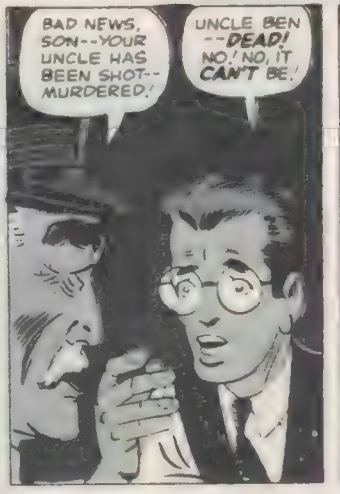
BAD NEWS, SON--YOUR UNCLE HAS BEEN SHOT--MURDERED!
UNCLE BEN --DEAD! NO! NO, IT CAN'T BE!

WHO DID IT?? WHO SHOT HIM??
IT WAS A BURGLAR--YOUR UNCLE SURPRISED HIM! BUT DON'T WORRY, LAD! WE'VE GOT HIM TRAPPED! HE'S IN THE OLD ACME WAREHOUSE AT THE WATERFRONT! WE'LL GET HIM!

I OUGHTTA RUN YOU IN--
SAVE YOUR BREATH, BUDDY! I'VE GOT THINGS TO DO!

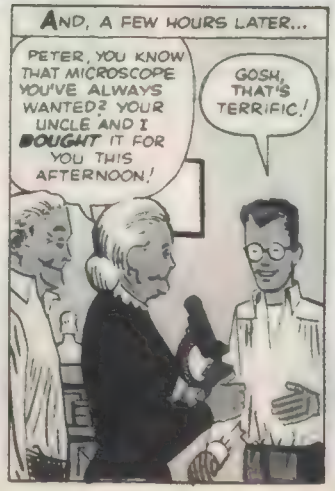
AND, A FEW HOURS LATER...
PETER, YOU KNOW THAT MICROSCOPE YOU'VE ALWAYS WANTED? YOUR UNCLE AND I BOUGHT IT FOR YOU THIS AFTERNOON!
GOSH, THAT'S TERRIFIC!

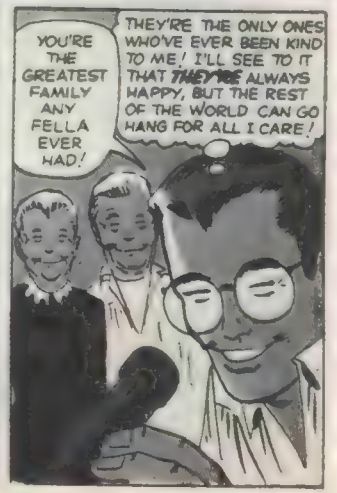
YOU'RE THE GREATEST FAMILY ANY FELLA EVER HAD!
THEY'RE THE ONLY ONES WHO'VE EVER BEEN KIND TO ME! I'LL SEE TO IT THAT THEY'RE ALWAYS HAPPY, BUT THE REST OF THE WORLD CAN GO HANG FOR ALL I CARE!

YOUR AUNT IS NEXT DOOR--THE NEIGHBORS ARE LOOKING AFTER HER! WAIT--
I'VE GOT TO GO! I'VE GOT TO GET HIM!

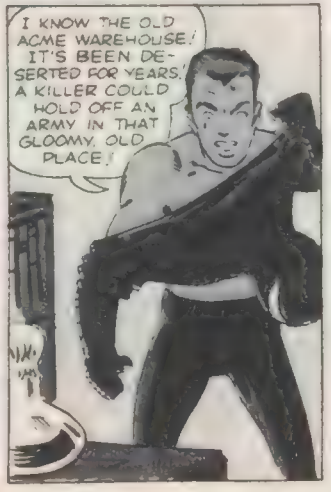
I KNOW THE OLD ACME WAREHOUSE! IT'S BEEN DESERTED FOR YEARS! A KILLER COULD HOLD OFF AN ARMY IN THAT GLOOMY, OLD PLACE!

BUT HE WON'T HOLD OFF--SPIDERMAN!

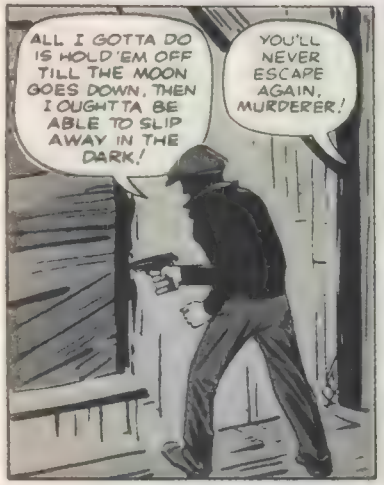
ALL I GOTTA DO IS HOLD 'EM OFF TILL THE MOON GOES DOWN, THEN I OUGHT TA BE ABLE TO SLIP AWAY IN THE DARK!
YOU'LL NEVER ESCAPE AGAIN, MURDERER!

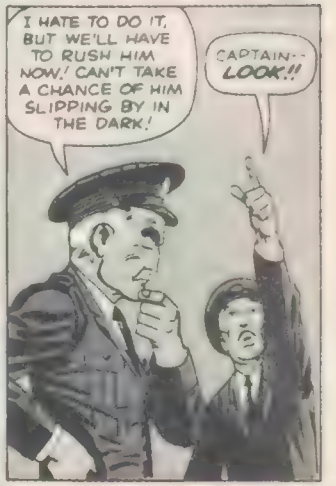

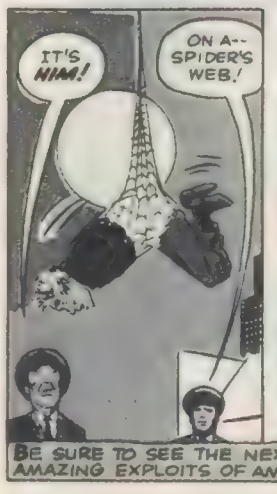

AND, A SHORT DISTANCE AWAY...
MY FAULT--ALL MY FAULT! IF ONLY I HAD STOPPED HIM WHEN I COULD HAVE! BUT I DIDN'T--AND NOW --UNCLE BEN-- IS DEAD...

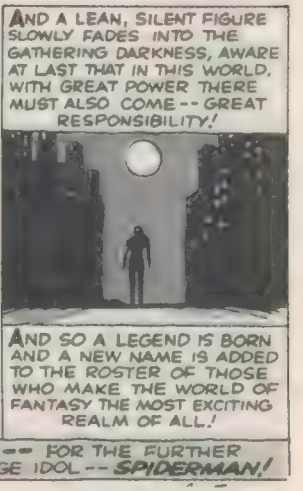
AND A LEAN, SILENT FIGURE SLOWLY FADES INTO THE GATHERING DARKNESS, AWARE AT LAST THAT IN THIS WORLD, WITH GREAT POWER THERE MUST ALSO COME-- GREAT RESPONSIBILITY!
AND SO A LEGEND IS BORN AND A NEW NAME IS ADDED TO THE ROSTER OF THOSE WHO MAKE THE WORLD OF FANTASY THE MOST EXCITING REALM OF ALL!

BE SURE TO SEE THE NEXT ISSUE OF **AMAZING FANTASY**--- FOR THE FURTHER AMAZING EXPLOITS OF AMERICA'S MOST **DIFFERENT** NEW TEEN-AGE IDOL-- **SPIDERMAN!**

In de zoeker

Twee linkerhanden

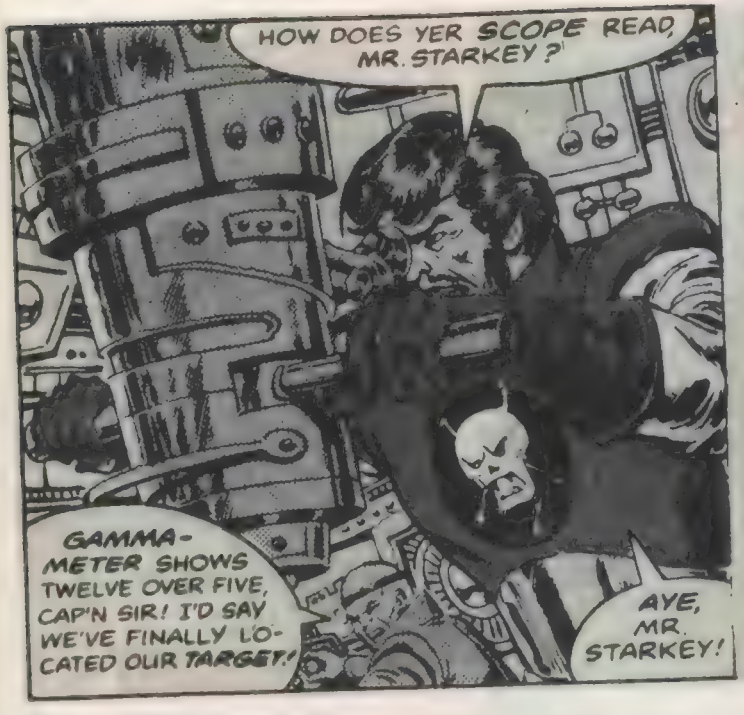
HOW DOES YER SCOPE READ, MR. STARKEY?
GAMMA-METER SHOWS TWELVE OVER FIVE, CAP'N SIR! I'D SAY WE'VE FINALLY LOCATED OUR TARGET!
AYE, MR. STARKEY!

Twee linkervoeten

Het realisme van Rudolf Kahl

door Peter Penning

Ruud Kahl debuteerde als striptekenaar in het, zoals zovele Nederlandse stripbladen ter ziele gegane, blad *Gummi*. Na één pagina *Handelingen* (een reaktie op werk van kollega-striptekenaar *Peter Pontiac*) startte hij daarin met *Herinneringen*. *Herinneringen* bevat de belevenissen van Kahl vanaf 1943 (zijn geboortejaar) tot 1960, het jaar waarin hij terugkeert vanuit Brazilië naar Europa, en tevens het sterfjaar van zijn moeder. *Herinneringen* is het, naar mijn mening soms schokkende, relaas van een ongewone jeugd. Momenteel werkt hij aan *Anastas,* een pure avonturenstrip waarvan reeds enkele pagina's in het eerste nummer van de Doorzon-periodiek verschenen.

Na zijn terugkeer naar Europa woonde hij enige tijd in Duitsland en werkte daar bij een kraanbouwfirma als technisch tekenaar. Na de dood van zijn moeder verhuisde hij via zijn broer naar Nederland. Hier bezocht hij eerst de Grafische School in Amsterdam, waar men hem na een eigengereid bezoek van twee maanden vriendelijk doch dringend verzocht ander onderwijs te zoeken. Hij koos toen na problemen met de betaling voor het dagonderwijs de avondopleiding 'Illustratie' van de toenmalige Kunstnijverheidsschool, nu Rietveld Akademie. Na drie jaar nijvere kunstbeoefening op deze onderwijsinstelling stapte hij onbegrepen op, zoals zovelen, en ging op een reklameburo werken, waar hij uiteraard evenmin werd begrepen. Van de reklame had hij na een tijdje ook genoeg en hij waagde de stap naar free-lance illustrator. Als zodanig werkte hij jaren voor een uitgeverij in historische boeken en tijdschriften. Via een schrijver van één van die boeken kwam hij in kontakt met de organisatie Military Collectors Service, in dienst waarvan hij toen vijf jaar lang heeft gewerkt aan een standaardwerk over de uniformen en onderscheidingstekens van het Derde Rijk. Na het vervaardigen van vier boeken en duizenden tekeningen, werd het projekt om financiële redenen gestopt.

...De wereld is mijn gevangenis...

Als 8-jarige op reis naar zijn pleegouders, alleen vergezeld door zijn koffer

Al geruime tijd woont Ruud Kahl in een uiterst kalm dorp in Noord-Holland. Daar werkt hij in alle rust, zeven dagen per week, aan zijn strip. In de grote tuin, die er uit ziet als een ex-boomgaard, kan hij zich als boogschutter oefenen (met een niet onverdienstelijk resultaat). Onder een bleke herfstzon vond daar het volgende gesprek plaats.

P.P.: Je eerste publikaties op stripgebied staan in Gummi. Hoe ben je daar terecht gekomen?

R.K.: Ik las in Gummi 5 of zo een verhaal van *Peter Pontiac,* dat ging over zijn problemen met een vrouw. Toen ik in Haarlem woonde, begin jaren '70, hoorde ik, via een vriendin van mij die hem kende, een verhaal over hem; hij zou zich in een zwart geverfde kamer hebben teruggetrokken vanwege liefdesverdriet. En toen las ik in Gummi in feite weer hetzelfde verhaal. Als reaktie daarop tekende ik een verhaal (*Handelingen-PP*) en stuurde dat op naar de redaktie, en dat werd gepubliceerd. Ger van Wulften (*de uitgever-PP*) en de toenmalige redakteur van Gummi, Dirk van Beek, zijn toen langs geweest en hebben mij gevraagd om een hele strip voor Gummi te gaan maken. Zij hadden als onderwerp 'Duitsland na de oorlog' in gedachten. Ik heb toen gezegd dat ik daar niet zoveel van wist, maar dat ik wel over mijn eigen jeugd kon vertellen. Dat heb ik toen gedaan, en heb geprobeerd dat thema toch een beetje in mijn achterhoofd te houden. Het hele idee van *Herinneringen* liep toen een beetje uit de hand, het werd erg lang; langzamerhand groeide het idee om de grens bij Rio te trekken. Rio is eigenlijk een

Van huis weglopen

soort van aanvulling op mijn ervaringen in 'Duitsland na de oorlog'.
Zelf had ik er nooit aan gedacht om het boek zoals het er nu ligt te maken. Een strip is eigenlijk voor mij niet het juiste medium om dat soort dingen te maken. Tekenen is voor mij ook geen roeping geweest. Ik had natuurlijk wel een bepaalde aanleg, technisch gezien, maar van huis uit voelde ik me meer schrijver; het verzinnen van de verhalen ging me ook altijd beter af dan het tekenen ervan.

PP: Hoe heb je die vroege herinneringen zo gedetailleerd weer kunnen geven?
RK: De gebeurtenissen herinnerde ik me nog wel vrij nauwkeurig, maar de omgeving waarin ze plaatsvonden, heb ik voor een deel moeten reconstrueren van wat ik er nog aan details van wist en wat er nog van over is – zie *Peine.* Het feit dat ik bouwkundig tekenaar ben geweest, heeft wellicht hier en daar een handje geholpen.

PP: Je hebt heel lang over het maken van Herinneringen *gedaan, zo'n 5½ jaar.*
RK: Ja, dat had een aantal oorzaken. Ik teken *sowieso* erg langzaam, en ik was in die tijd veel met andere dingen bezig, zoals albums letteren en boogschieten.

PP: Wat ben je na Herinneringen *gaan doen?*
RK: Toen ben ik meteen aan *Anastas* begonnen – na een vertaling van *Herinneringen* in het Duits. Er lagen al plannen en er waren al eens pagina's getekend; maar die worden niet gepubliceerd, want zowel het verhaal als uitwerking hebben een andere wending genomen... Ik had eerst wat scripts gemaakt over Brazilië, ik ben daar geweest en ik heb daar smokkelaars gekend, dus ik zag daar wel een verhaal in zitten. Maar daar kwam zo veel dokumentatie bij kijken dat ik dacht: ik wil een strip maken waar ik geen dokumentatie bij nodig heb. O.a. naar aanleiding van Tolkien's *In de ban van de Ring* wilde ik toen een soort *sword & sorcery* verhaal maken. Ook weer naar aanleiding van een boek dat ik las (*Kultur und Religion der Germanen* van *Grönberg*) werd dat een verhaal over de Germanen. Uiteindelijk bleek natuurlijk dat ik daar ook enorm veel dokumentatie voor nodig had.

PP: Op de aankondigingspagina in Doorzon's Kwartaal Uitgave *staat het hele verhaal van* Anastas *al weergegeven. Is dat niet jammer?*
RK: Daar zul je in de uiteindelijke strip niets van terugvinden. Ik heb dat verhaal zoals dat daar staat een keer bedacht, maar later vond ik het toch onzin, o.a. omdat er vrij grove dokumentatiefouten in zitten. Ik begrijp ook niet goed waarom ze dat verhaal hebben gedrukt, het gebeurde in ieder geval niet in overleg.

PP: Wat zijn je plannen voor de toekomst?
RK: Verder gaan met *Anastas.* Ik ga in principe vijf albums maken, elke twee jaar één album, dus als alles goed gaat kan ik tot 1994 vooruit.
Er komt geen vervolg op *Herinneringen,* tenminste niet in de vorm waarin het nu is verschenen. Misschien ooit nog eens in een boek ofzo, maar dat zal in ieder geval

Anastas: puur avontuur

Ruud Kahl

na *Anastas* zijn.
Het ziet er dus naar uit dat we het voorlopig met het weliswaar fraai getekende, maar qua verhaal veel mindere indringende, *Anastas* moeten doen. Kahl's (voorlopige?) chef d'oeuvre *Herinneringen* is één van de weinige strips van Nederlandse bodem met een werkelijk volwassen inhoud.

KOLEREMOERAS! ZO KOM IK OOK GEEN STRIP VOORUIT. IK MOET WEER OP DE WEG ZIEN TE KOMEN, PATROUILLES OF NIET.
'T WAS WEL 'N PITTIG DING, DIE KLEINE. MAAR JA, IK HOEF 'T MIJN ACHTERVOLGERS OOK NIET ONNODIG MAKKELIJK TE MAKEN DOOR ALLEMAAL GETUIGEN ROND TE LATEN SLINGEREN. LAAT ZE HET ZELF MAAR UITZOEKEN.
DAT ZAL EEN ZIJDELINKSE ARM VAN DE ATESSIS ZIJN. MEER NAAR DE KUST TOE IS ER WEL EEN BRUG, MAAR SCHAMEL IK BEWAART. 'T IS OOK NIET MEER VOOR EEN ZWEMPARTIJ, IK ZAL DUS MAAR EEN DOORWAADBARE PLEK MOETEN ZOEKEN.
HIERHEEN! IK HEB Z'N SPOOR GEVONDEN!
HIJ ZAL NU WEL BIJ DE RIVIER ZIJN. ER IS EEN DOORWAADBARE PLAATS MEER NAAR HET WESTEN. LATEN WE ER RECHT OP AAN GAAN OP ZOEKEN, MISSCHIEN LOPEN WE HEM DIE MANIER OP IN.
EINDELIJK! NOG EVEN EN MIJN BENEN WAREN ER AF GEVROREN!
KLOOTZAK! JE HEBT 'M GEMIST!

'Ge zijt er door gebeten of ge zijt er niet door gebeten...'

door Bob Vincke

In de nabijheid van het circuit van Zolder woont de populaire Vlaamse cartoonist *Bob Vincke.*
Bijna 20 jaar lang is hij al gegrepen door de cartoonbacterie, die hij behalve over het Vlaamse land, óók over de grenzen wist te verspreiden. Teruggetrokken in de bossen van Heusden-Zolder leeft en werkt deze grote promotor van de cartoon, altijd bereid een 'kartoenale' te organiseren of een 'tekeningske' te leveren.
Als nationaal voorzitter/stichter van de Vlaamse kartoenistenvereniging KEVER én bestuurslid van de FECO (federation of European Cartoonists Organisation), ijvert Bob al jaren voor de herwaardering van de cartoon.
Als deelnemer en prijswinnaar aan talloze internationale cartoonevenementen is zijn naam uitgegroeid tot een begrip.
Bob Vincke betekent: cartoons!

Kan iemand kritiek hebben op iemand anders' gevoel voor humor?
Ik denk als ge bepaalde tekeningen ziet, 'n bepaalde reeks tekeningen, dan kun je zeggen, die cartoonist denkt in die richting, hetzij politiek of humoristisch... Tja als gij u gaat inmengen in zijn persoonlijke wereld, dan wordt dat een probleem, maar wie moet kritiek leveren op wie? Als dat in tegenstrijd komt met Uw gevoel, kunt ge daar wel op reageren denk ik.

Kun je wel kritiek uitoefenen op een bepaalde stijl?
Ja op 'n stijl wél, ge kunt zeggen die mens moet zijn stijl nog verbeteren, want dat ziet er nog jong uit, daar zit gene *schwung* in, daar zijn veel te veel details aan zijn werk, hij moet meer overbodigheid weglaten en waarschijnlijk is dat ook zo met zijn gedachten. Hoe meer ge evolueert, hoe beter kunt ge de essentie van uw gedachten weergeven.

De breed uitgewerkte cartoon?
Alhoewel dat ge ook het tegenovergestelde ziet, sommige hebben een heel tafereel nodig en die bouwen dat helemaal uit en dat is mooi ook hè, om één idee weer te geven. Anderen doen dat onmiddellijk met een paar lijntjes.

Wat is dan de essentie van een cartoon?
Ge moet onmiddelijk kunnen snappen wat het is en waarover het gaat. Sommige zeggen... de intellectuele cartoon, maar da's niks als ge moet gaan zitten uitleggen. Ge moet het onmiddellijk snappen, zelfs de leek moet dadelijk zien waar het over gaat.

Is het maken van cartoons een combinatie van zelfdiscipline en waanzin?
Ja, ge moet verslaafd zijn. Ik denk dat iedereen die iets in zijn hobby wil bereiken maniak moet zijn.

Vind je cartoons tekenen een hobby?
Ge kunt dat niet vergelijken met zo ene die uit luciferkes een kasteel gaat bouwen. Het is geen hobby meer, ge kunt zeggen het is bijna een bij-beroep. Het is net zoals met de mensen die de strips maken, eerst en vooral dient ge een harde zakenman te zijn, tegenwoordig wordt er zoveel gepubliceerd, ze moeten hun zaken verkopen en zo is dat met de cartoons ook, het is een keiharde wereld. Ge bouwt dat altijd geleidelijk uit.

Karel de Decker schreef over cartoons, maar deed net of ik niet meer bestond. Uiteindelijk was dat voor mij de beste stimulans en heb ik veel aan hem te danken.

Toen volgden de successen?
Berlingen, Merchtem en andere festivals. Ik won voor bekende namen hier in België, vóór GAL bijvoorbeeld.
De ene keer dat ge gebeten zijt door het succes, dat is iets dat u stimuleert...

Hoe ben je op het idee gekomen om een cartoonistenvereniging in België op te richten?
Rond '72 was er in Antwerpen tesamen met Herman Somers al sprake van. Ja en dat is toen niet doorgegaan. Jaren later was er een kartoenale in Hasselt en verschillende mensen zeiden: we weten toch nooit van niks, we zouden een vereniging moeten oprichten. Daar was toen Dré Mathijs bij en Pol Martens. Ik heb Tony Houbrechts aangezocht en toen zijn we samen gekomen. Pas in '80 zijn we echt begonnen, allereerst met nieuw leven inblazen van de oudste kartoenale in België, Beringen.
Ge kon dat niet meer vergelijken met hoe Beringen vroeger was, dat was allemaal op vrije basis en nu kwam het echt van de cartoonisten.

Waarom?
Om er iets mee te verdienen, om er succes mee te hebben. Dat is natuurlijk ook een vorm van bevrediging en ge hebt dat ook nodig om verder te gaan. Al die jaren dat ge daaraan gewerkt hebt...ik wil niet alleen, dat de mensen dat goed vinden, maar óók dat dat gehonoreerd wordt. *Respect.*

Hoe ben je er toe gekomen om cartoons te gaan maken?
Een vriend van me tekende cartoons. Ik wilde dat ook wel eens proberen. Geleidelijk aan... bij het leger was ik op de administratie, dan weet ge van tijd niet wat ge met uwen tijd moet doen hè, toen ben ik maar mopkens gaan tekenen en ik verkocht die dan en die hadden succes. En dan stillekens aan begonnen met wedstrijden.

Knokke-Heist?
Toen ik den eerste keer meegedaan had aan Knokke-Heist, dat was in '68, ik was pas getrouwd met Mireille. Ik had daar dagen en dagen aan gewerkt, dat waren juweeltjes en er was geen één van de drie geselecteerd. Dat was natuurlijk een grote ontgoocheling. Dan nog 'ns meegedaan en toen had ik den eerste prijs in Lier, 'n kartoenale in de Antwerpse Kempen, met Gaston Durnez en de zoon van Felix Timmermans in de jury. In Knokke heb ik moeten wachten tot '77, het begin was echt vallen en opstaan. Ik ben toen een paar jaar gestopt om mijn eigen huis te bouwen, maakte geen of weinig cartoons en men begon me te negeren, ik voelde me op mijn tenen getrapt.

Men aanvaardde jou onmiddellijk als leider?
Ik weet niet welke gave ik speciaal heb, maar ik heb dat ook al vroeger gezien... ze vonden dat leuk omdat ik dat deed. Als ik 'n keer 'n fluitje in mijn mond had, iedereen had dan 'n fluitje.
Ik heb mij dat ook dikwijls afgevraagd, hoe komt dat nu feitelijk! Ik weet dat ook niet van m'n eigen, ik moet zo iets hebben dat iemand anders prikkelt. Niet dat ik daar 'n dikke nek van krijg, daar gaat 't niet van hè. Ik vind het wel een fijne gedachte dat het hele cartoongebeuren zich uitbreidt, het is niet meer te stoppen.
Ik denk ook dat we op het juiste moment begonnen zijn, als het daarvóór was was 't misschien niet gelukt.
Ik zeg altijd ge zijt er door gebeten of ge zijt er niet door gebeten. Want als ge in de cartoonban komt, ge raakt er niet meer uit.

Wie zijn de echte groten?
Als het grote publiek ze leest worden het vaak grote cartoonisten genoemd. Soms is het ook vriendjespolitiek. Een bepaald publiek leest HUMO. Ze zien alleen maar die ene cartoonist die daarvoor tekent en die kennen ze. Men kan niet vergelijken.
Wat mij wel opvalt is dat er nog weinig jonge cartoonisten zijn, het is nog altijd de oude garde die het doet in de bekende bladen. De jonge haken ook vaak te snel af. Als er een cartoonist bij een blad is, blijft hij daar vaak en komt er niemand meer binnen, het is vaak werken met de ellebogen. Ik raad ook altijd de jonge cartoonisten aan: doe mee aan de wedstrijden, ge hebt een kans, ge zijt altijd bezig, ge kunt uw stijl verbeteren.

In Nederland wordt een vrij scherpe scheidingslijn getrokken tussen politieke cartoonisten én 'gewone' cartoonisten.
Ik weet niet of die er wel zou moeten zijn, die scheiding... Als ge alléén politieke cartoons tekent is dat misschien wel een ander vak! Een politieke cartoonist is waarschijnlijk beperkter, die werkt bijvoorbeeld voor een links blad en zal alles wat rechts is afbreken en omgekeerd is dat vaak ook zo.

Wanneer teken jij bij voorkeur? 's morgens, 's middags...?
Als ik kan de ganse dag, zeker wanneer er dringende opdrachten zijn. Meestal 's avonds en ook tijdens mijn lessen op school, het stimuleert de leerlingen. Echt cartoons tekenen kunnen kinderen niet, voor cartoons tekenen moet je een bepaalde kronkel hebben en een rijpheid om dat te kunnen, dat kan niet op 15 jarige leeftijd. Je moet een visie op het leven hebben. Het is gelijk wijn, hoe langer dat ie ligt hoe beter dat ie wordt, hoe ouder hoe beter, dat is bij cartoonisten ook zo.

Wat is het effect van al die cartoonfestivals?
Het is een tijdelijke bloei. Vroeger sprak men van de gouden eeuw, het is de gouden tijd voor de kartoenales; binnen een jaar of vier, vijf is dat gedaan. De cartoonisten zoeken zelf op het gegeven moment wel de besten uit; Knokke, Beringen en Amstelveen zullen altijd wel blijven, maar de kleintjes verdwijnen langzamerhand, mits de prijzen en de organisatie goed zijn. De verenigingen die goed gestructureerd zijn zullen blijven bestaan, de oude garde zal op den duur aangevuld worden.

Belgische cartoonisten winnen véél prijzen, zijn ze beter dan de Nederlanders?
Dat kunt ge niet zo zwart-op-wit zeggen... Er is wél een verschil tussen de weergave van de humor en misschien ook het gevoel. We staan onder andere invloeden en hebben ook onder andere invloeden gestaan, vandaar ook onze gedachtengang, maar wij zijn beter... dat betwijfel ik, dat moet nog bewezen worden.
Wij Vlamingen zijn minder chauvinistisch. De Hollanders lachen sneller dan wij, zoals wij zeggen: 'Den Hollander lacht al met 'n scheet!' Het aanbod van talent is groot in België, ik zeg altijd: 'Wij Vlamingen zijn de beste!'

Zijn er thema's die jou na aan het hart liggen, waar je graag over tekent?
Ja, over de natuur... Ze mogen met alle andere onderwerpen komen... Ik ben tamelijk goed gedocumenteerd. Mijn vader was schoolhoofd in Wissenake en die had van die grote margarinedozen met knipsels over allerlei onderwerpen, die las ik allemaal, de omstandigheden hebben meegewerkt... Een goed cartoonist hoort voor ALLES belangstelling te hebben, zowel wat er op grafisch gebied als cultureel-maatschappelijk gebied gebeurt.

Probeer je een boodschap te brengen d.m.v. je cartoons en je humor?
Ja absoluut! Als ik zie dat er in een streek waar weinig vossen zijn een vos met zeven jongen wordt doodgeschoten, dan staan de Vinckes in vuur en vlam en dan reageer ik met een tekening, maar soms kunnen én durven ze dat niet publiceren, omdat die en die organisatie, de jagersvereniging bijvoorbeeld daar aanstoot aan neemt. Ze zeggen wel: ge hebt gelijk maar we kunnen dat niet publiceren...
Ik breng boodschappen en ik vind dat fijn dat uw persoonlijke ideeën over gans Vlaanderen en zelfs in Canada worden verspreid, dat is heel belangrijk.

Als enige Vlaming sta je samen met onze landgenoot Frits Behrendt en andere internationaal bekende cartoonisten in Views of the World...
Als voorzitter heb ik altijd geijverd voor een nationale vereniging, zelfs liefst Europees of wereldwijd, je leert veel mensen kennen en andere visies. soms is het wel iets teveel, maar ik heb er geen spijt van.
Het gevolg van Beringen en Knokke-Heist was Amstelveen en volgend jaar wellicht Birmingham. (1e Brits Cartoon-festival P.N.)

Schud je de cartoons uit je mouw?
D'r zijn momenten dat het wel helemaal niet gaat, dan moet ik mijn documentatie raadplegen, bekijk ook andere cartoons en in één keer schiet me dan iets te binnen, dan denk ik; dát is het! En dan maak ik er zo'n stuk of 5 achter elkaar, maar daarvoor hebt ge misschien uren en uren staan te zwoegen en te zweten, dat de inspiratie niet kwam. Dat gebeurt wel.
Soms zijn er van die dagen dat alles gaat. Dan sta ik van tijd zelf stom van m'n eigen. Soms komt er niks, blijft het leeg.

Is een cartoonkunst wel 'n grote of 'n kleine k, is het 'n soort volkskunst? Is het vermaak, journalistiek, vulling?
Volgens mij is het kunst; iemand die vaardig is, is een kunstig mens. Het is ook een journalistiek middel; als het mooi gepresenteerd is én een boodschap in zich heeft, iets dat ge kunt ophangen, is het veel meer waard dan een tekening of schilderijtje van een landschap waar niets in gebeurt. Als het gebonden is aan een bepaalde situatie voor dat ogenblik, vaak bij de politieke cartoon, heeft het weer een andere functie. ...Als het artistiek niet goed is, komt de twijfel, dan laat ik het aan mijn vrouw en soms ook aan mijn dochter zien, soms keuren die het genadeloos af, dat is prima, dan begin ik opnieuw, als zij het niet 'verstaan' dan zal het grote publiek er ook moeite mee hebben!

Herhaal je wel eens je eigen cartoons?
Wij cartoonisten krijgen eigenlijk, zeker in België, te weinig betaald voor onze tekening. Je moet dus trachten uit één idee zo veel mogelijk te kunnen halen, als je je tekening 10x zou kunnen verkopen, mij goed! Als iemand een schilderij verkoopt, die vraagt in één keer zoveel en die is vergoed, maar wij worden niet vergoed voor het aantal ideeën...

Een cartoonist is dus een ideeënverkoper, letterlijk en figuurlijk?
Degene die zegt dat hij dat uit idealisme doet, dat is 'n leugenaar. Iemand die dat gewoon voor de lol doet die blijft dat niet volhouden... Een cartoon is géén getekende mop, het is een syntese van vaak verschillende gedachten, het is heel moeilijk om die zodanig te reduceren, dat ge met één cartoon alles kunt zeggen, dat is verdomd moeilijk.
Hoe je de ideeën vindt en die allemaal tot één kunt brengen is waarschijnlijk een gave.

Heeft iemand die cartoons niet snapt wel voldoende gevoel voor humor?
Een cartoon moet je niet uit hoeven leggen, er is iets fout met de kijker óf met de cartoonist, maar ge kunt misschien een boodschap brengen waar iemand anders geen boodschap aan heeft...
Cartoons is maar een beperkt publiek, de liefhebbers moeten toch wel iets weten over de wereld en wat er in gebeurt, anders verstaan ze er geen snars van. Bepaalde cartoons met platte humor worden natuurlijk ook door de massa begrepen.
In het algemeen zijn die met een boodschap voor een beperkt publiek.

Ieder jaar in januari of februari staat het nabij *Cognac* gelegen Franse provinciestadje *Angoulème* een paar dagen op zijn kop. Waarom? Omdat er dan enkele redakteuren van *Stripschrift* door de straten waren? Ook, maar daarnaast wegens het stripfestival waarvoor men daar jaarlijks flink in de bus blaast. Aan de lijn: Mat Schifferstein.

Angoulème 1985: zeefdrukken, posters, luxe-uitgaven, prentbriefkaarten, euh... strips?

door Mat Schifferstein

Telefoon.
– Met Mat.
– Hallo Mat, met Stripschrift.
– Hallo Stripschrift.
– En Mat, vertel eens, hoe was het in *Angoulème?*
– Nou, wel leuk hè.
– Ja vertel eens. Was het weer groot feest dan?
– Ja nou hè, overal spandoeken, affiches op straat met de naam van *Theo van den Boogaard* bovenaan (*Boogaard atteint des sommets*, zoals de Fransen zeggen), displays van *Dargaud* in elke etalage (La BD c'est Dargaud), informatiebordjes, cocktails voor de pers, boekenbeurzen, tentoonstellingen, signerende tekenaars in alle boekhandels, tekenfilms, *Mitterrand* himself omringd door op hol geslagen persfotografen en veiligheidsmensen...
– Goed ontvangen?
– Ja, een prima werkende organisatie daar, met een eigen perscentrum waar mensen zitten die alles weten, informatiemappen, een redelijk hotel niet al te ver uit de buurt, een eigen persdag waarop je op je gemak afspraken kunt gaan maken voor interviews (nou ja, 'op je gemak'; het stikt er werkelijk van de persmensen uit alle delen van het land en het buitenland)...
– Heb je ook nog wat gekocht?
– Nou nee hè, ik heb zo'n pak persmappen mee moeten sjouwen... Je weet wel, elke uitgever of instantie maakt zijn eigen dossier met informatie over boeken en auteurs voor de pers; sommige bestaan alleen uit een pak aan elkaar geniete stencils waarvan de helft onbedrukt is, andere (die van het ministerie van kultuur bijvoorbeeld) bevatten ook weinig tekst, maar dan gedrukt op losse vellen, die de dikte van karton hebben, luxe dus.
– Was er nog wat nieuws?
– Jawel: zeefdrukken, luxe-drukken, posters, prentbriefkaarten, portfolio's, speciaal extra-gelimiteerde uitzonderlijke uitgaven als...
– Nee, maar ik bedoel natuurlijk: *strips*.
– Strips? Euh... ik geloof het eigenlijk... o jawel: de nieuwe albums van *Casterman* waren er: *Coeurs de sable* van *Loustal* en *Paringaux* (een schitterend album, jongen, moet je absoluut lezen, en een kléuren...), *Triton* van *Torres* (die we nog geïnterviewd hebben), en eh, *De koorts van Urbicande* natuurlijk, de nieuwe *Schuiten-Peeters,* want ze hadden bij Casterman ook de *stand* als een deel van de kubus nagebouwd...
– Verder niks? Die boeken komen hier nou ook uit.
– Nee eigenlijk niet. Ik heb de nieuwe *L'année de la bande dessinée* nog gezien, maar dat is geen strip. Nou, ze zullen er wel geweest zijn, maar er was in ieder geval niets opvallends. Ze geven het hele jaar door strips uit... Nee, er komen, vooral in het weekend, wel veel tekenaars signeren bij *Dargaud, Dupuis, Glénat* (die allemaal reusachtig grote stands hebben daar), en bij de kleinere uitgeverijen, maar de helft van de stands die ik gezien heb op de beursen verkocht alleen maar wat ik je al gezegd heb: buttons, stickers, posters, luxe, luxe en superluxe uitgaves.
– Dus de strip is daar eigenlijk bijzaak geworden.
– Dat kun je wel zeggen: alleen de *freaks* lezen daar nog strips!
(gelach)
– Het is niet te hopen dat het hier ook die kant op gaat. Maar heb je nou niks positiefs te melden over wat daar gebeurt, of wat je gedaan hebt?
– Nou de organisatie was dus zoals gezegd prima: een schitterend verzorgd programmaboek, een perscentrum waar je even kunt uitrusten als je niet naar een café wil. We hebben een aantal mensen gesproken, *Har* en ik: *Andreas, Rodolphe* en *Ferrandez, Groensteen, Cossu, Torres,* dus hebben we in ieder geval weer materiaal voor een goed Stripschrift-jaar, met ook wat origineel materiaal erbij en zo, en aktueler nieuws als de kontakten die we nu gelegd hebben met uitgevers en *fanzines* goed blijven funktioneren.
– En wat vind je nou van Angoulème als je

Ravian boven de hoofden van het publiek op de overzichtstentoonstelling van Mézières.

het vergelijkt met *Breda?*
– Nou, op de eerste plaats wordt de hele stad erbij betrokken; er hangt overal een beetje een stripsfeertje, dat vond ik erg leuk.
Ook verraste me iedere keer dat mensen zo maar de tenten in en uit liepen; je hoeft daar namelijk geen entreegeld te betalen, behalve als je naar de film wil. Dat doet ook heel sympathiek aan. En wat vooral erg goed uit de verf kwam, waren de tentoonstellingen; die waren echt prachtig. Eentje over architektuur, met zowel origineel werk als uitvergrotingen, waar ze alle mogelijke strips bij elkaar hadden gebracht, geordend op de architektuur die daarin voorkwam; van de oudheid via de Middeleeuwen tot de nieuwste stromingen en futuristische ontwerpen, zeg maar. Maar de kwaliteit van zo'n tentoonstelling zit hem ook in de afwerking ervan. Op die tentoonstelling stonden er bijvoorbeeld enorme 'boeken', waarvan je de bladen kon omslaan, met daarop dus allerlei uitvergrote stripplaatjes uit diverse strips. En er was ook een projektie met diverse video's, een nieuw affiche van *Joost Swarte,* en dat soort dingen.
Maar ronduit schitterend was de *Ravian*-tentoonstelling; volgens mij was daar door een aantal kunstakademiestudenten een half jaar op gewerkt of zo. Stel je voor: een donkere zaal met daarin levensechte modellen van Ravian en *Laureline,* en aan alle kanten kleurwerk van *Mézières* (achtergronden voor tekenfilms en zo). Alle tekeningen zijn door middel van aparte spots zo belicht dat het net lijkt of je naar *cells* kijkt, die vanachter belicht zijn; het is net of het licht erdoorheen schijnt. En één wand van de zaal heeft dezelfde vorm als de voorkant van het ruimteschip; als je één van de twee gangen neemt is het net of je het schip zelf binnenwandelt. In die gangen hingen dan weer originele platen van alle verhalen. Verder was er nog één kleine zaal met een prachtig gemaakte diaprojektie op groot doek, waarop met behulp van drie verschillende projektoren een verhaal over Raviaans reizen verteld werd door middel van scenes uit de albums; het geheel afgewerkt met synthesizermuziek, natuurlijk. Zoiets moesten ze bij ons eigenlijk ook eens doen.
– En de prijzen?
– De grote prijs is naar *Tardi* gegaan, maar die prijs is eigenlijk net zo voorspelbaar als onze Stripschapsprijs; ze werken gewoon alle grote auteurs achter elkaar af. Voor de rest was er niet veel bijzonders. Alleen was de pers er niet erg gelukkig mee dat er geen prijs werd toegekend voor het beste buitenlandse album; de jury had het niet eens kunnen worden.
– Dat doet toch wel een beetje afbreuk aan hun internationale image.
– Zo internationaal zijn ze er helemaal niet: naast de *Fransen* vind je er *Frans-Belgen* en *Franse Zwitsers.* Behalve een vaste groep jonge *Spaanse* tekenaars, waaronder *Alphamax* en *Ceeseepe,* en doordat *special guest star Berni Wrightson* ontbrak, was er nog één *Italiaan (Cadelo)* en één *Nederlander (Van den Boogaard),* waarbij ik wel nog even moet opmerken dat mensen me elk jaar aanschieten in verband met Kwiepèr *(Kuijpers* dus). Ik overdrijf natuurlijk een beetje, er zullen ongetwijfeld meer mensen uit het buitenland zijn geweest (een aantal Vandersteen-tekenaars bijvoorbeeld), maar de indruk die je krijgt is dat het allemaal erg Franstalig gehouden wordt.
– Dat was het zo'n beetje, wat je te vertellen had?
– Ja, ik dacht het wel...
– Goed Mat, bedankt.
– Graag gedaan.

De uitreiking van de prijzen: rechts jury-voorzitter Mézières.

Dick Matena's Mythen der 20e eeuw

door Joan van der Wyck

Hoewel de stripmarkt de laatste twee jaar – dank zij bezuinigingsmaatregelen van de uitgevers – niet meer overspoeld wordt door talloze, vaak overbodige albums, mag het aantal uitgaven dat die maatregelen kan trotseren toch nog omvangrijk genoemd worden. Gelukkig gevolg hiervan is, dat er ook veel strips van kwaliteit verschijnen; enerzijds zijn dit ouderwets goede, niet zelden reeds gevestigde series: *Blueberry, Buck Danny, Jeremiah* bijvoorbeeld, anderzijds 'moderne' hoogstandjes van de handen van b.v. *Bilal & Christin.*
Vooral bij het werk van de laatsten – de *Voorbijganger*-serie – doet de bijzonder mooi verzorgde uitgave menig stripverzamelaar watertanden. Dat een dergelijke prachtige vlag de – soms zelfs morsige – lading niet altijd hoeft te dekken, mag blijken uit de op het eerste gezicht primaogende, maar sterk overschatte reeks *De kinderen van de wind*.

Nu verschijnt er zo nu en dan een beeldverhaal waarbij èn uitvoering èn inhoud perfect zijn... of perfect, er valt – door de zéér kritische lezer – altijd wel wàt op aan te merken.

Zo'n boek is *Mythen,* van *Dick Matena.*
Een oogstrelende, in mooie kleuren uitgevoerde, maar bovendien sobere omslag (niet meer informatie dan nodig: kortweg 'Mythen' & omslagtekening); groot formaat (d.w.z. groter dan een 'normaal' stripalbum); gekartonneerd; zwarte schutbladen (buitengewoon mooi!), lekker dik (tachtig strippagina's, met vóór ieder verhaal een deeltitel – zó moet 't!); uitstekend papier; prima gedrukt (bij, naar ik me heb laten vertellen, een van Neerlands beste drukkers); mooi geletterd en perfect ingekleurd.
Kortom: een uitgave van nauwelijks te evenaren klasse...
Maar dan de inhoud, want zo een deeltje van *Kinderen van de wind* ziet er óók zeer verzorgd uit (al is de lettering afschuwelijk).
De inhoud... tja...
Wanneer je, zoals ik, opgegroeid bent met de Pep (en later de Eppo), ken je van Matena zijn *Argonautjes* en *Ridder Roodhart,* op scenario van *Hartog van Banda;* en zijn *Grote Pyr* (overigens ook nog altijd grote klasse!), *Kleine Pier* en *Dandy,* door hem zelf geschreven. *Virl* hebben we natuurlijk ook allemaal in de kast staan, maar dan wordt het lastiger, want Matena publiceerde daarna nauwelijks nog in Nederland; Kleine Dick werd Grote Dick – een wordingsproces dat zich buiten het gezichtsveld van menigeen voltrok – en een volwassen Dick is voor veel, zo niet de meeste lezertjes waarschijnlijk wat moeilijk te volgen.
Mythen dus...
Acht verhalen van elk tien pagina's, waarvan er vier eerder in 't Nederlands verschenen (maar op één na wel in zwart-wit), getekend voor *Heavy Metal, Comix International* en *El Vibora.* De hoofdfiguren van elk verhaal zijn – en dat blijkt al uit de voorkaft met onder anderen *Elvis, Lennon, James Dean & Marylin Monroe* – wereldberoemde personen; personen van wie we allemaal wel wat, maar niet alles afweten. *Matena* wel... of *niet...*?
Ik zal proberen een korte inhoud te geven van Matena's 'biografieën'; in chronologische volgorde (dus niet die van de boekuitgave – waarom niet?).

Heartbreak Hotel
Het inmiddels legendarische verhaal over *Elvis Presley's* teloorgang, veroorzaakt door 'kolonel' *Tom Parker.* Elvis' verloochening van zijn muziek: *rock 'n roll,* vertegenwoordigd door *Jerry Lee Lewis,* die Elvis nog tracht tegen te houden. Elvis – het moederskindje – die aan het eind van de *road to stardom* (plastisch weergegeven door Matena) vertwijfeld om z'n moeder roept.
Overigens schijnt een Elvis-fanclub niet zo gelukkig te zijn geweest met deze strip. Onterecht naar mijn idee, omdat slechts het sluwe, misleidende genie van Parker aan de kaak wordt gesteld.
Het is jammer dat de tekst van *Blue suede shoes* niet correct is (de vertaling in Visions nr. 7 was beter).

De laatste dag
Dit verhaal opent met een karakteristieke pose van *Hitler,* die waarschuwt voor een lot erger dan de dood, dat hem zelf spijtig genoeg nooit toebedeeld is, maar wat hem aan het slot alsnog beschoren is. Een kort optreden van *Von Hindenburg & Cousteau,* maar een glansrol (die hij waarschijnlijk altijd al heeft willen spelen) voor *Bob Dylan:* die van *Jezus.*
Ook Matena maakt op de laatste dag gebruik van het trein-motief (zoals vaker in de literatuur; vgl. b.v. Vestdijk, Den Uyl, M. Toonder). De *Führer* komt ten slotte terecht in een veewagen vol met uitgemergelde joden.
Jammer van het letterfoutje, maar een prachtig kleurgebruik op pagina's 6 & 7.

St. James Infirmary
Dokter *Hugh Hefner* – direkteur van *Play-*

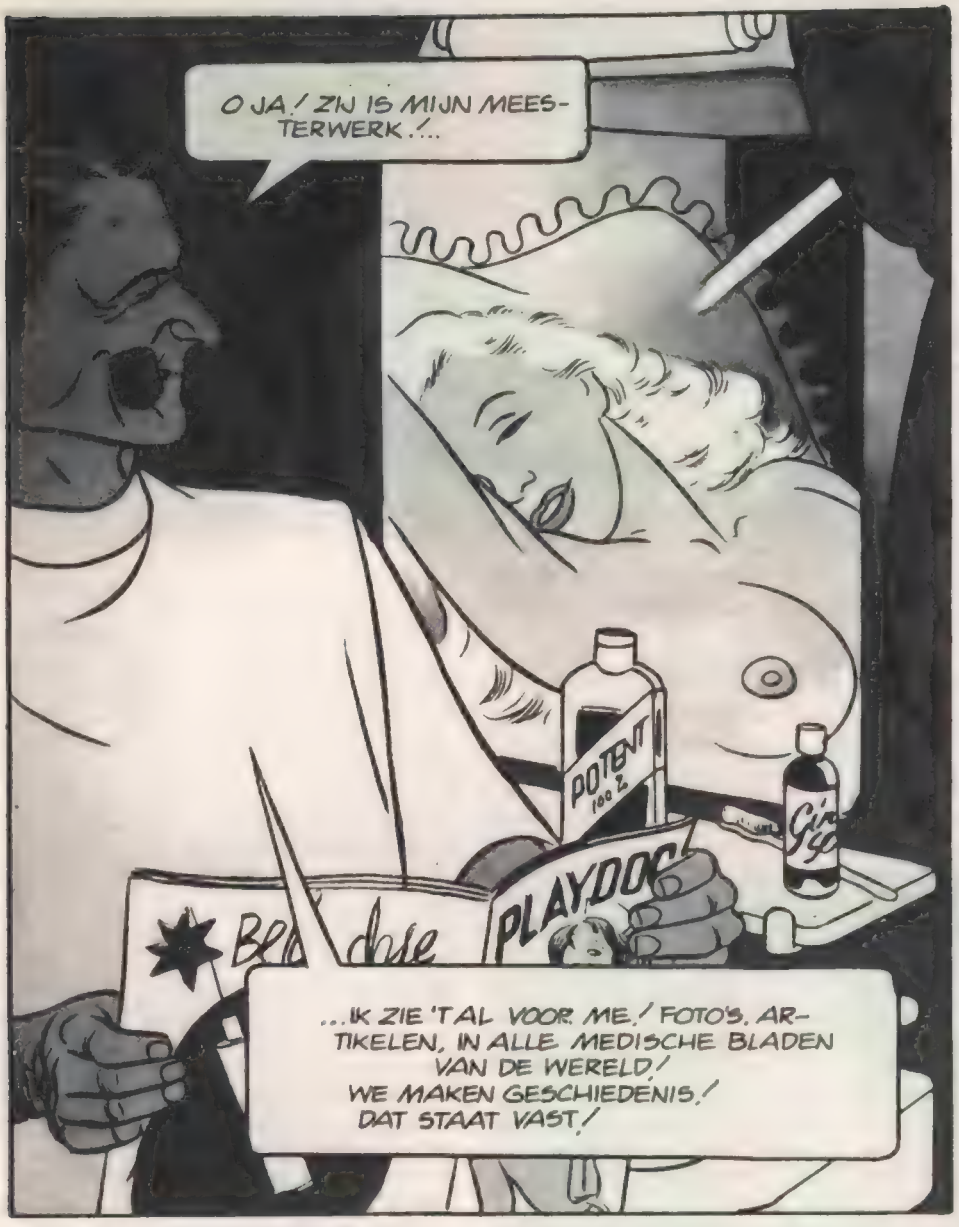
O JA! ZIJ IS MIJN MEESTERWERK!...
POTENT
PLAYDOC
...IK ZIE 'T AL VOOR ME! FOTO'S, ARTIKELEN, IN ALLE MEDISCHE BLADEN VAN DE WERELD! WE MAKEN GESCHIEDENIS! DAT STAAT VAST!

doc – maakt van een gecastreerde heilsoldaat een uitzonderlijke schoonheid, in wie wij *Marilyn Monroe* herkennen. *Arthur Miller,* auteur & ex-echtgenoot van M.M. als schoonmaker & mislukt aanrander.

A life in a day
John Lennon, op de vlucht voor een moordenaar, wordt door *Stuart Sutcliffe* naar *Fagin* gebracht. Deze Fagin – het prototype van de 'ouwe jood' & een pederast – verandert Lennon zodanig dat hij onherkenbaar wordt (hetgeen *Brian Epstein* ten slotte ook deed). Fagin wordt doodgeschoten; de Beatles zijn vrij om te gaan waar ze willen, maar de moordenaar is Lennon weer op het spoor. De *Maharishi Mahesh Yogi* & *Yoko Ono* helpen hem ontsnappen, maar uiteindelijk wordt hij toch doodgeschoten door iemand die sprekend op hem lijkt.

Vlees, of het geheime leven van Alfred H.
Alfred Hitchcock in de rol van studioslager annex lustmoordenaar, die zijn slachtoffers – mooie, jonge vrouwen – in culinair-erotische poses pleegt te fotograferen alvorens hen te vermoorden. De reden voor dit uitzonderlijke gedrag is dat zijn vrouw er 25 jaar geleden met hun dochter vandoor ging. Na de moord verwerkt hij de dames in worstjes, die hij dan de acteurs (en regisseur Matena?) presenteert.

Rebel with a cause
Soesjeseter *James Dean* probeert een slachtoffer van aanranding *(Pier Angeli?)* te redden, maar wordt in elkaar geslagen. Van 'tough guy' *Marlon Brando* krijgt hij de raad Vader *Elia(h Kazan)* op te zoeken. Dat helpt, want die verandert hem in een – weliswaar bisexuele – rebel. Na zijn eerste aanranding wordt Dean verliefd op 'n slachtoffer, maar na zijn/haar afwijzing rijdt hij zich, hysterisch lachend, kapot.

Sympathy for the devil
Chaplin, liefhebber van jonge meisjes, als *Ghepetto;* zijn schepping is dan ook een *Shirley Temple*-achtig meisje. De goede fee is veranderd in een duivelse *Mick Jagger,* die de pop tot leven brengt. Chaplins liefde voor zijn 'dochter' wordt geenszins beantwoord en als deze pop liegt, wordt zij ouder (en liederlijker). Het blijkt dat Chaplin niet zíjn, maar háár ziel heeft verkwanseld. Deze geschiedenis herhaalt zich tot in het oneindige.
Hier & bij St. James Infirmary blijkt de functie van het irritante woordje 'einde' bij de andere verhalen. Sympathy 'wordt voor eeuwig vervolgd' en St. James blijkt slechts een proloog, want eindigt met 'het begin'.

Lenore
Stripfiguren & tekenaars (of zijn het de critici?) worden in dit laatste verhaal voor paal gezet. *Edgar Allen Poe* (zagen we hem al niet eerder?) is de hoofdfiguur, die 'nergens voor deugde en daarom maar striptekenaar werd'. Rip Kirby, Superman, Hulk, Flash Gordon, Prince Valiant en met hen vele anderen worden afgebeeld in hen vreemde, zeer compromitterende poses. En Poe's begeleider, *Sigmund Freud,* geeft zijn verleden prijs; maar via een raaf, want hij is buikspreker. Ten slotte wordt de striptekenaar unaniem veroordeeld: leven zal hij nimmermeer geven...

Dat waren ze alle acht, zeer beknopt naverteld; beknopt, omdat Dick Matena zo ongelofelijk veel gegevens in zijn mythen verwerkt – gegevens ontleend aan de werkelijkheid – dat het ten eerste geen zin heeft om ze allemaal op te sommen en dat het ten tweede niet onwaarschijnlijk is dat ik er een aantal gemist heb; ergo: Matena moet een hele bibliotheek doorgeworsteld hebben om deze verhalen te kunnen maken. Matena doorspekt deze strips met groteske en vreemd aandoende figuren (de hermafrodiet bij voorbeeld, die we ook in zijn andere werk regelmatig tegenkomen) en symbolen (cijfers, letters, pijlen, klokken enzovoort) met wie en waarmee hij stellig meer beoogt dan ik – en vermoedelijk velen met mij – er in zie. Dat neemt echter niet weg dat zijn verhalen het lezen alleszins waard zijn; al was het slechts omdat er bij iedere herlezing weer iets nieuws in het oog springt: kleine verwijzingen, die men de eerste (of de tweede) maal over het hoofd ziet.
In het laatste verhaal hekelt Matena de kritici (en in het bijzonder de stripkritici waarschijnlijk); waarom dan toch een kritiek?... Omdat Mythen een bijzonder boek is – Matena's beste tot nu toe –, dat bij een eerste inzage, of zelfs bij een eerste lezing door weinigen gewaardeerd zal worden... en dat verdient het absoluut niet!
Zoals *Toonder* & *Tolkien* – om er slechts twee te noemen – verstaat Dick Matena de kunst van het vertellen op verscheidene niveau's en het zal van het niveau van de lezer afhangen of en hoe dit boek gelezen wordt.
Ik hoop dat er mensen zijn die na dit verhaaltje zullen proberen Mythen te lezen, voor de eerste of voor de tweede maal... Ik ben er van overtuigd dat wij, na Mythen, nog veel bijzonders van Matena mogen verwachten, en ik wil eindigen met de woorden van Marten Toonder: zeldzaam vakwerk!

BOEKEN IN HET KORT

Salmon/Incolle: *De kluizenaar van Hoëdic* (Magic Strip).

Tekenaar *Jean-Marc Salmon* was een van de weinige auteurs die in *Le Petit 9ème Rêve*, de vierde bundeling van het werk van leerlingen van St. Luc (uitg. Magic Strip, 1981) probeerden om naast grafisch experiment ook een enigszins leesbaar verhaal te bieden.
De kluizenaar van Hoëdic is zijn eerste lange strip, die hij op een scenario van *Incolle* gemaakt heeft. Het tekenwerk is niet meer zo overdadig als in het eerder gepubliceerde korte verhaal, maar de plaatindeling is nog teveel grafisch experiment en te weinig poging om een verhaal zo effektief mogelijk te vertellen. Salmon tekent heel aardig (zijn stijl doet af en toe denken aan de bij ons helaas onbekende *Picotto*), maar hij beheerst, als beginnend stripauteur, de grafische verteltechniek nog niet volledig: zo slaagt hij er niet in aan de lezer duidelijk te maken dat twee personen, die zich in een kroeg ophouden, herhaaldelijk naar elkaar kijken (hoewel uit latere informatie blijkt dat dat het geval was). Als je dan ook nog aan het begin van het verhaal weinig wil vertellen en voornamelijk een mysterieuze sfeer wil opbouwen, krijg je een nogal verwarrende intro. Maar als het verhaal (wat aan de late kant) op gang begint te komen wordt het album steeds boeiender.
Alle begin is moeilijk, maar Salmon en Incolle zouden zich best eens kunnen ontwikkelen tot interessante auteurs.

(M.S.)

Loustal/Paringaux: *Woestijnkoorts* (Casterman).

De eerste verhalen van *Loustal* en *Paringaux* zijn door Les Humanoïdes Associés in twee albums gebundeld: *New-York/Miami* (1980) en *Clichés d'Amour* (1982); short stories die onmiskenbaar de sfeer van oude Hollywood-films uitstralen, en waarin met name de *erotische* gevoelens tussen mensen een centrale plaats innemen. De novelle *Woestijnkoorts,* die nu bij Casterman verschenen is, werkt deze erotiek verder uit: de broeierige hitte van Afrika (die door de magnifieke kleurtechniek van Loustal voor de lezer bijna *voelbaar* wordt) bepaalt alle menselijke handelen zodanig, dat verlangens die niet langer beteugeld kunnen worden zich onontkoombaar uiten in geweld.
Woestijnkoorts is geen gemakkelijk boek. De lezer kan zien wat gebeurt, maar als hij het handelen van de personages wil *begrijpen* zal hij zich moeten *inleven,* want Paringaux en Loustal vertellen niet meer dan zij absoluut noodzakelijk vinden: Paringaux schrijft een paar regels tekst, Loustal tekent enkele lijntjes, en *registreren* alleen maar. De lezer die wil begrijpen wat gebeurt wordt gedwongen 'tussen de regels door' (tussen tekst en beeld door) te lezen. Paringaux en Loustal vertellen over *emoties,* maar over emoties kun je niet praten door ze als zodanig te benoemen ('Jan is verliefd', 'Marij haat hem'), maar alleen door ze *niet* te noemen, door ze *weg* te laten; je laat *gedrag* zien en de lezer vult de emoties in.
Loustal en Paringaux schatten hun lezerspubliek op waarde. Zij maken een 'strip voor volwassenen' die die benaming waardig is.

(MS)

G. Levis: *Stoute meisjes* (Blue Circle).

Zoals in een kasteelroman de personages meestal van adellijke komaf zijn, voor wie een kuise liefde de voornaamste drijfveer tot handelen is, zo leven in deze pornografische verhaaltjes de adellijke personages alleen voor hun zingenot. In deze fantasiewereld, waarin niemand meer schaamte kent, vrijen de jonge meisjes uitgebreid met elkaar. Een boze stiefmoeder ranselt geregeld blote billen, en de bejaarde tuinman zorgt ook dat hij aan zijn gerief komt.
Veel expliciete seks dus, in beeld gebracht door een van de betere tekenaars van de Franse uitgeverij van luxe seksstrips, Dominique Leroy. Levis heeft de realistische tekenstijl van de beruchte Italiaanse pornopockets geperfektioneerd; hij tekent wat preciezer en sierlijker dan zijn Italiaanse kollega's (wier produktietempo dan ook tientallen keren zo hoog ligt).
Prikkellektuur zonder de artistieke pretenties die iemand als Manara eraan wil geven.

(MS)

Morris/Fauche & Léturgie: *The Daily Star* (Dargaud).

Dat een goed uitgedachte stripreeks ook door andere auteurs voortgezet kan worden blijkt uit *The Daily Star,* de nieuwste Lucky Luke.
Je zou verwachten dat óf het personage Lucky Luke, óf wat hij in zijn wereld nog tegen het lijf kan lopen, na zestig verhalen wel uitgemolken zal zijn. Niets is minder waar: Lucky Luke schiet nog steeds sneller dan zijn schaduw, maar nu tijdens het inschenken van koffie, en de razende reporter/drukker/uitgever die hij ontmoet hoeft, wat snelheid betreft, niet voor de cowboy onder te doen: voordat Lucky Luke een aanvalsplan ten uitvoer kan brengen heeft Horace Greely die informatie al gedrukt en, via de krant, al aan de boeven meegedeeld. Greely's wedloop tegen het, per definitie, onmiddellijk verouderende nieuws wordt slechts geremd door de droogtijd van zijn drukinkt. Voor de rest kent deze oprechte verdediger van de persvrijheid geen beperkingen; desnoods verspreidt hij zijn informatie door de plaatselijke veestapel te bedrukken.
Een album vol goede gags.

(MS)

Pirana: *Falderie, more than 700 cartoons.* Antwerpen (De Dageraad) 1984 (= Magnum Reeks nr. 45). 44 blz. zwartwit.

Deze nieuwe bundel kartoens van *Pirana* in de *Magnumreeks* bevat onder andere een aantal kartoens, die eerder verschenen in het satirisch weekblad *De Zwijger,* waar wij alle waardering voor hebben. Die waardering geldt ook Pirana, die in de schaduw van Kamagurka absoluut niet diens mindere is en door zijn direktheid vaak prettiger aandoet dan het narcistische werk van Kamagurka. Dat wel, maar toch bevat deze nieuwe bundel me teveel grappen van bedenkelijke aard: teveel over Marokkanen en dat is op de grens. Konfronteert Pirana zijn lezers met hun voordelen of konfronteert hij hen met zijn eigen vooroordelen? Een serieuze vraag, die zich naar aanleiding van dit album opdringt. De toekomst zal het uitwijzen...

(Brok)

Paul Cuvelier: *Corentin bij de Roodhuiden.* (Collectie 'Strip-Tips'). Brussel (De Lombard) 1985. 68 blz. gebonden in kleur.

Het werd tijd dat dit derde verhaal van de reeks Corentin heruitgegeven wordt, al is het jammer dat deze luxe-uitvoering het album buiten de in 1979 gestarte herdrukreeks doet vallen. Het oorspronkelijke album dateert alweer uit 1956 (de strip zelf uit 1949/50) en ontbrak in de herdrukaktiviteiten van De Lombard/Helmond/Albracht. Weliswaar verscheen twee jaar geleden een illegale herdruk, maar die is het aanzien amper waard: kleur ontbreekt, alsook de originele lettering. Dat laatste geldt ook voor deze herdruk: de oorspronkelijk machinaal gezette tekst is nu handgeletterd, ingekort én gemoderniseerd. De inkleuring heeft bovendien met het origineel niet veel meer te maken. Dat is niet zo'n ramp, mits de uitgever of inleider Michel de Grand Ry daar maar melding van gemaakt hadden.
Toch blijft het een bijzonder album. Ten eerste omdat Cuvelier de hoofdrol laat spelen door Corentins kleinzoon, een unieke en groteske ingreep in de geschiedenis van het beeldverhaal, dat zichzelf kennelijk in elk geval in die tijd niet serieus nam. Ten tweede omdat dit de eerste strip van Cuvelier is in kleur, waardoor hij gedwongen werd met een pen te tekenen. Volgens zijn bibliograaf Philippe Goddin, heeft hij dat als iets uitermate hinderlijks ervaren, maar het resultaat mag er toch zijn. De echte aanbidders van Cuvelier verwijzen we verder naar Goddins *Corentin en de wegen van het wonderlijke,* die hebben die heiligverklaring toch al bij de hand.

(Brok)

J. Martin/G. Chaillet: *De Crypte* (reeks Lefranc). Zp. (Casterman) 1984. 48 blz. in kleur.

Met alle respekt voor scenarist Martin en voor Chaillet, de laatste omdat hij als tekenaar prima tekenwerk levert, moet onderhand toch maar eens op papier komen dat de reeks Lefranc aan ongeloofwaardigheid ten onder aan het gaan is. In dit verhaal speciaal vanwege de onwaarschijnlijkheid ervan, want alles wat men maar bedenken kan wordt erin gepropt. Meer in het algemeen kan de relatie tussen Lefranc en zijn eeuwige tegenspeler Borg de spanning, die gesuggereerd wordt, niet meer waarmaken en ook als persoon wordt de figuur van Lefranc steeds onduidelijker (Hoe oud is hij???). Dit is geen pleidooi voor versimpeling, de strip als vast schema, zoals DALLAS of DYNASTY, integendel, een pleidooi om lezers serieus te nemen. Heel mooi al die scenaristische aktiviteiten van Martin, prima ook dat hij goede tekenaars aan het werk zet (Juillard, Pleyers, Chaillet), maar laat hij meer gebruik maken van zijn talenten dan van zijn naam. Als dit zo doorgaat kan hij zo in dienst treden van de Vandersteenstudios...

(Brok)

NIEUWS

NIEUWSREDAKTIE:
DONALD STROOMBERG

ALGEMEEN

TWEEDE NEDERLANDS CARTOONFESTIVAL

Tot en met 17 maart aanstaande wordt in het Gorcums museum 'Dit is in Bethlehem' het *Tweede Nederlands Cartoonfestival* gehouden. Dit festival bestaat uit een internationale expositie van grafische humor van 150 cartoons uit 25 landen onder het motto 'Lachen mag nog steeds'. Het eerste cartoonfestival werd vorig jaar in Amstelveen gehouden. Dit initiatief van de Nederlandse Cartoonisten Vereniging *De Tulp* bleek zo'n succes dat besloten werd er een jaarlijks evenement van te maken. Na Amstelveen is Gorinchem thans de tweede plaats in Nederland waar het festival wordt georganiseerd.
Internationaal; op de expositie zijn de beste inzendingen te zien uit o.a. Nederland, België, Joegoslavië, Pol n, Tsjecho-Slowakije, Roemenië, lgarije, Turkije, Italië, U.S.S.R., h ngarije, West-Duitsland, D.D.R., Engeland, Oostenrijk, Australië, U.S.A., Korea en Japan. Een internationale jury koos uit de inzendingen de 150 beste cartoons, die nu in 'Dit is in Bethlehem' te zien zijn. Dank zij deze topcollectie krijgen de bezoekers een goede indruk van wat er internationaal op cartoongebied wordt gepresteerd.
Publiekprijs: In het Gorcums museum krijgen de bezoekers de kans om ook zelf de beste cartoon van de expositie aan te wijzen. Daartoe is 'Publiekprijs-Gorinchem' ingesteld, die tegen het eind van het festival aan de meest gewaardeerde cartoonist(e) zal worden toegekend. Iedere bezoeker ontvangt een formulier waarop de favoriete cartoon kan worden vermeld.
De openingstijden van het museum zijn: woensdag t/m zondag van 14.00 tot 17.00 uur; het adres is: Gasthuisstraat 25 te Gorinchem. Voor inlichtingen: telefoonnummer: 01830-32821.

PRIJSWIJZIGINGEN

Bij *Oberon* zijn dit jaar nog andere prijswijzigingen doorgevoerd, namelijk de *hardcover* uitgaven van *f* 11,25 zijn gegaan naar *f* 12,50 (ingaande week 19 worden de hardcovers van *Storm* weer verhoogd naar *f* 14,95). De wat luxere hardcovers zijn van *f* 18,95 naar *f* 19,90 gegaan.
Bij *Arboris* zijn de volgende series in prijs verhoogd naar *f* 6,95: Charitas, De Huurling, Detective-reeks, Lorna, Mathias en Stripselektie. De Juniorreeks kost nu *f* 4,95, en Rud Hart *f* 5,25. De Luxe-reeks albums kosten nu allen *f* 19,90.
Novedi-albums kosten nu *f* 6,95, en de hardcover uitgaven (o.a. Blueberry en Jeremiah) zijn verhoogd naar *f* 12,50.
Panda heeft de prijs van *Eric de Noorman* verhoogd naar *f* 48,00 (de intekenprijs is gesteld op *f* 40,00) per deel.
Een lichtpuntje in al deze prijsverhogingen geeft *Yendor,* die de prijzen van zijn nieuwste albums voor dit jaar heeft verlaagd! De prijzen zijn teruggebracht van *f* 12,90 naar *f* 9,90 en *f* 10,90.
De Vrijbuiter verhoogt de prijs van de albums van Knudde, De Stamgasten en Rokus naar *f* 6,50 (voorheen *f* 5,95).
De albums van uitgeverij *Archers* (o.a. Johnny Goodbye, Durango en Chiwana) kosten nu *f* 6,95 per stuk.
De albums van Jan, Jans en de Kinderen (uitg. *Joop Wiggers*) zijn ingaande 1-3-85 in prijs verhoogd naar *f* 6,95 (voorheen *f* 6,50).
De 'comics-uitgaven' van *Juniorpress/Baldakijn* zijn verhoogd naar *f* 2,10 (voorheen *f* 1,95). Het gaat om uitgaven als: Spiderman, Peter Parker, Judge Dredd, De Verdedigers, Superman, Batman, etc. etc. Ook *Semic* heeft zijn prijzen van de maandelijkse uitgaven verhoogd naar *f* 2,10, o.a. Woody Woodpecker, De Rose Panter, Dennis, James Bond, etc. etc.
Mondria heeft de prijzen van zijn stripalbums die *f* 6,60 kosten, verhoogd naar *f* 6,95 per stuk. Het gaat hier om enkele delen die nog verkrijgbaar zijn uit eerder uitgegeven series, zoals Eloy, Norbert en Kari, De Jacopootjes en Bastos & Zakousky.
In prijs verhoogd zijn de albumuitgaven van *Mustang* van *f* 4,95 naar *f* 5,25. Het gaat om de albums van Hagar, Snoopy en Garfield.

HARA-KIRI

Ingaande 5 februari j.l. is stripwinkel *Hara-Kiri* (v/h Fantastic Visions), samen met uitgeverij *Yendor* verhuisd. Het nieuwe adres is nu: Korte Hoogstraat 16, 3011 GL Rotterdam. Het telefoonnummer is ongewijzigd gebleven, namelijk 010-331710.

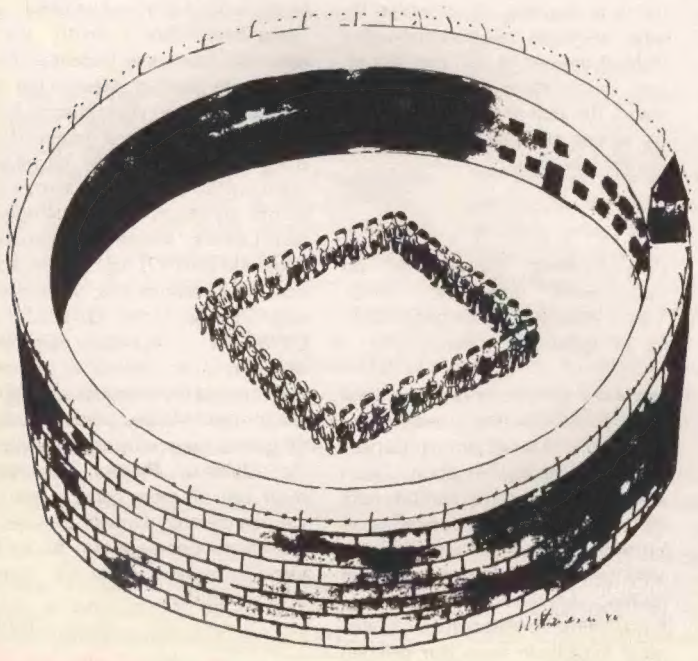

VAKBLADEN

ZOZO LALA

Het nog steeds gratis verkrijgbare infoblad Zozo Lala gaat haar vierde jaargang in, met nummer 19 dat wordt geopend met een interview met *Dick Briel* – een mooie aansluiting dus op het 'Jaar van Jacobs'. Verder in dit nummer drie 'Talenten': *Jeroen Steehouwer*, de tekenaar van De Vreetvraat, *Thijs Frissen* met 'Kortaf' en een onbekende met 'Kontakt'. De vaste rubrieken ontbreken ook niet, zoals *Goed Nieuws – Slecht Nieuws* (ofwel boekbesprekingen), *Prullenbak* (met nieuwtjes) en de *Stripvoorspelling* (met nieuw te verschijnen stripalbums). Zozo Lala is gratis verkrijgbaar bij diverse stripwinkels, een abonnement is ook mogelijk voor *f* 15,00 (6 nummers) of *f* 25,00 (voor 12 nummers). LET OP: NIEUW REDAKTIE-ADRES! (Zozo Lala 19: januari-februari 1985 – gratis / Uitg. Stichting Zet El i.o., Newtonstraat 36, 6533 KG Nijmegen, telefoon: 080-566296 ('s avonds).

STRIPBLADEN

Net als Titanic, heeft *Yèch* ook een opknapbeurt gehad en varen beide een nieuwe koers. Ingaande *nummer 4* wordt bij Yèch geprobeerd om vaste series op te zetten: een aantal van die vaste series die u ook in dit nummer tegenkomt zijn o.a. Babet, June May, de Vries, Hank Galspat, Die van Hiernaast en Skip. Verder blijft er ruimte aanwezig voor nieuwe strips van nieuwe amateurs, zoals in dit nummer Zoom Copies door *Norbert Vermeer.* Caren Peeters interviewt *Peter de Smet* (plus twee pagina's werk van zijn hand) en natuurlijk ontbreekt de boekbespreking niet. De medewerkers die u voortaan in elk nummer kunt aantreffen zijn o.a. Willem Ritstier, Minck Oosterveer, Rene Uilenbroek en Marcel Jas. Yèch 4: januari 1985 – *f* 2,95 (Uitg. Jumbo-Offset, Burg. Jansenstraat 12, 4431 BK 's-Gravenpolder, telefoon: 01103-1450.
Wordt Vervolgd nummer 49 heeft geen schokkende dingen te melden, of het moest zijn dat in dit nummer *Violeff* voor het eerst in kleur is te zien met *Wil de Echte Moordenaar Opstaan? Bran Ruz* gaat zijn negende maand in, hij trekt met *Dahud* en kind naar het land van de goden en de doden, waar het plan voor de Grote

Opstand gestalte zal krijgen. In *Forest's* voorlaatste hoofdstuk van *De Spookjonk* zien we *Casper* op de achtergrond uitglijden, en *Tardi* brengt ons met *De Tweekoppige Drenkeling* een hilarisch samenzijn in een winkel voor feestartikelen. In *De man die Mompelde* door *Torres* een ster-optreden van *Scarlet Trebol,* die van vele kanten wordt belaagd – zelf houdt ze het erop dat dat aan haar opwindende uiterlijk ligt, maar *Roco Vargas* lijkt ze koud te laten. *Olympia* door *Bertrand* en *De Busscher* wordt het doelwit van een derde aanslag, maar drie keer is hier geen scheepsrecht: ze overleeft een kogelrengen en is mooier dan ooit. De onverbiddelijke *Boucq* buigt zich over *Leonardo da Vinci* in *De Pioniers van het Avontuur van de Mens.* Tenslotte *Salma,* ditmaal niet met *Meneer Marcobello,* maar met een tragische mimespeler, die het verlies van zijn Grote Liefde maar niet kan verwerken in *Hulp in Nood.* (Wordt Vervolgd 49: februari 1985 – Uitg. Casterman / *f* 6,50 – Inlichtingen: de Morinel 25-29, 8251 HT Dronten, telefoon: 03210-3553).

Mickey nummer 2 start met *Het Geheim van het Sprekende Bot,* waarin Mickey, Goofy, Sul Dufneus en Pluto een dol avontuur beleven. Verder geeft Goofy 'Communicatie'-les en 'Geschiedenis'-les, en tenslotte een oudje van Mickey: *De Loodgietersbende,* dat in de komende nummers zal worden voortgezet. (Mickey Maandblad 2: februari 1985 – Uitg. Oberon / *f* 4,60 – Inlichtingen: Postbus 6003, 2001 HA Haarlem, telefoon: 023-304304).

Nummer honderdzeventig van de Nederlandse *Mad* bevat ditmaal de ergste onderwerpen: *Gremlins* – een filmsatire door *Mort Drucker, Burgerwacht Medailles* door *Willy Lohmann* en *Cheers* – een t.v.-satire door *Angelo Torres.* Verder brengt *Don Martin* ons *Een Mooie ochtend in de Sing Sing* en *Een mooie Kerstmis in de Jungle.* Buiten dit is er nog veel meer voer voor 'gekken' te vinden in dit nummer. (Mad 170: februari 1985 – Uitg. De Vrijbuiter / *f* 3,50 – Inlichtingen: Postbus 77, 5126 ZH Gilze, telefoon: 01615-5290.

RUIL ADV. RUIL RUIL ADV. ADV. ADV. RUIL

Te koop: gr. partij stripalb. veel oude, o.a. Suske en Wiske, Tom Poes, B. Danny, Bessy enz. Div. spec. alb. Ducks vanaf 1960. Compl. partij origin. Mecano. Pr. in overl. 072-151362.

Bod gevr. oude Tom Poes verh. en Bessy's. Tevens Robbedoes. Tel. 038-651786.

Te koop gevraagd: Illustrated Classics nr. 143 (Alice in Spiegelland). Peter Kuipers: 053-312876 (na 18.30 uur).

Gezocht zeefdruk van Moebius en Bilal en anderen. R. Sekuur, 020-270128/656093.

T.k. Donald Duck 1955, 1967, 1978, 1979, losse nrs: 1960. Robbedoes: 39e en 40e jaarg. Pep: 1970. Tel. 020-834029.

Te koop: Robert [illegible] loen, Tanfee Leny, Stripschift, Creepy, Stripprofiel. 01815-3466.

Gevraagd: illustraties en strips van Joost Swarte (platenhoezen, vn-publikaties enz.). Mogelijkh. tot ruilen. I. Ezendam, Keizersgr. 414, Amsterdam, tel. 020-248938.

STRIPWINKELGIDS

"DE STRIP-AAP"
STRIPSPECIAALZAAK
IN- & VERKOOP, VERHUUR
KUIPERSDIJK 66
7512 CJ ENSCHEDE
053-305261
Di. t/m vr. 12.00 - 18.00 uur,
za. 11.00 - 17.00 uur, do. koopavond

'PLATENBAR-STRIPWINKEL LEO'
Lange Kerkstraat 32
4461 JJ Goes, telefoon 01100-13194

DE PRIJSBREKER IN STRIPLAND!
DUBBELMAN
Hilversum-Vaartweg 17
dag. 10-18 uur, do. tot 21 uur
035-234091 bgg. 03465-71142

DE STRIPSPEURDER
Wagenstraat 130
2512 BA DEN HAAG
Tel.: 070-643005

STRIPWINKELGIDS

LAMBIEK
Kerkstraat 78, Amsterdam,
telefoon 020-267543

Stripwinkel Beo
Hopland 15 – Antwerpen
Tel. 03/233.25.36
OPEN ALLE DAGEN
VAN: 10-18 u / zondag: 10-14 u
HOPLAND 15 (BIJ VOGELTJESMARKT)

ROTTERDAMS GROOTSTE STRIPWINKEL & LECTUURHAL

TIJDSCHRIFTENHAL

NOORD

ZAAGMOLENDRIFT 35 t/m 41

1e MIDDELLANDSTRAAT 110

ROTTERDAM

SCIENCE FICTION STRIPVERHALEN

stripspeciaalzaak

PIET SNOT

vismarkt 3 utrecht tel. 318472

RICHARD
Rombout-Hogerbeetsstraat 78,
Amsterdam, tel. 020-842923.

EPPO STRIP & BOEK
ANTIKWARIAAT
JOS & MARI HUDDLESTON SLATER
KLEINE BERG 33
EINDHOVEN
TEL:
040-441882

DE JACOBIJN
STRIPWINKEL

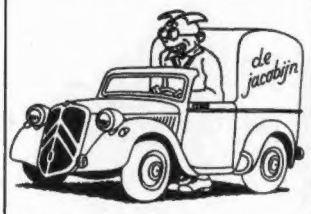

JACOBIJNESTRAAT 10 HAARLEM 023-320782
TE KOOP: ZEEFDRUKKEN
VAN © JOOST SWARTE

Antiquariaat Nillco
oude strips en boeken

Nieuwlandstraat 25, Tilburg
013-431229 – 3 min. v. station

di.-wo.-vr. 12-6, do. 12-9, zat. 11-5

stripwinkel BOES

IN- en VERKOOP VAN STRIPS
Lievevrouwestraat 33-Tel.:01640-59366
4611 JJ Bergen op Zoom

Geopend:

maandag	**13.00-18.00 uur**
di.tm vr.	**09.00-18 00 uur**
	(vrijdag koopavond)
zaterdag	**09.00-17.00 uur**

Stripwinkel 'Ombrosius' Amsterdam
Oostenburgergracht 69, 020-224680
Gesp. in stripweekbladen.
Molukkenstraat 86, 020-945969
gesp. in Ned. en Eng. Comics
Ook een uitgebreid Antiquariaat.

STRIP ANTIQUARIAAT + STRIPGALERIE PANDA

Frederikstraat 955-959
2514 LJ 's-Gravenhage,
telefoon 070-635950*
geopend di t/m vr van 12 tot 6 uur; zaterdag van 11 tot 5 uur

STRIPWINKEL DUMPIE
Nieuwe Rijn 18, Leiden, tel. 071-126404
BESLIST DE GOEDKOOPSTE MET ANTIQUARISCHE PRIJZEN!!
(meestal niet meer dan 60% van de katalogus prijs)

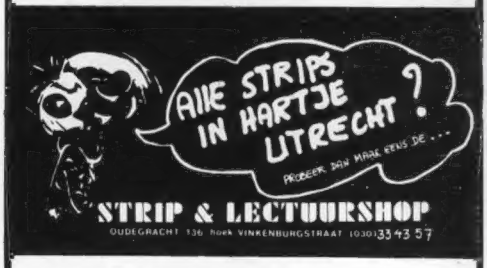
ALLE STRIPS IN HARTJE UTRECHT?
PROBEER DAN MAAR EENS DE ...
STRIP & LECTUURSHOP
OUDEGRACHT 136, hoek VINKENBURGSTRAAT (030) 33 43 57

DE LEKTUURHAL
*GESPECIALISEERD IN STRIPS

LEEUWARDEN
O/D KELDERS 10
058-30756

HARTJE SHEEK
NWE BURGSTR. 3
05150-15510

HEERENVEEN
DRACHT 100 05130-25092

STRIPWINKEL SJORS

SCHEFFERSPLEIN, DORDRECHT
078-142012
DAGELIJKS GEOPEND VAN 11.00 UUR TM 17.30 UUR
ZATERDAGS DE GEHELE DAG
IN & VERKOOP VAN STRIPVERHALEN TEVENS ANTIQUARIAAT.

WONDERLAND
strips en science fiction
Soembawastraat 54a
1095 XD Amsterdam
020 - 94 35 62